

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У РУМУНІЇ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала студентка 6 курсу 603 групи
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії

Ніколенко Христина Михайлівна

Керівник: к. політ. н., доц. Коврик-Токар Л. І.

Рецензент: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 3

від “13” жовтня 2021 року

зав. кафедри _____ доц. Макар В. Ю.

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Загальнотеоретичні підходи до розуміння прав людини у сучасній науці. Класифікація прав людини.....	10
1.2. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ (У П ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ).....	25
2.1. Права та становище українського населення Української Радянської Соціалістичної Республіки в складі СРСР.....	25
2.2. Права та становище румунського населення у період правління комуністичного режиму у Румунії.....	38
2.3. Україна та Румунія в міжнародній системі захисту прав і свобод людини.....	51
РОЗДІЛ 3. ДОТРИМАННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	71
3.1. Забезпечення прав румунської, угорської та ромської нацменшин в Україні.....	71
3.2. Проблема дотримання прав українців, угорців і ромів у Румунії.....	86
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104

ДОДАТКИ.....	117
Додаток А.....	117
Додаток Б.....	118
Додаток В.....	119
Додаток Г.....	120
REZUMAT.....	121

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ст. – стаття

ГУЛАГ – Головне управління виправно-трудових таборів і трудових поселень

ЄКПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄКТС – Європейська кредитно трансферна-накопичувальна система

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейська конвенція про права та захист прав людини та основних свобод

ЗМІ – засоби масової інформації

КПР – Комуністична партія Румунії

КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу

КПУ – Комуністична партія України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЗС – Міністерство зовнішніх справ

НАТО – Організація Північноатлантичного Договору

НКВС СРСР – Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР

НЛП – Національна ліберальна партія

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОУН – Організація українських націоналістів

ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи

ПАТ НСТУ – Публічне акціонерне товариство “Національна суспільна телерадіокомпанія України”

РЄ – Рада Європи

РКП – Румунська комуністична партія

РНР – Румунська Народна Республіка

РРП – Румунська робітничка партія

СДПР – Соціал-демократична партія Румунії

СКК – Союзна контрольна комісія

СРСР, Союз – Союз Радянських Соціалістичних Республік

Стратегія – Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року; Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2030 року; Стратегія уряду Румунії для інклюзії румунських громадян, що належать до ромської меншини на період 2021-2027 років

СУР – Союз українців Румунії

УГГ – Українська Гельсінська Група

УГКЦ – Українська греко-католицька церква

УПА – Українська повстанська армія

УРСР, Українська РСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УРСС – Українська робітничо-селянська спілка

ЦК – Центральний Комітет

ВСТУП

Актуальність теми. Права людини беруть свій початок зі Стародавньої Греції, де власне розпочали формуватися перші знання про особистість, її права та обов'язки та продовжили епохою Середньовіччя, де вивченню питання прав людини приділялося не менше часу. Епоха Нового часу характеризувалася обговоренням європейських філософів прав людини, які стали причиною не однієї революції. Навіть сьогодні права людини не втратили своєї актуальності дослідження та є показником демократичності держави.

За весь період існування людства можна перелічити безліч прикладів коли ті чи інші права і свободи людини порушувалися: війни, геноциди, етнічні чистки, репресії, депортації, масові вбивства тощо. Варто лише згадати Першу та Другу світові війни, що мали руйнівні наслідки для не лише для Європи, як основного театру військових дій, але й для інших регіонів світу та які забрали мільйони людських життів. Разом з тим, такі жахливі наслідки дали поштовх для людства у створенні міжнародної системи дотримання та захисту прав людини, а також розвитку регіональних систем захисту прав людини та вдосконаленню національного законодавства держав у цій галузі.

Ст. 3 Конституції України проголошує “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”. Ст. 1 та ст. 4 Конституції Румунії проголошують “Румунія є правовою, демократичною та соціальною державою, де людська гідність, права та свободи людини, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм являють вищі цінності в душі демократичних традицій румунського народу та ідеалів грудневої революції 1989 року та є гарантованими”, “Румунія є спільною і неподільною батьківщиною для всіх своїх громадян, незалежно від раси, національності,

етнічного походження, мови, релігії, статі, переконань, політичної приналежності, майна чи соціального статусу”.

Незважаючи на конституційне гарантування та захист прав, мають місце все частіші порушення основних прав і свобод людини про що може свідчити статистика Європейського суду з прав людини. Україна посідає третє місце в рейтингу за кількістю скарг громадян, де вона є відповідачем, а слідом за нею з невеликим відривом – Румунія. Проблема прав людини полягає не тільки у необхідності змін та деталізації національного законодавства в даній галузі та його дотриманні, але й в усвідомленні самих громадян своїх обов'язків та прав на захист своєї гідності, честі, поглядів та інтересів.

Об'єктом дослідження виступають міжнародні правовідносини, що виникають у процесі забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні та Румунії.

Предметом дослідження є дотримання прав людини в сучасній Україні та Румунії.

Метою дослідження є комплексне вивчення дотримання прав людини в Україні та Румунії.

Об'єкт, предмет та мета дослідження обумовлюють постанову наступних завдань визначають наступні **завдання**:

1. Встановити підходи до розуміння прав людини та їх класифікації; проаналізувати методологію та джерельну базу дослідження;
2. Розкрити історичні передумови створення національних та міжнародних систем захисту прав людини;
3. Висвітлити участь України та Румунії у системі міжнародних механізмів захисту прав людини;
4. Оцінити реальний стан дотримання прав людини в Україні та Румунії (на прикладі захисту прав національних меншин).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з кінця ХХ століття та до кінця 2020 року. Нижня хронологічна межа зумовлена падінням комуністичної диктатури в Румунії (грудень 1989 року) та відновленням незалежності Української держави (серпень 1991 року), верхня – використанням статистичних даних за 2020 рік. Для комплексного дослідження та розуміння причин сучасного становища України та Румунії у сфері прав людини виникла необхідність виходу за встановлені хронологічні рамки дипломної роботи.

Територіальні рамки дослідження – сучасні території України та Румунії.

Методологія дослідження визначена завданнями. У роботі поєднуються: метод прогнозування, застосований для можливого висновку перебігу подій стосовно питання дотримання прав людини; логічний метод, застосований для написання загальних висновків роботи; історичний метод, за допомогою якого висвітлено еволюцію системи захисту прав людини; правовий метод, що застосовувався для вивчення нормативно-правових актів; порівняльний метод, за допомогою якого порівнюються права людини в Україні та Румунії відповідно до законів та інших нормативно-правових актів у галузі прав людини.

Джерельна база. У дипломній роботі використано положення Конституції України та Конституції Румунії, інші нормативно-правові акти держав; офіційні міжнародно-правові акти у галузі прав людини; дані офіційних сайтів міжнародних універсальних та регіональних організацій, які прямо чи опосередковано пов'язані із захистом прав людини; дані офіційних сайтів МЗС України та Румунії, їхніх дипломатичних представництв; положення міжнародних двосторонніх угоди України та Румунії тощо. А також результати вітчизняних науковців у галузі прав людини: В. Веклича, О. Горової, А. Колодій, М. Козюбра, В. Кравченко, В. Погорілка, П. Рабінович, Ю. Шемшученко та праці зарубіжних діячів: Н. Белякович, І. Берліна, Л. Глухарева, Дж. Локка, Г. Ломанна та Ш. Госепата, М. Орзіха та ін.

Структура дипломної роботи зумовлена актуальністю, об'єктом, предметом, метою та завданнями. Робота зі змісту, списку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів поділених на підрозділи, загальними висновками дипломної роботи, списку використаних джерел, анотації румунською мовою та додатків.

Загальний обсяг роботи – 123 сторінки, основного тексту роботи – 90 сторінок. Список використаних джерел викладений на 13 сторінках та містить 140 найменувань, з них українською – 77, румунською – 41, іншими мовами – 22.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Загальнотеоретичні підходи до розуміння прав людини у сучасній науці.

Класифікація прав людини.

Права та свободи людини і громадянина є центральними ідеями, які формують нові демократичні стандарти суспільства. Це категорії, які змінювалися в історії з розвитком суспільства та країни. Тому варто наголосити про те, що права і свободи людини є природними і невід’ємними цінностями.

О. Горова зазначає, що “уявлення та поняття про права людини розпочали формуватися з найдавніших часів розвитку суспільства. Вже в цей період визнавалася актуальність окресленого питання, його важливість для життєдіяльності і окремої людини, і держави загалом. І сьогодні, через багато століть, воно важливе для кожної країни світу. Про це свідчать античні часи, періоди Відродження та Просвітництва, буржуазних революцій, результати світових воєн, демократичні процеси побудови правової держави та визначальні події становлення громадянського суспільства”¹.

Справді поняття “права людини” має багату історію у світовому законодавстві. З давніх часів покоління філософів, теологів та юристів намагалися визначити та виміряти поняття прав людини. З часом методи та тлумачення прав людини змінювалися, іноді навіть істотно, що становило практичне значення для тогочасного суспільства. Правова свобода, здатність людей до самооборони, охорона своєї власності та свободи безпосередньо залежать від пояснення й трактування прав людини державою.

Схожу з О. Горовою думку висловлює і В. Веклич: “Розвиток концепції, а в подальшому теорії прав і свобод людини та громадянина, відбувався протягом тривалого часу. Зазвичай вона розглядається в контексті

¹ Горова О. Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 38-42.

європейської правової думки, яка має дещо відмінні риси порівняно з азіатською та африканською (традиціоналісткою чи мусульманською). Також по-різному її трактують науковці різних регіонів планети. Фактичний її вплив спостерігається насамперед у сфері людських переконань і традицій, які були панівними протягом багатьох років, а, отже, стали домінантою у сприйнятті більшості людей на певній території”².

Як відомо, права і свободи особистості є соціальними благами та найвищою цінністю суспільства. Права та свободи людини і їхні гарантії визначають зміст й напрям діяльності країни. Тому в сучасному світі немає екзистенційної філософії, важливішої за права і свободи людей і громадян, але водночас складної для реалізації. Права людини є основними критеріями оцінки якості країни, ступеня її демократичності, відповідності правовій основі, етики та загальнолюдських цінностей.

Зараз, окрім усталеного поняття “права людини” у міжнародних документах, які стосуються прав людини, у національному законодавстві та в юридичній літературі використовуються такі терміни, як “основні права людини”, “основні (або фундаментальні) права людини”, “основоположні права людини”, “суб’єктивні права”, “конституційні права і свободи”, позитивні і негативні права, активні і пасивні права тощо³.

Водночас у науці, передусім у її юридичній і політичній галузях, як переконують сучасні німецькі філософи Г. Ломанн та Ш. Госепат, поки що немає загальноприйнятого й точного визначення цього поняття. Навколо правильного розуміння поняття прав людини постійно точаться міжнародні дискусії. Національні представники в міжнародних органах обстоюють ту чи іншу інтерпретацію прав людини, а намагання нерідко надто прозорими спробами зробити ту чи іншу концепцію прав людини інструментом певних політичних інтересів поки що свідчить про вкрай непевне загальноприйняте розуміння прав людини. Тому, як зауважують Г. Ломанн та Ш. Госепат, які

² Веклич В. Історичні передумови сучасної концепції прав людини і громадянина. *Віче*. 2010. № 18. С. 16-19.

³ Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / А. М. Колодій та інші; за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

спеціалізуються у сфері прав людини, немає “нічого дивного в тому, що навіть серед фахівців і філософів відсутня згода щодо того, як слід розуміти права людини”⁴.

Однак одним із найважливіших доробків у розвитку розуміння інституту прав людини є сформульована великим філософом та економістом Дж. Локком концепція прав людини, де він назвав “такими, що не залежать від волі держав, право на власність, рівність і свободу”⁵. Вчений зазначив, що “ці права належали індивідам у “природному стані” до будь-якого державного життя й визнавалися один за одним згідно з “природним законом”, чи законом природи, що проголошував те, що, оскільки всі люди рівні й незалежні ніхто з них не повинен завдавати шкоди життю, здоров’ю, свободі або власності іншого, тому що всі люди створені одним всемогутнім і нескінченно мудрим творцем”⁶.

Інтерпретація прав людини науковцями в минулому мала великий вплив на дослідників сьогодення з цього питання. У свою чергу, сучасні автори значно підвищили рівень розробленості та деталізації тлумачення поняття прав людини, що позитивно впливає на можливість застосування наукових визначень у правових науках.

До прикладу, Ю. Шемшученко тлумачить права людини як “визначальні засади правового статусу, що належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна суспільна істота. Права людини є необхідним елементом громадянського суспільства і правової держави”⁷.

В свою чергу, В. Кравченко стверджує, що “права людини це соціальна спроможність вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних матеріальних і духовних потреб людини

⁴ Ломанн Г. та Госепат Ш. Вступ. Філософія прав людини: за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. 2-ге вид., Київ: Ніка-Центр, 2012. С.15-31.

⁵ Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, Ю. А. Олійник. Київ: Юрінком Інтер. 2003. 336 с.

⁶ Максимов С.І. Концепція прав людини Дж. Локка як вияв сили і слабкості класичної теорії природного права. *Проблеми правознавства і правотворчої діяльності*. 2002. № 1. С. 3–10.

⁷ Юридична енциклопедія: гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл, 2002. Т. 4. 720 с.

шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами”. Поняття “права людини” є складним і багатограним, ця категорія не лише юридична, а й філософська, політична, моральна⁸.

Не менш важливим, з цього приводу, є слова Н. Белянкова, який обґрунтовано вважає, що “у політологічній і правовій літературі є різні підходи до визначення прав людини. Кожна правляча еліта, політична партія, соціальна група часто в поняття прав людини вкладає зміст, який відображає насамперед її цілі та інтереси”⁹.

Також різноманітні визначення поняття “права людини” подано у довідково-словниково літературі, у якій вони набувають форми від простих – “певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах”¹⁰; “поняття, що характеризує правовий статус людини по відношенню до держави, її можливості і домагання в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах. Поняття прав людини з’явилося ще в епоху буржуазних революцій. Права людини носять природний і невідчужуваний характер”¹¹ до найбільш розгорнутих. Так, наприклад, Юридична енциклопедія розглядає права людини як “визначальні засади правового статусу особи. Належать людині від народження, а тому є природними й невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна суспільна істота. Права людини є необхідним елементом громадянського суспільства і правової держави”¹².

Що стосується України, то проголосивши себе правовою державою, про що стверджує ст. 1 Конституції України¹³, Україна робить перший крок на шляху правової державності, що заснована на визнанні прав і свобод людини. Конституція України також закріпила, що права і свободи людини є

⁸ Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб. / В.В. Кравченко. Київ: Атіка. 2004. 512 с.

⁹ Белякович Н.Н. Права человека и политика: философско-правовые основы. Мінськ: Алмафея. 2009. 412 с.

¹⁰ Словничок юридичних термінів: навч. посіб. / за ред. В. П. Марчук. Київ: МАУП, 2003. 128 с.

¹¹ Большой юридический словарь / за заг. ред. А. Я. Сухарева та ін. Москва: ИНФРА-М, 1997. 790 с.

¹² Юридична енциклопедія: гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл, 2002. Т. 4. 720 с.

¹³ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

невідчужуваними та непорушними (ст. 21)¹⁴, вони гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22)¹⁵, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тому утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Відносно Румунії, то за ст. 1 Конституції Румунії¹⁶ зазначається, що “Румунія – правова, демократична та соціальна держава, в якій гідність людини, права та свободи громадян, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм є найвищими цінностями, що гарантуються”.

Права людини охоплюють різні сфери та аспекти її життя. Вони різняться за певними якостями, які неможливо не брати до уваги. Тому, вважаємо, що поділ прав людини на відповідні групи має як пізнавальне, так і практичне значення.

У соціологічних, політологічних та юридичних посібниках, а також у дослідженнях найчастіше трапляється класифікація прав людини, прийнята ООН, у якій розрізняють такі групи прав людини: громадянські, політичні, економічні, соціальні й культурні. Такий поділ існує не лише у світовій правовій практиці, а й у національній правовій системі, в тому числі й в Україні.

Громадянські й політичні права знайшли своє відображення у статтях 2-19 Загальної Декларації прав людини¹⁷: право на життя, свободу і безпеку особи, право на свободу від рабства та підневільного стану, право на свободу від тортур і жорстокого поводження, право на визнання правосуб'єктності, право на рівність перед законом тощо.

Наступні сім статей стосуються економічних, соціальних та культурних прав, а саме: права на соціальний захист, на працю та вільний вибір роботи, на рівну оплату за рівну роботу, на справедливу та задовільну винагороду,

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Загальна декларація прав людини (рос/укр). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

що забезпечує достойне для людини існування, права створювати профспілки, права на відпочинок та дозвілля, на життєвий рівень, необхідний для підтримки здоров'я та добробуту тощо¹⁸.

Проте, окремі автори, такі як: Л. Глухарьова¹⁹, М. Орзіх²⁰, П. Рабінович²¹ та ін. називають ще одну категорію прав, які називають фізичними, або природними. Цими правами людина наділена в силу факту свого народження. Вони є невід'ємними та невідчужуваними, тому що їх не можна відокремлювати від людини без явної загрози втратити у ній члена суспільства. Природні, тобто елементарні права людини, отримали ще назву "священних прав" через їх надзвичайну важливість. Жодні зовнішні сили – чи то монарх, чи то держава – не вправі зазіхати на них²².

В науковій літературі прийнято розділяти на три етапи проголошення прав і свобод, які називають трьома поколіннями.

Перше покоління прав та свобод людини можна віднести до періоду ранніх буржуазних революцій. У 1684 році в Англії прийнято Білль про права, а в 1783 році у Франції – Декларацію прав людини і громадянина. Саме у цих документах вперше були проголошені громадянські і політичні права людини²³.

Громадянськими правами визнаються ті традиції і ліберальні цінності, що були сформульовані і розширені в практиці і законодавстві демократичних держав. Найменування громадянських або особистих прав вони отримали через те, що визнаються невід'ємними атрибутами життєдіяльності людини, причому незалежно від того, чи є він громадянином цієї держави, іноземцем або особою без громадянства. Ця група прав становить першооснову правового статусу людини і громадянина та не

¹⁸ Там само.

¹⁹ Глухарева Л. Поняття прав человека: многообразие подходов. Проблема универсальности прав человека. *История государства и права*. 2007. № 12. С. 32-36.

²⁰ Орзіх М. Ф. Личность и права. Одесса: Юрид. литература, 2005. 3012 с.

²¹ Рабінович П. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні стандарти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2003. № 2-3 (33–34). С. 114-132.

²² Класифікація прав людини. URL: https://ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=127413&base=1.

²³ В. Е.Теліпко, А. С. Овчаренко. Міжнародне публічне право: навч. посіб. Київ, 2010. 608 с.

підлягає обмеженню. Сюди входять природні права людини, якими вона володіє від природи: на життя, свободу та гідність особи, на недоторканність приватного життя, житла, вільне пересування, повагу, свободу совісті і віросповідання, свободу думки і слова, на юридичний захист своїх прав, презумпцію невинуватості²⁴.

Політичні права – права, які зачіпають безпосередньо політичні інтереси людини і виражають можливість індивіда брати участь у політичному житті країни та здійсненні державної влади. Сюди відносяться: право на створення різного роду громадських об'єднань, політичних партій; участь в референдумах; обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування; право мати рівний доступ до державної служби; право брати участь у здійсненні правосуддя; обіймати посаду судді; право звертатися в державні органи і органи самоврядування з індивідуальними і колективними заявами і пропозиціями; проводити збори, мітинги, демонстрації, пікетування та ін.²⁵

Друге покоління прав і свобод виникло у результаті боротьби трудящих за поліпшення свого економічного рівня, підвищення культурного статусу. У 1948 році ООН прийняла Загальну декларацію прав людини²⁶, де проголошуються соціально-економічні та культурні права людини. Умовно їх називають “позитивними”, оскільки вони позначають цілеспрямовані дії держави з вироблення позитивних заходів, що забезпечують реалізацію прав людини. Ця група прав покликана забезпечити людині гідний рівень життя, задоволення духовних потреб. До соціально-економічних можна віднести: право на працю, відпочинок, охорону здоров'я, вільний вибір роботи, використання природних ресурсів, соціальне забезпечення, захист материнства і дитинства²⁷.

²⁴ Общая теория прав человека / заг. ред. Е.А. Лукашевой. Минск: Норма, 1996. С. 15.

²⁵ Там само.

²⁶ В. Е.Теліпко, А. С. Овчаренко. Міжнародне публічне право: навч.посіб. Київ, 2010. 608 с.

²⁷ Там само.

Третє покоління прав виникло у 80-х роках ХХ ст. і своєю появою зобов'язане ООН, яка узагальнила досвід Другої світової війни, а також процесу звільнення ряду країн від колоніальної залежності. Вироблені в цей період права називаються “колективними” або “солідаристськими”, оскільки належать вони не окремим індивідам, а націям, народам, усьому людству. Це право на мир, навколишнє середовище, самовизначення нації, суверенітет тощо²⁸.

Варто також зауважити, що права другого покоління – це позитивні права, які закріплювались у конституціях першої половини ХХ століття (право на працю, на соціальний захист та інші), а також права третього покоління – колективні права, що закріплювались у конституціях другої половини ХХ століття (право на безпечне для життя та здоров'я довкілля тощо), не мають такого природно-правового характеру, так як надаються державою та залежать від здійснення її соціально-економічної функції, на відміну від прав першого покоління, що вимагають від держави утримуватися від свавільного втручання у сферу індивідуальної свободи²⁹.

Тому, залежно від характеру свободи, відображеної в правах або юридичних свободах, розрізняють:

- позитивні права людини, що фіксують обов'язки держави, осіб і організацій надати громадянину ті чи інші блага, здійснювати певні дії (право на соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, гідний життєвий рівень тощо). Здійснення позитивних прав неможливо без наявності у держави достатніх ресурсів. Їх конкретне наповнення прямо залежить від багатства країни і демократичності її політичної системи³⁰;
- негативні права визначають обов'язки держави та інших, людей стримуватися від тих або інших дій у ставленні до особи. Держава в

²⁸ Общая теория прав человека / заг. ред. Е.А. Лукашевой. Минск: Норма, 1996. С. 15.

²⁹ Козюбра М. Принципи верховенства права у конституційному правосудді. *Закон і бізнес*. 2000. № 17. С. 10.

³⁰ Берлин И. Две концепции свободы. *Современный либерализм*. 1998. С. 19-43.

таких умовах охороняє індивіда, особу від небажаних втручань і обмежень, що порушують їх свободу. Такі права є основні, абсолютні. Їх здійснення, реалізація не залежить від ресурсів, засобів держави, рівня соціально-економічного розвитку суспільства, держави. Основу індивідуальної свободи людини і складають негативні права. Юридичне закріплення такої груп прав і свобод людини є Білль про права Конституції США, зміст якого спрямований на охорону особи від різноманітних несправедливих і небажаних посягань з боку держави, владних структур³¹.

Деякі вчені (наприклад, В. Кравченко³², В. Погорілко³³, Ю. Шемшученко³⁴ та ін.) розглядають також конституційні права як різновид прав людини. Вони вважають, що основними правами особи є конституційні права, тобто права, що містяться в державній конституції та інших міжнародно-правових документах. Важко погодитися з таким визначенням прав людини та громадянина. Перш за все, термін “основні права людини” включено в преамбулу Загальної декларації прав людини³⁵, і в ньому йдеться саме про ці права, а не про конституційні права громадян. По-друге, в конституціях деяких держав зазвичай розрізняють права людини та права громадянина. Але не у всіх, як от, зокрема, у Сполучених Штатах Америки терміни “громадянські” та “конституційні” права можуть використовуватися як взаємозамінні.

Щодо України, то конституційні права закріплені у розділі II Конституції України³⁶, а саме у ст. 24 зазначається, що “громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом”³⁷. Тобто Конституція України також містить права людини – ці права нерозривно

³¹ Там само.

³² Кравченко В. Конституційне право України: навч. посіб. 4-те вид., виправл. та доповн. Київ: Атіка, 2006. 568 с.

³³ Конституційне право України: підручник / В. Погорілко. 2-е вид., Київ: Наук. думка, 2000. 732 с.

³⁴ Шемшученко Ю. Конституція України і права людини. *Право України*. 2001. № 8. С. 13–15.

³⁵ Загальна декларація прав людини (рос/укр). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

³⁶ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

³⁷ Там само.

пов'язані з людським існуванням: право на життя, свободу в усіх формах вираження, право на повагу до людської гідності та право на опір утискам.

Вважаємо, що ці права є невідчужуваними, будь-яке порушення цих прав заборонено, іншими словами:

- права людини можуть бути обмежені лише в межах, необхідних для захисту прав інших;
- права людини є невідчужуваними;
- права людини належать кожному, незалежно від національності, раси чи національності.

Проте, вважаємо, що порушення прав людини є нормою у витоках сучасного українського законодавства, а негативні наслідки цієї тенденції все більше впливають на життя кожного, що в свою чергу руйнує відносини між фізичними та юридичними особами з українською владою.

У ст. 4 Конституції Румунії³⁸ зазначається про єдність народу та рівність між громадянами, а саме: “основа держави – єдність румунського народу. Румунія – спільна і неподільна батьківщина для всіх своїх громадян, незалежно від раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, статі, переконань, політичної приналежності, майна чи соціального статусу”³⁹.

На нашу думку, також варто розглянути ст. 16 Конституції Румунії, в якій йдеться про те, що “громадяни рівні перед законом та публічною владою без привілеїв та без дискримінації, і ніхто не стоїть вище за закон”⁴⁰.

Ще, так само, як і в Конституції України – Конституція Румунії містить розділ II про “Основні права та свободи”⁴¹. Ст. 49 цієї конституції окреслює обмеження здійснення прав чи свобод, а саме йдеться про те, що “здійснення деяких прав чи свобод може бути обмежене лише законом і лише якщо це у відповідному випадку необхідно з метою захисту національної безпеки,

³⁸ Constituția României. URL: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само.

порядку, громадського здоров'я чи моральності, права і свободи громадян; проведення кримінального розслідування; запобігання наслідкам стихійного лиха або особливо серйозної катастрофи. Обмеження має бути пропорційно його ситуації і не може зазіхати на існування права чи свободи”⁴².

Отже, вважаємо, що права людини розглядаються як:

- базова ідея, що відображає притаманну кожній людині людську гідність, вона існує на загальнолюдському рівні поза законом, вважається моральним та соціальним правом, і водночас є суб'єктивним правом, що передбачено законом;
- принцип визначення правового статусу особи;
- поняття, що описує правовий статус особи по відношенню до держави, та здібностей і прагнень держави в певних сферах суспільного життя;
- як концепція, що охороняється на основі принципу рівності та недискримінаційних цінностей;
- найважливіша складова соціальної та культурної цивілізаційної системи, стиль цивілізації, основа суспільства і країни, конституційного устрою.

Можна сказати, що права людини є оціночним показником, який поєднує основні соціальні правові та моральні вимоги, що належать кожному в суспільстві, а також є еталоном людського розвитку, держави та суспільства.

1.2. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що комплексна характеристика дотримання прав людини в Україні та Румунії ще не була предметом спеціального дослідження. Разом з тим джерельна база проблеми є достатньо репрезентована для реалізації поставлених у дипломній роботі завдань.

⁴² Там само.

Законодавча база досліджуваного питання представлена комплексом нормативних актів, які відтворюють формування та становлення поняття “прав людини” (на прикладі України та Румунії). Вважаємо, що ключове місце у вивченні питання дотримання прав людини в Україні та Румунії займають конституції цих держав^{43,44}. Окрім того, в роботі використано й інші нормативні документи, а саме: Закон України “Про освіту”⁴⁵, Указ Президента України “Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року”⁴⁶, Стратегію уряду Румунії для інклюзії румунських громадян, що належать до ромської меншини на період 2021-2027 років⁴⁷, Загальна декларація прав людини⁴⁸, Всеукраїнський перепис населення України 2001 року⁴⁹, Всерумунський перепис населення 2011 року⁵⁰, Підсумковий звіт Президентської комісії з аналізу комуністичної диктатури в Румунії⁵¹ та ін. Проте, незважаючи на позитивні моменти, все ж таки залишається низка невизначених питань на законодавчому рівні, пов’язаних із процедурами дотримання прав людини.

Аналіз джерельної бази роботи проведено відповідно до поставлених завдань. У попередньому підрозділі ми зверталися до теоретичних засад дослідження проблеми дотримання прав людини, наголошуючи саме на результатах вітчизняних науковців, а саме: В. Веклича⁵², О. Горової⁵³, А.

⁴³ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁴⁴ Constituția României. URL: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.

⁴⁵ Закон України Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

⁴⁶ Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#n10>.

⁴⁷ Strategie Națională de Incluziune a romilor pentru perioada 2021-2027. URL: http://sgglegis.gov.ro/legislativ/docs/2020/11/152nftks6zbd3vpw8_jr.pdf.

⁴⁸ Загальна декларація прав людини (рос/укр). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

⁴⁹ Всеукраїнський перепис населення України 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

⁵⁰ Recensământul din anul 2011. URL: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>.

⁵¹ Raport final Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România / președinte: Vladimir Tismăneanu. București, 2006. 666 s.

⁵² Веклич В. Історичні передумови сучасної концепції прав людини і громадянина. *Віче*. 2010. № 18. С. 16-19.

⁵³ Горова О. Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 38-42.

Колодій⁵⁴, М. Козюбра⁵⁵, В. Кравченко⁵⁶, В. Погорілка⁵⁷, П. Рабінович⁵⁸, Ю. Шемшученко⁵⁹. Проте, також було проаналізовано праці закордонних діячів. Зокрема, мова йде про праці Н. Белякович⁶⁰, І. Берліна⁶¹, Л. Глухарева⁶², Дж. Локка⁶³, Г. Ломанна та Ш. Госепата⁶⁴, М. Орзіха⁶⁵ та ін. У підготовці тексту дипломної роботи важливе значення мала робота зі словниками та енциклопедіями, які використано в дослідженні. Зокрема: Енциклопедія історії України (у декількох томах) за редакцією В. Смолій⁶⁶, Словничок юридичних термінів за редакцією В. Марчука⁶⁷ та Юридична енциклопедія за редакцією Ю. Шемшученко⁶⁸.

Щодо методології дослідження, то в нашій роботі без цієї складової не обійтися, бо від неї залежить правильність результатів. Це вимагає визначення методологічного підходу, який, на нашу думку, має бути використаний у цьому дослідженні. «Наукова галузь знань про політичні науки базується на відповідних закономірностях, принципах, правилах, що складають основу методології такої науки, як політологія. Дослідження проблем теорії політології починається з методології. Методологія – це сукупність методів пізнання, принципів – філософсько-соціологічних,

⁵⁴ Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, Ю. А. Олійник. Київ: Юрінком Інтер. 2003. 336 с.

⁵⁵ Козюбра М. Принципи верховенства права у конституційному правосудді. *Закон і бізнес*. 2000. № 17. С. 10.

⁵⁶ Кравченко В. Конституційне право України: навч. посіб. 4-те вид., виправл. та доповн. Київ: Атіка, 2006. 568 с.

⁵⁷ Конституційне право України: підручник / В. Погорілко. 2-е вид., Київ: Наук. думка, 2000. 732 с.

⁵⁸ Рабінович П. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні стандарти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2003. № 2-3 (33–34). С. 114–132.

⁵⁹ Шемшученко Ю. Конституція України і права людини. *Право України*. 2001. № 8. С. 13–15.

⁶⁰ Белякович Н.Н. Права человека и политика: философско-правовые основы. Мінськ: Алмафея. 2009. 412 с.

⁶¹ Берлин И. Две концепции свободы. *Современный либерализм*. 1998. С. 19–43.

⁶² Глухарева Л. Понятие прав человека: многообразие подходов. Проблема универсальности прав человека. *История государства и права*. 2007. № 12. С. 32–36.

⁶³ Максимов С.І. Концепція прав людини Дж. Локка як вияв сили і слабкості класичної теорії природного права. *Проблеми правознавства і правотворчої діяльності*. 2002. № 1. С. 3–10.

⁶⁴ Ломанн Г. та Госепат Ш. Вступ. Філософія прав людини: за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. 2-ге вид., Київ: Ніка-Центр, 2012. С.15–31.

⁶⁵ Орзіх М. Ф. Личность и права. Одесса: Юрид. литература, 2005. 3012 с.

⁶⁶ Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. 688 с.; Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6. 790 с.; Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 8. 520 с.; Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10. 784 с.

⁶⁷ Словничок юридичних термінів: навч. посіб. / за ред. В. П. Марчук. Київ: МАУП, 2003. 128 с.

⁶⁸ Юридична енциклопедія: гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл, 2002. Т. 4. 720 с.

політологічних та інших загальнонаукових, які обґрунтовують теорії, а також – це визначальний початок процесу пізнання, система загальнотеоретичних вимог, які реалізуються в комплексі конкретних методів і прийомів наукового пізнання і пояснення об’єктів соціальної дійсності”⁶⁹.

На думку, О. Дніпрова: “будь-яка методологія полягає в тому, щоб чітко визначити такі методи дослідження соціальних явищ, які, по-перше, відповідають об’єкту дослідження, тобто адекватні природі самого досліджуваного явища, а по-друге, дають теоретичне уявлення про систему методів дослідження конкретного явища, що треба сприймати як теорію, звернену до практики дослідження. Однак методологію не можна розглядати тільки як науково-дослідницький інструментарій. Методологія – це, передусім, теоретичне уявлення про явище й про можливості його вивчення з метою практичного вдосконалення, без чого жодне практичне вдосконалення соціальної практики не має сенсу, а реформування буде щонайменше неефективним, якщо не шкідливим”⁷⁰.

Для вивчення проблем дотримання прав людини в Україні та Румунії ми використовуємо загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Одним з найважливіших наукових методів є аналіз і синтез. З їх допомогою, наприклад, розрізняють поняття права людини та права громадянина. Вважаємо, що найважливішу роль у вивченні питання дотримання прав людини в Україні та Румунії відіграє порівняльний метод, який дозволяє порівнювати дотримання прав людини у зазначених державах відповідно до їх конституцій та інших нормативно-правових актів.

У дослідженні застосовуємо ще й такі методи як:

- 1) логічний метод (з його допомогою формулюємо висновки);
- 2) метод прогнозування (наприклад, висновок про можливий перебіг подій стосовно питання дотримання прав людини);

⁶⁹ Государственная власть. Учебное пособие. 2005. URL: <https://studfiles.net/preview/5250340/>.

⁷⁰ Дніпров О. С. Теоретико-методологічні засади дослідження виконавчої влади. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Юридичні науки, 2016. № 845. С. 55-60. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4EKbcLu_ZfAJ:science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5630/vnulpurn2016855100.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

3) метод екстраполяції (наприклад, поширення ознак певного явища у різних країнах).

Вивчаючи питання дотримання прав людини в Україні та Румунії дуже широко застосовуємо історичний метод (наприклад, шляхом використання історичних подій) та правовий метод (вивчення нормативних актів).

У роботі було також використано й такі методи як:

1. ідентифікація, що застосовується при вивченні наукової літератури з теми дослідження;
2. абстрактно-логічний – для узагальнення теорії;
3. соціальної діагностики – для оцінити реального стану дотримання прав людини.

Висновки до РОЗДІЛУ 1. Права людини – непостійне поняття, що розвивається та змінюється разом із суспільством. Щодо цього поняття вже не одну епоху точаться гострі дискусії між науковцями, адже кожна правова система по-своєму інтерпретує поняття “права людини”. Різні визначення терміну надають вітчизняні та зарубіжні дослідники, проте, відмінності між ними не є суттєвими. Права людини охоплюють всі сфери суспільного життя та різняться за певними своїми особливостями.

Права людини, будучи критеріями оцінки якості країни, її рівня демократичності та міжнародно-правовим стандартам, є актуальною темою для дослідження. Саме тому, джерельна база даної проблематики є достатньою для опрацювання у ході написання дипломної роботи, а методологія відповідає об'єкту та предмету дослідження.

РОЗДІЛ 2. ЕВОЮЦІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ (У II ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ)

2.1. Права та становище українського населення Української Радянської Соціалістичної Республіки в складі СРСР

Ідея захисту прав людини набула широкого схвалення серед міжнародної спільноти після закінчення Першої світової війни та створення Ліги Націй, основною метою якої була співпраця між державами та підтримання миру і безпеки у післявоєнному світі. Проте, всеохоплюючою ідеєю захисту прав людини стала вже після жорстоких злочинів Другої світової війни, які стали однією з причин створення нової універсальної міжнародної організації – Організації Об'єднаних Націй, що перейняла функції своєї попередниці та створення тієї системи прав людини, яка відома нам тепер.

У ході ведення переговорів про створення ООН, СРСР з пропагандистськими цілями добивався включення до організації, як повноправних членів, усіх радянських республік. Радянську пропозицію було відкинуто, виняток було зроблено лише для Української РСР та Білоруської РСР. Вже 26 червня 1945 року нарком закордонних справ УРСР Дмитро Мануїльський разом з представниками інших держав підписав у Сан-Франциско Статут Організації Об'єднаних Націй, а УРСР стала однією з держав-засновниць ООН. Як член міжнародної організації, УРСР активно брала участь у роботі її структур, спеціалізованих установах і підрозділах, міжнародних конференціях⁷¹ тощо. Проте, вся зовнішньополітична діяльність Української РСР повинна була здійснюватися в жорстких рамках міжнародної політики Радянського Союзу, а будь-які дипломатичні відносини України з іншими державами були заборонені.

⁷¹ Макар Ю. І., Гдичинський Б. П., Макар В. Ю., Попик С. В., Ротар Н. Ю. Україна в міжнародних організаціях: навч. посібник. Чернівці: Прут, 2009. 880 с.

Надзвичайно складним був процес повернення УРСР до мирного життя. У серпні 1946 року Верховна Рада УРСР ухвалила закон Про п'ятирічний план відбудови та розвитку народного господарства СРСР, який передбачав наступне:

- абсолютне виключення ринкових елементів, приватної власності, конкуренції, співпраці та інтеграції з провідними країнами світу, що разом з “холодною війною” робило неможливим використання допомоги Заходу;
- утвердження планово-командного тиску держави на працівників; “ножиці цін” на промислову та сільськогосподарську продукцію;
- використання праці ув'язнених в радянських концтаборах і військовополонених, що загалом складало 222 тисячі осіб, що утримувалися в 23 концтаборах⁷².

В економіку УРСР протягом 1946-1950 років було вкладено лише 19% союзних капіталовкладень, тоді як збитки від війни для України становили 42% загальносоюзних. Особливо тяжке становище для населення склалося в сільськогосподарській галузі. Колгоспи й господарства обкладалися величезними податками та обов'язковими натуральними поставками. Станом на 1946 рік 43% колгоспників не мали великої рогатої худоби, а 20% – взагалі ніякої худоби, навіть птиці. Разом з вимогою союзного керівництва щодо посилення хлібозаготівель така ситуація стала причиною голоду в Україні 1946-1947 років. Радянське керівництво робило вигляд, що ніякого голоду не існує і потреби вживати якихось запобіжних заходів немає; навіть більше – зерно продовжувалося вивозити з УРСР. Велика посуха в центральних і південних областях України в 1946 році, яка викликала неврожай; руйнівні наслідки війни; посилення кримінальної відповідальності за крадіжки

⁷² Про п'ятирічний план відбудови й розвитку народного господарства Української РСР на 1946-1950 рр. Закон УРСР від 28.08.1946. Відомості Верховної Ради УРСР. 1946. № 9-10. С. 22-57.

колгоспного та державного майна – все це стало причиною смертей близько 1 млн. українських громадян⁷³.

У 1947 році була проведена грошова реформа, яка призвела до вилучення всіх грошей у тих, хто якимось намагався заощадити бодай якісь суми. Поряд з цим значне зростання цін на продукти харчування, що викликало скасування карткової системи розподілу продуктів. Нові ціни перевищували довоєнні більш ніж утричі, в той час як заробітна плата зросла ледве наполовину. В результаті, мільйони родин були змушені мешкати в бараках, переселених комунальних житлах, де їм не вистачало найнеобхіднішого⁷⁴.

Складною ситуація була і в процесі паспортизації українського населення. Згідно тодішнього законодавства, паспорти могли отримати лише мешканці міст, робітничих селищ, радгоспів, що досягли 16 років. Більшість селян не мали змоги отримати паспорт до 1974 року, в результаті чого опинилися прикріпленими до місця свого постійного проживання. Самочинний виїзд карався штрафом, а повторне порушення тягло за собою кримінальну відповідальність та позбавлення волі строком на 3 роки і більше.

Паспортна система в СРСР існувала явно не для полегшення життя населення, а скоріше для нагляду за ним. Власники паспортів мали право вільного пересування по країні, але, разом з тим, наявність паспортів істотно спрощувала систему всесоюзного розшуку. В паспорті робилися спеціальні відмітки щодо судимості власника або інші обмежувальні записи (за наявності). Таких “неблагонадійних” громадян виділяли серед інших за допомогою системи спеціальних шифрів паспорта, що були добре відомі працівникам паспортних столів та відділу кадрів підприємств. Такі шифри давали можливість дізнатися чи перебував власник у таборі, чи мав судимості/проблеми із законом, причину його ув’язнення та інші деталі.

⁷³ Грицак Я. Й. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.: навч. посібник. Київ: Генеза, 1996. 360 с.

⁷⁴ Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. 688 с.

Приєднання західноукраїнських земель стало причиною до нових заходів паспортизації населення і чистки новоприєднаних територій від “соціально небезпечного елементу”.

Протягом 1940-1950-х років радянський уряд видавав постанови та директиви, покликані вдосконалити інститут прописки громадян і ще більше обмежити їхнє право на свободу пересування, вибору місця роботи та проживання навіть у межах власної країни. У 1953 році, після смерті Йосифа Сталіна, було затверджене нове положення про паспорти згідно з яким був розширений перелік місцевостей, громадяни яких могли претендувати на отримання паспортів, але сільським мешканцям цього права не надали. Покинути своє місце проживання вони могли лише на 30 діб і за умови отримання спеціальної довідки в сільраді⁷⁵.

У другій половині 1940-х – початку 1950-х років було відновлено процес радянзації західноукраїнських земель, який містив індустріалізацію, колективізацію сільського господарства, активну русифікацію, ліквідацію УГКЦ, боротьбу з ОУН і УПА, масові репресії та депортації західноукраїнського населення. Причиною ліквідації УГКЦ став підриг українського національно-визвольного руху, який підтримувала греко-католицька церква. Церковне керівництво та його очільник Йосиф Сліпий було арештовано. 8-10 березня 1946 року у Львові відбувся неканонічний собор на якому ухвалили рішення про “саморозпуск УГКЦ”. В 1949 році греко-католицька церква була ліквідована і на Закарпатті та перейшла у нелегальне становище.

Насильницька колективізація, депортації та репресії проти мирного населення, заборона греко-католицької церкви спричинили посилення підпільного збройного опору та поповнили склад УПА. Очолював повстанців у 1943-1950-х роках – Роман Шухевич (справжнє ім'я – Тарас Чупринка), який об'єднав ОУН та УПА в єдину підпільну організацію та провів реформу армії. Він переформував її в дрібні загони, які знаходили притулок в лісах та

⁷⁵ Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 8. 520 с.

отримували суттєву підтримку серед українських народних мас. Основними методами боротьби повстанців були:

- активна антирадянська пропаганда;
- агітація проти комуністичної влади;
- напади на частини НКВС, військові підрозділи, радянські адміністрації;
- спроби зриву процесу колективізації;
- збройно-пропагандистські рейди (інколи навіть на територію держав-сусідів)⁷⁶.

Протягом 1944-1952 років на територіях Західної України репресіям (у різних формах) піддалися близько 500 тис. осіб. Серед них: арештовано 134 тис. осіб, вбито більше ніж 153 тис. осіб, понад 200 тис. осіб назавжди вислано за межі УРСР⁷⁷. 10-20 січня 1946 року радянська влада розпочала “Велику блокаду” на всіх теренах дій УПА та підпільних загонів. У всіх західноукраїнських селах були присутні озброєні військові гарнізони чисельністю по 2500 – 5000 військових на район. Поряд з ними діяли постійні рейдуючі групи, які маскувалися під українських повстанців. Їхнім завданням було підбурення українського населення проти УПА та дискредитація повстанців, які боролися за незалежність нашої держави. У вересні 1949 року до Амурської області відіслано на спецпоселення більше ніж 1200 поставців ОУН, а до Забайкальського краю – більше 1000 осіб для робіт у золотодобувній промисловості. У березні 1950 року загинув Р. Шухевич, а 1954 року схоплено іншого керівника УПА – Василя Кука (Коваля). Завдяки значній підтримці українського населення, окремі групи ОУН викрили лише в 60-х роках⁷⁸.

⁷⁶ Грицак Я. Й. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.: навч. посібник. Київ: Генеза, 1996. 360 с.

⁷⁷ Довбня О. Депортації населення Західної України (1939-1953 рр.): новітня вітчизняна історіографія. *СХІД. Історичні науки*. 2018. № 2. С. 70-77.

⁷⁸ Жив'юк А. А. Репресивна операція “Велика блокада” напередодні виборів 1946 р. у Західній Україні (на матеріалах Мізоцького району Рівненської області). *Військово-науковий вісник*. 2018. №30. С. 13-23.

Через політику арештів та репресій страждало не лише українське населення. У 1948 році було розпочато “Справа лікарів” проти групи високопоставлених лікарів єврейського походження, що звинувачувалися у змові та вбивстві ряду радянських політичних лідерів⁷⁹. В 1951-1952 роках до значних термінів ув’язнення та розстрілів було засуджено групу єврейської молоді (студентів молодших курсів закладів вищої освіти та школярів) з організації “Союз боротьби за справу революції” – молодіжну ліворадикальну підпільну організацію, учасники якої виступали з гострою критикою існуючого сталінського режиму⁸⁰.

Наприкінці 1940-х років після закінчення демобілізації в СРСР учасники війни перестали існувати як визнана група на законодавчому рівні та позбавлялися незначних пільг. На відміну від інших країн-учасниць війни, в СРСР діяла заборона асоціації ветеранів та інвалідів війни, а усі подібні об’єднання чи організації, що виникли по її завершенні, одразу були закриті. У 1949 році перед святкуванням 70-річчя ювілею Йосифа Сталіна, у Радянському Союзі репресіям піддалися фронтовики, інваліди Другої світової війни. За наказом, частина з них була розстріляна, іншу частина – вивезена на далекі острови Півночі та Сибір. Відомий Валаамський дім інвалідів – табір інвалідів Другої світової війни, що розташований на острові Валаам (північній частині Ладозького озера) у стінах колишнього монастиря куди у 1952-1984 роках звозили інвалідів війни, які на думку радянського керівництва “псували міський ландшафт” та “псували вигляд могутньої соціалістичної держави”. Вивозили не всіх, а лише тих у кого не було родичів або від кого родичі відмовилися. Ті, хто жили в сім’ях боялися з’являтися на вулиці без супроводу, щоб також не забрали. Забирали їх зазвичай вночі спеціальними загонами міліції, забирали паспорти (за наявності) та військові книжки, а потім відправляли в ті самі “будинки-інтернати”^{81,82}.

⁷⁹ Ю. И. Кундиев. Дело врачей - 60 лет спустя. *Научный журнал МОЗ України*. 2013. №2. С. 156-162.

⁸⁰ Протокол осмотра дела “Союза борьбы за дело революции” (“СДР”). URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/69222>

⁸¹ Истории инвалидов ВОВ, которых сослали на Валаам за «убогий вид». URL: <https://newtambov.ru/best/dedy-voevali-govorite-smotrite-hto-oni-poluchili-ot-vlasti/>

Крім цього, ще з 1945 року за вказівкою наркома з державної безпеки Радянського Союзу Богдана Кабулова, цензори відділу НКВС повинні були вилучати фотографії фронтовиків з ампутованими кінцівками, сліпих, з понівеченими обличчями тощо. Репресивна система Союзу також в структурі НКВС мала так звану “чорну касу”. До неї вносилися захоплені під час арештів особисті кошти репресованих та коштовності, їх нерухомість і подібне майно. Все це створило матеріально-економічну зацікавленість держслужбовців у фальсифікації справ з ціллю пограбування і самозбагачення незаконним шляхом⁸³.

Увагу також слід приділити функціонуванню ГУЛАГу у СРСР у 1934-1956 роках. ГУЛАГ був одним з підрозділів НКВС, що керував виправничо-трудовими таборами (раніше – концентраційні табори). До системи таборів входили: Соловецький, Вишерський, Північний, Казахстанський, Далекосхідний, Сибірський, Середньоазіатський та інші⁸⁴. ГУЛАГ забезпечував утримання засуджених, ізоляцію “неблагонадійних” осіб, використання робочої сили у таборах та збільшення кількості нових подібних табірних комплексів. У підпорядкування ГУЛАГу, крім табірних комплексів, були: трудові колонії для неповнолітніх, дитячі прийомники-розподільники, пересильні тюрми. У 1950 році у складі ГУЛАГу організували спеціальні табори, що були призначені для утримання осіб засуджених за шпигунство, тероризм, диверсії і інші злочини вчинені проти держави. Крім цього, у таборах перебували опоненти і противники радянського режиму, учасники національно-визвольних рухів, представники громадських організацій, інтелігенції та представники “контрреволюційної діяльності”, колишні радянські військовополонені та інші.

⁸² Непотрібні герої. Розсекречені документи про долю героїв Другої світової війни. URL: <https://gordonua.com/ukr/specprojects/invalidy.html>

⁸³ Россиянин потребовал от ФСБ выдать тело прадеда, расстрелянного в 1938 году, и назвать имена палачей. URL: <https://republic.com.ua/article/42013-RossiYanin-potreboval-ot-FSB-vydat-telo-pradede-rasstrelYannogo-v-1938-godu-i-nazvat-imena-palachey.html>

⁸⁴ Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. 688 с.

У 1950 році за наказом керівництва ГУЛАГу щодо знищення в'язнів, у всіх таборах відбулися масові розстріли. На початку 1953 року ГУЛАГу підпорядковувалося: 146 виправно-трудових таборів, 687 виправно-трудових колоній, 10 особливих таборів та 52 пересильні тюрми. Загальна кількість ув'язнених становила близько 2,5 млн. осіб. Усього, за весь період існування таборів ГУЛАГу, через неї пройшло близько 10 млн. осіб.

Знесилені важкою та виснажливою працею в умовах постійного контролю, засуджені змогли кинути виклик радянському керівництву. Страйки і повстання в'язнів у таборах стали поштовхом до ліквідації ГУЛАГу. Проте офіційно його було скасовано лише у 1960 році за наказом МВС СРСР⁸⁵.

5 березня 1953 року помер Й. Сталін. Це поклало початок активній боротьбі за владу, де було втягнуто і керівництво УРСР. При значній допомозі першого секретаря ЦК КПУ Олександра Кириченка перемогу здобув Микита Хрущов. Нове радянське керівництво яке він очолив розуміло неможливість продовження здійснення сталінської репресивної політики, а на додаток відбулася низка повстань і страйків у таборах, де важливу роль відігравали бійці УПА та члени ОУН.

У 1954 році створена комісія Президії ЦК КПРС з вивчення матеріалів щодо масових репресій сталінського режиму. Важливим кроком на шляху до демократизації Радянського Союзу став XX з'їзд КПРС у лютому 1956 року. На закритому засіданні перший секретар ЦК КПРС М. Хрущов зачитав доповідь “Про культ особи Сталіна та його наслідки”, де:

- з'їзд засуджував репресивну політику тоталітарного режиму, яка характеризувалася як “культ особи Й.Сталіна”;
- всю відповідальність за організацію та вчинення масових репресій було покладено на Сталіна та його соратника Лаврентія Берію;

⁸⁵ Г. Я. Савчин. Система виконання покарань у західних областях України в період 1944–1953 рр.: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 200 с.

- причиною “культу особи Сталіна” названо риси його характеру та зовнішню політику, але не саму систему;
- початком незаконних репресій названо 1934 р., все, що до нього - не піддавалося критиці⁸⁶.

Засудження дій Й. Сталіна було обмеженим. Тоталітарна система дозволяла критикувати свого вождя у визначених нею рамках. В Україні наслідки XX з'їзду сприймалися більшістю населенням з надією, оскільки після лютого 1956 року розгорнулася політична реабілітація репресованих громадян. Додому дозволили повернутися десяткам тисяч засуджених у концтаборах, які ще залишилися живими. Проте, необхідність депортації селян у роки колективізації та масових виселень із західноукраїнських земель у повоєнні роки не піддавалася жодному сумніву. Депортація кримських татар, німців, інших етнічних груп визнавалася незаконною, але повертатися на батьківщину їм заборонялося⁸⁷.

Прорахунки в питаннях внутрішньої і зовнішньої політик спричинили звинувачення його у волюнтаризмі і суб'єктивізмі та усунення М. Хрущова з посади першого секретаря ЦК КПРС і Голови Ради Міністрів СРСР. На ці посади було призначено Леоніда Брежнєва та Олексія Косигіна⁸⁸.

Прагнення комуністичної влади втримати народ під контролем за будь-яких умов призвело до конфлікту радянське керівництво з інтелігенцією та критично налаштованими представниками інших груп населення. Як наслідок – поява на початку 60-х років руху українських інакодумців - дисидентства⁸⁹. У 1959 році на Львівщині Левком Лук'яненком була організована Українська робітничо-селянська спілка (УРСС). Члени спілки ставили за мету домогтися мирного виходу України зі складу СРСР, що

⁸⁶ Таємна доповідь Микити Хрущова. Минає 50 років від XX з'їзду КПРС. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/940177.html>.

⁸⁷ Л. Місінкевич. Реабілітації жертв державного терору (середина XX – початок XXI століття): історіографія проблеми. Історія України: маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. 2008. №35. С. 347-368.

⁸⁸ 55 років тому тріумфірат Брежнєв — Косигін — Підгорний скинув Микиту Хрущова. URL: <https://babel.ua/texts/36813-55-rokiv-tomu-triumvirat-brezhnyev-kosigin-pidgorniy-skinuv-mikitu-hrushchova-zgadyuemo-pro-partiyni-intrigi-i-rol-v-nih-kerivnictva-ursr-v-arhivnih-foto>.

⁸⁹ Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. 688 с.

також гарантувала Конституція Радянського Союзу. У 1961 році Л. Лук'яненко за свою діяльність засудили до страти згодом заміненої 15-річним ув'язненням. До тривалих термінів ув'язнення були засуджені і його соратники⁹⁰. Подібні організації як УРСС існували й у інших частинах України, зокрема: Об'єднана партія визволення України, Український національний комітет, Український національний фронт, запорізька група Володимира Савченка і Володимира Чернишова, донецька група Григорія Гайового. У 1965 році проводились масові арешти дисидентів, зокрема Валентина Мороза, Святослава Караванського, Івана Світличного, Опанаса Заливахи, Ігоря Герета. Репресій зазнав також генерал-майор Петро Григоренко⁹¹.

Крім дисидентів у ці роки стрімко увірвалося в культуру покоління “шістдесятників”, які майже відразу зазнали переслідувань з боку радянського керівництва. Вони являли моральну опозицію до радянського тоталітарного режиму. Прагнення покоління “шістдесятників” позбутися цього гніту в сфері культури переросло в різного роду культурно-просвітницькі акції (літературні читання, художні виставки, складання петицій на захист української мови, проведення вечорів пам'яті репресованих діячів)⁹² тощо.

Переслідування з боку радянського уряду зазнав і український кінематограф. У 1965 році під час прем'єри фільму Сергія Параджанова “Тіні забутих предків” з критикою арештів українських правозахисників виступили Іван Дзюба, В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус. Особливістю правозахисної діяльності українських культурних діячів також став рух кримських татар. Їх активно підтримував генерал-майор П. Григоренко за що був запроторений у психіатричну лікарню спеціального типу разом з Леонідом Плющем, Миколою Плахотнюком, Василем Рубаном та іншими⁹³.

⁹⁰ Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6. 790 с.

⁹¹ Панчук Г., Голуб О., Обертас О., Трущенко М. Рух опору в Україні 1960-1990. Енциклопедичний довідник: монографія / за заг. ред. О. Зінкевича. Київ: Смолоскип, 2010. 857 с.

⁹² Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10. 784 с.

⁹³ Арешти української інтелігенції 1965 року. URL: <http://museum.khpg.org/1162386400>.

Друга хвиля арештів припала на 1972-1973 роки, тоді до в'язниць потрапили більше 100 діячів опозиційного руху⁹⁴. У 1975 році Радянський Союз підписав Гельсінський Заключний Акт – міжнародний документ укладений між державами з широкого кола загальних і конкретних питань співробітництва. В документі йшлося й про права людини, які СРСР відверто ігнорував. У відповідь на це, в листопаді 1976 року у Києві виникла Українська Гельсінська Група (УГГ) – це перша легальна правозахисна організація⁹⁵, яку очолив Микола Руденко. Крім нього, членами Спілки стали ще 36 осіб – найвидатніші українські дисиденти: Іван Кандиба, Петро Григоренко, Левко Лук'яненко, Олексій Тихий та інші. Незважаючи на цілком законну діяльність УГГ, її учасників постійно піддавалися переслідуванням з боку радянського керівництва та майже всі зазнали арешту. У таборах зокрема загинули: Василь Стус, Валерій Марченко, Юрій Литвин, Олексій Тихий⁹⁶.

Антирелігійна кампанія 60-х років в Україні також спричинила зародження і зростання релігійного дисидентського руху. Активними борцями за права УГКЦ стали Йосип Тереля та Василь Романюк⁹⁷. Складною була ситуація і у галузі суспільних наук. Учені, які нестандартно мислили, критично оцінювали минулота дійсність – являли собою загрозу, тому радянське керівництво позбавляло їх можливості працювати. Це були: Олена Апанович, Михайло Брайчевський, Федір Шевченко та інші.

Початок 1980-х в СРСР був охоплений кризою у всіх сферах життя. Все більше товарів повсякденного вжитку ставали дефіцитними; швидка урбанізація спричинила житлову проблему (тоді черга на квартири становила 1,5 млн. осіб). Традиційно, у найгіршому становищі перебувало сільське населення, яке не отримувало задовільного побутового обслуговування; не

⁹⁴ Арешти української інтелігенції 1972-1973 років. URL: <http://museum.khpg.org/1162386541>.

⁹⁵ Ювілей європейської безпеки: до 40-річчя ОБСЄ. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/yuvilei-evropeiskoi-bezpeki-do-40-richchya-obse>.

⁹⁶ Українські дисиденти, яких народив Донбас: до річниці створення УГГ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/dysydeny-z-donbasu/29903433.html>.

⁹⁷ Пасічник М.С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. Київ: Знання, 2006. 735 с.

було забезпечене транспортом і газопостачанням. Третина сіл УРСР не мала жодних медичних установ; смертність населення залишалася на високому рівні; багатомільярдні нестачі в бюджеті, що спричинили товарний дефіцит та падіння життєвого рівня населення; посилення русифікації⁹⁸. Ситуацію погіршила Чорнобильська катастрофа 1986 року, що стала причиною небаченого забруднення біосфери; радіоактивного опромінення тисяч людей (загальна кількість постраждалих – 3 млн. осіб); забруднення майже 3 тис. сіл та появи на території України 30-кілометрової “зони відчуження”; збільшення частоти онкологічних захворювань та смертності українців. Звичайно, дані не можуть бути точними, оскільки партійне керівництво наказало ретельно приховувати реальні розміри та жахливі наслідки Чорнобильської аварії⁹⁹.

Саме після Чорнобильської катастрофи, що стала їхнім символом приниженості та неспроможністю керівництва УРСР захистити своїх громадян, українське населення відчуло їхнє безправ'я. З іншого боку, це посилювало активність українства. Виявом цієї політичної активності стали організовані численні мітинги та інші акції. Новим явищем протесту стали страйки шахтарів 1989-1990 років, які поширилися всіма регіонами СРСР.

У 1989 році було створено “Народний Рух України за перебудову” – політичну силу, що об'єднала громадян різних політичних поглядів та тих, хто підтримував політичні та економічні реформи в Україні. Народний Рух став символом перетворення радянського суспільства на сучасне українське суспільство та навчив нас відстоювати і захищати свої права. Завдяки активній діяльності Народного Руху ми відновили свою незалежність.

Вже у березні 1990 року відбулися перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР, а 16 липня того ж року Верховна Рада вже ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. Ухваленню Декларації

⁹⁸ 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави: праця / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ: Ніка-Центр, 2016. 796 с.

⁹⁹ Чорнобиль пришвидшив розпад СРСР, вважають історики. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/chornobyl-ussr-04-26-2011-120721109/240298.html>

сприяли настрої народних мас і політика центру, яка як завжди, грубо ігнорувала інтереси союзних республік¹⁰⁰.

Через декілька місяців, 2-го жовтня, у центрі Києва розпочалося студентське голодування або так звана “революція на граніті”, основними вимогами якої стали:

- відставка голови Ради міністрів УРСР;
- відмова Верховної Ради УРСР від підписання нового союзного договору;
- передача місцевим органам влади всього майна КПРС;
- перевибори Верховної Ради УРСР на багатопартійній основі.

Керівництву УРСР довелося піти на компроміс. Новим головою Ради міністрів Української РСР став Вітольд Фокін, інші вимоги протестуючих влада також пообіцяла виконати¹⁰¹.

“Парад суверенітетів” у СРСР показав абсолютний провал радянського державного механізму. Тоді радянський уряд на чолі з президентом Михайлом Горбачовим ініціювали структурну реформу державного устрою. У квітні 1991 року виник проект нового державного утворення – Союз Суверенних Держав. Нова угода повинна була бути підписана у серпні того ж року, але цьому не судилося збутися.

19-21 серпня 1991 року відбулася спроба державного перевороту в СРСР, але завершилася арештом її організаторів 22 серпня. 24 серпня позачергова сесія Верховної Ради ухвалила Акт проголошення незалежності України, а 1 грудня 1991 року було проведено Всеукраїнський референдум, який став вирішальним на шляху повної ліквідації центральних владних структур. Незалежність України стала фактом, визнаним поступово всіма державами¹⁰².

¹⁰⁰ Пасічник М.С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. Київ: Знання, 2006. 735 с.

¹⁰¹ Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=402-12#Text>

¹⁰² Серпневий путч 1991 року: як Україна використала шанс на Незалежність. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27932236.html>

2.2. Права та становище румунського населення у період правління комуністичного режиму у Румунії.

Важливих змін зазнала і Румунія. Серпень 1944 року відзначився для румунів державним переворотом ініційованим королем Румунії Міхаєм I (рум. *Mihai I*), що повалив військову диктатуру Іона Антонеску (рум. *Ion Antonescu*) та страти останнього у 1946 році як воєнного злочинця. Того ж дня, Міхай I, повернувшись собі владу, прийняв декларацію в якій оголосив про розрив союзу з Німеччиною, вихід Румунії з війни та прийняття усіх умов перемир'я з країнами антигітлерівської коаліції.

У вересні 1944 року представники СРСР, США, Великої Британії та Румунії підписали угоду про перемир'я. Згідно угоди Румунія втратила Бессарабію та Північну Буковину (перейшли до СРСР), але повернула Північну Трансільванію. Румунія повинна була сплатити репарації за збитки заподіяні під час війни загальна сума яких складала 300 млн. доларів США; взяла на себе зобов'язання ліквідувати всі організації фашистського спрямування, демократизувати апарат управління та політичне життя румунського суспільства, провести певні реформи в соціальній сфері. Для нагляду та контролю за виконанням вимог було створено Союзню контрольну комісію (СКК) на чолі з радянським представником Родіоном Малиновським.

Урядом генерала Константина Санатеску (рум. *Constantin Sănătescu*) було оголошено загальну політичну амністію, легалізацію діяльності політичних організацій, відновлення Конституції Румунії від 1923 року. Проте, в Румунії активно господарювала радянська військова адміністрація, яка підтримувала румунську компартію та сприяла її поступовому просуванню до влади в країні. У 1945 році Міхай I був змушений призначити новий уряд, що очолив антикомуніст Ніколае Редеску (рум. *Nicolae Rădescu*). З ініціативи Комуністичної партії Румунії (КПР) відбувалися різні антиурядові акції протесту, відносини між КПР та урядом Н. Редеску загострилися до краю. Тоді Компартія організувала масові демонстрації в різних містах Румунії, які вимагали відставки уряду Н.

Редеску. Демонстрації були жорстко придушені поліцією, десяток осіб загинуло, а ще кілька десятків поранено, що і викликало нову хвилю масових заворушень в країні. Уряд Н. Редеску був змушений піти у відставку. Новий уряд очолив Петру Гроза (рум. *Petru Groza*), який хоч і був прихильником комунізму, але в КПП так і не вступив¹⁰³. Соціально-економічні новації, що впроваджував у життя уряд П. Грози призвели до проблем у країні: скрочувалося виробництво, зростала інфляція, падала заробітна плата. Король зажадав відставки уряду Грози, тому 1946 році відбулися парламентські вибори, які сфальсифікували комуністи разом зі своїми союзниками. Головою уряду залишився П. Гроза, а компартія контролювала інші міністерства та відомства. Підвищення авторитету КПП було складним і упиралося в проблему подолання голоду та економічного хаосу в країні, які спричинили самі комуністи.

У 1947 році був підписаний мирний договір з Румунією, згідно з яким радянські війська залишалися на території Румунії до 1958 року. У таких сприятливих умовах, встановлений комуністичний режим посилював політичні переслідування, розпустив опозиційні партії, а окремих їх керівників засудив до тривалих термінів ув'язнення. В результаті чистки противників, кількість союзників КПП скоротилася на 400 тис. осіб. Комуністичний уряд Румунії був ініціатором закону про державний економічний контроль за діяльністю приватних підприємців та запровадження жорстких санкцій за порушення положень (аж до націоналізації підприємств). До того ж, керівництво СРСР постійно втручалося у внутрішні справи Румунії та підштовхувало її до прийняття радянської моделі соціалізму.

У середині 1947 року у румунських ЗМІ почала з'являтися інформація про викриття підпільних організацій, що готували збройний переворот у державі, що стало причиною для переслідування “заколотників”. Першою жертвою репресій стала Національна ліберальна партія Румунії, де судовий

¹⁰³ История Румынии: монография / за заг. ред. М. Роллера. Москва: Красный пролетарий, 1950. 564 с.

процес з приводу “заколоту Маніу” закінчився звинуваченням проти 19 осіб. На звільнені таким способом посади призначили комуністів: Анна Паукер (рум. *Ana Pauker*) – міністр закордонних справ, Васіле Лука (рум. *Vasile Luca*) – міністр фінансів, Аурел Віжолі (рум. *Aurel Vijoli*) – голова Національного банку.

Компартія мала і певні плани щодо монархії. Наприкінці 1947 року комуністи змусили короля Міхая I зректися престолу та емігрувати. 30 листопада того ж року Великі національні збори скасували монархію та проголосили Румунську Народну Республіку (РНР)¹⁰⁴.

Об’єднавшись у 1948 році КПП і СДПР створили єдину Румунські робітничу партію, яку очолив Георге Георгіу-Деж (рум. *Gheorghe Gheorghiu-Dej*). Впродовж двох наступних років після створення РРП відбувалися чистки, а партійні лави зазнали скорочення майже на 20%. До загальної атмосфери підозрливості, яка тоді панувала у суспільстві, комуністи додали ще шпигуноманію та залякування всіх незгодних з курсом РРП. Проти таких осіб застосовувалися судові переслідування, різного роду репресивні акції та інші порушення законності. Румунською службою безпеки (“Секурітате”) були інспіровані політичні судові процеси над партійними діячами – Лукреціу Петрашкану (рум. *Lucrețiu Pătrășcanu*), А. Паукер, В. Лукою та іншими¹⁰⁵.

На рубежі 50-х років авторитет РРП значно зріс. Це було зумовлено не тільки всебічною допомогою від СРСР, але й національною свідомістю румунів, оскільки на його думку попередня влада не виправдала його сподівань, не забезпечила незалежність держави і втягнула народ у виснажливу війну. Комуністична партія для пересічного румунського громадянина стала новою силою, що протистояла антинародній владі, а її програма обіцяла радикальні зміни у всіх сферах життя румунського суспільства. У 1947 році членів компартії нараховувалося близько 700 тис.

¹⁰⁴ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

¹⁰⁵ В. Н. Шевелєв. Диктаторы и Боги: сборник. Ростов н/Д: Феникс, 1999. 320 с.

осіб (для порівняння: в 1944 – лише 2 тис. осіб). Привабливою здавалася “соціалістична ідея”, яку проповідував Радянський Союз – переможець у Другій світовій війні.

У 1948 році новообраним парламентом було ухвалено Конституцію РНР та закон про націоналізацію, згідно якого до 1950 року (поетапно) повинні бути націоналізовані: видобуток корисних копалин; промислові підприємства, де кількість працівників перевищує 50 осіб; банки; морські та річкові судна; готелі; залізниці; лікарні та аптеки тощо. У липні того ж року РНР денонсувала Конкордат з Ватиканом. За прикладом СРСР румунські комуністи ліквідували Румунську греко-католицьку церкву об’єднану з Римом і проголосили її союз з Румунською православною церквою¹⁰⁶.

Впевненість комуністичного режиму зростала разом з кількістю арештів. Жертвами переслідування комуністами були абсолютно всі групи румунського суспільства: інтелігенція, колишні монархічні держслужбовці, вчителі, службовці військових сил, поліція, адвокати, колишні землевласники (“чіабурі” (рум. *chiaburi*)) і будь-хто, хто міг би приєднатися до антикомуністичного опору¹⁰⁷. А період 1948-1960-х років ці категорії все частіше втрачали свої громадянські права, джерела доходу, житло; деякі з них виживали лише за допомогою сім’ї чи сусідів. Існуючі на той час в’язниці були переповнені політичними в’язнями, створювались нові мережі трудових таборів та тюрем за зразком радянського ГУЛАГу. Робочі табори були створені на свинцевих рудниках і в дельті Дунаю, а проект будівництва каналу “Дунай-Чорне море” був використаний як привід для створення ряду робочих таборів. Також подібні табори існували в Сігеті (рум. *Sighetu Marmăției*), Герлі (рум. *Gherla*), Аюді (рум. *Aiud*), Пітешті (рум. *Pitești*) та були жахом для пересічного румунського громадянина¹⁰⁸. В’язниця в Пітешті була центром одного з найжорстокіших комуністичних “експериментів”,

¹⁰⁶ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

¹⁰⁷ Călin Bogdan Albu. Chiaburii în propaganda comunistă. Cercul de ideologii politice și mentalități. 2012. №2.

¹⁰⁸ Scurt istoric al închisorii din Sighet. URL: <https://www.memorialsighet.ro/scurt-istoric-al-cldirii-inchisorii-din-sighet/>

основною метою якого було перевиховання політичних в'язнів за допомогою застосування психологічних та фізичних тортур. Одним із наслідків такого “експерименту” стала велика кількість самогубств серед ув'язнених, що призвело до його припинення. За різними даними, в'язниця налічувала у різний час від 1 тис. до 5 тис. засуджених^{109,110}.

Серед інших заходів, запозичених у Радянського Союзу були і депортації населення. Наприклад, примусове “переселення” селян з Банату (рум. *Banat*) в Берегану (рум. *Bărăganu*). Близько 45 тис. людей мали лише 2 години щоб зібрати найнеобхідніше, після чого були завантажені у вагони для худоби та під суворою охороною доставлені до східного Берегану. Ця акція була розроблена для залякування решти селян з метою завершення процесу колективізації^{111,112}.

У 1957 році було придушене повстання у Ваду Рошка (рум. *Vadu Roșca*), де селяни виступали проти примусової колективізації. Було вбито десятків селян, десятків поранено, два – ув'язнено за “бунт” і “змову проти чинного суспільного ладу”. За даними ПМР, під час процесу колективізації в Румунії було заарештовано понад 80 тис. селян, з них 30 тис. – ув'язнено¹¹³.

Ще однією формою антикомуністичного опору був студентський рух у Бухаресті (рум. *București*) 1956 року. У кількох університетах відбулися акції протесту, а після – репресивні заходи з боку влади, арешти та висилки. Найкраще організований студентський рух був у Тімішоарі (рум. *Timișoara*), де, власне, відбулося найбільше арештів. У Клуж-Напоці (рум. *Cluj-Napoca*) та Бухаресті були сформовані групи, які намагалися зв'язатися з угорським антикомуністичним рухом. Реакція влади була миттєвою: студентів

¹⁰⁹ Fenomenul Pitești. Demascarea. URL: <https://evz.ro/fenomenul-pitesti-demascarea-917260.html>

¹¹⁰ Pitești: Genocidul sufletelor. URL: <https://evz.ro/pitesti-genocidul-sufletelor-838047.html>

¹¹¹ Deportările în Bărăgan. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/2170755.html>.

¹¹² Raport final Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România / președinte: Vladimir Tismăneanu. București, 2006. 666 s.

¹¹³ 60 de ani de la revolta anticomunistă de la Vadu Roșca, înăbușită în sânge. Nicolae Ceaușescu a ordonat personal deschiderea focului împotriva țăranilor. URL: https://adevarul.ro/locale/focsani/60-ani-revolta-anticomunista-vadu-rosca-inabusita-sange-nicolae-ceausescu-ordonat-personal-deschiderea-focului-1_5a2551255ab6550cb8d752dd/index.html.

заарештували, деяких відсторонили від занять, частину викладачів звільнили та створили нові організації для нагляду за діяльністю студентів¹¹⁴.

У 1965 році Г. Георгіу-Деж помер, новим лідером став тепер всіма відомий Ніколае Чаушеску (рум. *Nicolae Ceaușescu*). Румунську робітничу партію відразу перейменували в Румунську комуністичну партію (РКП), а Румунську Народну Республіку – на Соціалістичну Республіку Румунію (СРР). На початку своєї диктаторської діяльності Н. Чаушеску отримав популярність завдяки достатньо сприятливій економічній ситуації в тодішній Румунії. Популярності також дала різка зміна політики щодо румунської інтелігенції. Фактично декларувалася свобода творчості, а західні країни надавали позики, створюючи для Румунії режим найбільшого сприяння у сфері торгівлі. Така політика маневрування між Заходом і Сходом забезпечила надійність його особистої влади і демонструвала Радянському Союзу, що на Румунія не підвласна нічиєму збройному чи політичному тиску¹¹⁵.

Наступний період правління Н. Чаушеску характеризується здійсненням жорсткої політики для зміцнення особистої влади. Життєвий рівень румунського населення почав стрімко падати, посилювався тотальний контроль за всіма сферами життя, а всі головні посади в державні практично зайняв родинний клан “вождя”. Вихваляння президента Н. Чаушеску та його дружини Єлени (“батько та мати всієї країни, всього народу”) було щоденною практикою, починаючи з дитячого садочка¹¹⁶.

Після візитів Н. Чаушеску до Північної Кореї та Китаю у 1971 році, румунський “вождь” захопився ідеєю тотальних перетворень в країні за зразком азіатських. Починаючи з 1972 року Н. Чаушеску розпочав реалізацію проекту “систематизації” міських та сільських населених пунктів. Програма передбачала масову руйнацію сіл та вимушене переселення селян до інших

¹¹⁴ Inceputul sfarsitului - Miscarile studentesti din Romania. URL: <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/inceputul-sfarsitului-miscarile-studentesti-din-romania-7401.html>.

¹¹⁵ В. Н. Шевелев. Диктаторы и Боги: сборник. Ростов н/Д: Феникс, 1999. 320 с.

¹¹⁶ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

районів; руйнування численних історичних пам'яток; перебудову Бухареста та знесення деяких його районів¹¹⁷. У масовому руйнуванні архітектурних пам'яток та будівель Бухаресту Н. Чаушеску допоміг сильний землетрус 1977 року в результаті якого близько 2 тис. осіб загинуло (90% загиблих – мешканці Бухареста), ще 12 тис. поранено, а 35 тис. будівель зруйновано по всій країні¹¹⁸.

Найбільшим проектом Н. Чаушеску можна вважати Анінську ТЕС, будівництво якої коштувало румунським громадянам близько 1 млрд. дол. США. Будівництво розпочалося у 1976 році, а закінчилося у 1984, де трудилося понад 8 тис. робітників з усієї Румунії. Анінська ТЕС ніколи не виробляла електроенергії, тому була закрита у 1988 році. Найдорожчим проектом звісно був Палац Парламенту. Будівництво було розпочато у 1980 році, для цього була зруйнована п'ята частина центру Бухареста, включаючи історичні райони, де знесли понад 30 церков та синагог і близько 30 тис. житлових будинків, а 40 тис. осіб були змушені переселитись в інші райони. Сюди можна додати і Трансфегераське шосе, побудоване в 1970-1974 роках Н. Чаушеску для військових потреб. Будівництво вимагало не менших витрат ніж Палац Парламенту та за офіційними даними забрало життя 40 осіб (за неофіційними – понад тисячу). Дамба Відрару також в списку мегаломанських проектів румунського президента. На її будівництві були задіяні понад 10 тис. робітників і обійшлася вона румунській державі в понад 1 млрд. румунських леїв, десятками спеціально затоплених сіл та людей разом з ними. Кількість жертв за офіційними даними сягала 80 осіб, за неофіційними – понад 400. На момент здачі її в експлуатацію, дамба Відрару була 5-ою за величиною в Європі та 9-ою в світі. Зараз конструкція є однією з найбезпечніших, яка здатна витримати землетрус силою 8,5 балів за

¹¹⁷ Nicolae Ceaușescu și sistematizarea localităților. URL: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/nicolae-ceausescu-si-sistematizarea-localitatilor>.

¹¹⁸ Cum a confiscat Ceaușescu tragedia cutremurului din 1977. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/arhiva-cutremurul-din-1977-ceausec-radio-europa--libear/31396663.html>.

шкалою Ріхтера¹¹⁹. Ще одним румунсько-югославським проектом була гідроелектростанція на Дунаї “Залізні ворота I” у 1972 році. У 1984 році була збудована ще одна ГЕС “Залізні ворота II”. Зараз вони обидві знаходяться у спільному володінні та користування Румунії та Сербії, а ГЕС “Залізні ворота I” є найбільшою ГЕС на Дунаї та найпотужнішою в Європі. Заради її будівництва та функціонування 17 тис. осіб були змушені покинути свої помешкання та переселитися в інші райони. До того ж, був затоплений дунайський острів Ада Кале (рум. *Ada Kaleh*), де проживали понад 600 представників турецької нацменшини та який був популярним туристичним місцем. Дехто був переселений у інші регіони Румунії, більшість повернулися в Туреччину^{120,121}. Були і інші проекти. Всі вони вимагали величезних матеріальних витрат з бюджету держави та значних людських ресурсів. В той самий час в країні панувала криза.

Соціалістична Румунія могла похвалитися відносно хорошою системою охорони здоров'я, однак її рівень в 1980-х впав. Не вистачало ліків, медичних виробів. Через відсутність стерильних шприців та при поганих санітарних умовах, багато дітей було заражені ВІЛ¹²². На додачу, Н. Чаушеску захопився ідеєю повернення зовнішнього боргу Румунії, який складав на той час 11 млрд. доларів США. Авторитарний режим Н. Чаушеску спирався на розгалужений апарат Румунської компартії, 3 млн. членів якої становили 18% від населення країни. Соратники Чаушеску здійснювали тотальний контроль над усіма сферами життя румунського суспільства, використовуючи “Секурітате”, яка оперативно придушувала найменші вияви невдоволення населення.

¹¹⁹ Cele mai importante șapte construcții de pe vremea lui Ceaușescu. URL: https://adevarul.ro/locale/ramnicu-valcea/cele-mai-importante-sapte-constructii-vremea-ceausescu-1_5af6ad4adf52022f75e1e1bf/index.html#photo-head.

¹²⁰ Tributul scump al "Cetătilor Luminii". URL: <https://jurnalul.ro/campaniile-jurnalul/descoperirea-romaniei/tributul-scump-al-cetatilor-luminii-41194.html>.

¹²¹ Minunăție a României. Insula scufundată de Ceaușescu. URL: <https://sfaturi-idei-si-povesti-despre-viata.ro/minunatie-a-romaniei-insula-scufundata-de-ceausescu/>.

¹²² Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Для сплати боргів румунське керівництво запровадило політику “затягування поясів”. Було введено раціоналізацію продуктів харчування та споживчих товарів; споживання електроенергії, природного газу та палива¹²³. Температура взимку в квартирах не повинна була перевищувати 10-12 градусів. Незважаючи на значний видобуток нафти, бензин використовувався рідко, автобуси та таксі були пристосовані для експлуатації метану; транспортний рух по неділях був обмежений, а транспортний рух для приватних автомобілів взимку “тимчасово призупинений”. Довільне відключення електроенергії було звичним явищем. Вуличне освітлення було зменшено, програма національного телебачення лише 2 год. на день. “Секурітате” вербувала нових агентів та інформаторів¹²⁴, збільшилась кількість телефонних станцій, які простежувались румунською службою безпеки. За таких умов кількість туристів зменшилася на 75%, а туристичні агенції, що організовували відпочинок, відмовилися від бізнесу в країні. У магазинах зазвичай бракувало курки, свинини, молока, сиру, масла, яєць, фруктів, кави, рису, борошна тощо. Продуктами, які були предметом “захоплення і бажання” були кава, апельсини, банани, шоколад, цукерки, жувальна гумка та інші. Але режим Н. Чаушеску повністю ігнорував цю катастрофічну ситуацію в країні, а у своїх виступах “вождь” посилався на “високий рівень життя”, досягнутий під його керівництвом, а національне телебачення демонструвало образи лідера, який відвідував магазини, спеціально укомплектовані для камер, з наповненими продуктами полицями.

Щоб замаскувати продовольчу кризу, Юліан Мінку (рум. *Iulian Mincu*), особистий лікар Н. Чаушеску запровадив програму “раціональної дієти” для румунського населення, аргументувавши її тим, що дорослому населенню не

¹²³ Roberto Panait. *Politica externă a României: o comparație între anii 1980-1990*. Sfera publică. 2020. №1. S. 26-39.

¹²⁴ Згідно зі звітами Національної ради з вивчення архівів “Секурітате”, у 1989 році кожен третій румун був інформатором “Секурітате”.

здорово споживати більше 3 000 калорій на день, тому була встановлена норма – не більше 2 700^{125,126,127,128}.

Низький життєвий рівень, холодне та голодне існування, незадоволення румунів методами комуністичного керівництва – все це викликало зростання напруженості в суспільстві. Перші прояви невдоволення почали проявлятися навесні 1977 року, коли виникли перші групи “інакомислячих”, а на адресу керівництва Румунії стали надходити різноманітні звернення і протестні листи. По країні пройшла хвиля репресій, а у західних ЗМІ з’явилася інформація про діяльність в Румунії глибоко законспірованих дисидентських рухів.

Найважливішими голосами “інакомислячих” були: румунська письменниця Дойна Корня (рум. *Doina Cornea*; 1929-2018), математик Міхай Ботез (рум. *Mihai Botez*; 1940-1995), історик Влад Георгеску (рум. *Vlad Georgescu*; 1937-1988), православний священник Георге Кальчіу-Думітряса (рум. *Gheorghe Calciu-Dumitreasa*; 1925-2006), письменник Дорін Тудоран (рум. *Dorin Tudoran*; 1945), інженер Раду Філіпеску (рум. *Radu Filipescu*; 1955), поет Мірча Дінеску (рум. *Mircea Dinescu*; 1950), інженер Георге Урсу (рум. *Gheorghe Ursu*; 1926-1985), художник Лівіу Бабеш (рум. *Liviu Babeș*; 1942-1989), група журналістів “Вільної Європи”¹²⁹ та інші.

Раду Філіпеску своєю мужністю являє особливий випадок. Саме він у 1983 році надрукував і розповсюдив десятки тисяч маніфестів у Бухаресті із закликом до загального страйку. Комуністична влада оцінила цей вчинок як злочин пропаганди проти соціалістичного порядку і “винагородила” Р. Філіпеску 10-ма роками тюремного ув’язнення. Звільнений через 3 роки

¹²⁵ Rația lunară de alimente în comunism. Ce erau „adidașii“ și „calculatoarele“. Cât zahăr, carne, unt și ulei trebuia să primească fiecare român. URL: https://adevarul.ro/locale/alba-iulia/ratia-lunara-alimente-comunism-er-au-adidasii-calculatoarele-zahar-carne-unt-ulei-trebuia-primeasca-roman-1_5e00e1495163ec42714f7879/index.html.

¹²⁶ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

¹²⁷ В. Н. Шевелєв. Диктатори и Боги: сборник. Ростов н/Д: Феникс, 1999. 320 с.

¹²⁸ Raport final Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România / președinte: Vladimir Tismăneanu. București, 2006. 666 s.

¹²⁹ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

після міжнародного втручання, він продовжив свою справу захисту політичних в'язнів¹³⁰.

Дойна Корня діяла довгостроково. Починаючи з 1982 року вона висвітлювала проблему занепаду освіти в умовах комунізму разом із журналістами “Вільної Європи”, пропонувала розгалужену програму реформ та активно виступала проти програми систематизації міських і сільських населених пунктів¹³¹.

Дорін Тудоран був першим румунським письменником, який у 1982 році вирішив оприлюднити своє критичне ставлення до диктаторського режиму в Румунії спочатку від обмеженої критики, а потім вже і до нападу на саму систему. Через це був змушений покинути Румунію та емігрувати до США¹³², проте, повернувся після Румунської революції 1989 року.

Георге Урсу було вбито службовцями “Секурітате” через його щоденник, який він почав вести ще в студентські роки. Ще у юному віці він вступив у Комуністичну партію Румунії, але повністю розчарувавшись в комуністичному режимі, став його одним з найбільших критиків. Він засуджував політику Н. Чаушеску, за постійно перебував під наглядом “Секурітате”. Смерть Г. Урсу стала предметом міжнародного скандалу і після Румунської революції розслідування щодо його смерті продовжилось¹³³.

Інакомисленням робітників також вважалося створення Вільної профспілки робітників Румунії у лютому 1979 року, що налічувала понад

¹³⁰ Disidentul Radu Filipescu: „Regimul Ceaușescu s-a bazat pe teroare”. URL: <https://romanioliberal.ro/lifestyle/food/dizidentul-radu-filipescu-regimul-ceausescu-s-a-bazat-pe-teroare-209058/>.

¹³¹ Doina Cornea: „Voi nu puteți fi înfrânți. Nici o jertfă în istorie nu este de prisos”. URL: <https://romania.europalibera.org/a/scrisoarea-doinei-cornea--catre-muncitorii-de-la-brasov-arhiva-podcast-radio-europa-liber%C4%83/30474855.html>.

¹³² Dorin Tudoran și Securitatea. URL: <https://revista22.ro/dosar/dorin-tudoran-351i-securitatea>.

¹³³ 35 de ani de la uciderea, prin tortură, a disidentului Gheorghe Ursu. Cum a fost modificat dosarul pe care i l-a făcut Securitatea. URL: <https://www.descopera.ro/istorie/14888376-35-de-ani-de-la-uciderea-prin-tortura-a-disidentului-gheorghe-ursu-cum-a-fost-modificat-dosarul-pe-care-i-l-a-facut-securitatea>.

2000 членів. Профспілка проіснувала лише 2 тижні, а її керівники та інші члени зникли безвісти або опинилися у в'язниці¹³⁴.

До загострення ситуації в країні також призвела національна політика авторитарного режиму Н. Чаушеску. Висунувши концепцію створення “єдиної соціалістичної румунської нації”, комуністичне керівництво вдалося до насильницької румунізації нацменшин, зокрема угорців, українців та циган, які були змушені змінювати прізвища, щоб уникнути дискримінації та переслідувань¹³⁵.

На відміну від СРСР того ж періоду, Румунія не мала великої привілейованої еліти, окрім “клану” Чаушеску. Урядовці часто змінювали свої посади з однієї на іншу, з одного повіту в інший, що допомагало зменшити шанси на створення власних груп підтримки. Така політика повинна була запобігти появі комуністів-реформаторів. Н. Чаушеску боровся з будь-якими проявами суспільного невдоволення найсильнішими способами репресій. Але, кількість незадоволених режимом та протестуючих щоразу збільшувалась.

У листопаді 1987 року під час виборів до місцевих органів влади, шахтарі Решиці (рум. *Reșița*), робітники Брашова та інших промислових центрів знову вийшли на вулиці з гаслами “Дайте тепла!”, “Геть диктатуру!”, “Геть Чаушеску!”. Як і очікувалось, всі ці акції протесту були жорстоко придушені службою безпеки. А усі несміливі опозиційні виступи румунської інтелігенції ігнорувалися або приводили до репресій¹³⁶.

Ситуацію в Румунії почали висвітлювати вже і західні ЗМІ, де з'явилися листи румунів-емігрантів та правозахисників про трагічну ситуацію, що склалася внаслідок політики диктаторського режиму. У повідомленнях йшлося про десятки тисяч румунських родин, які помирали

¹³⁴ Cât de tare iubea Ceaușescu poporul român: prigoana comuniștilor împotriva primului sindicat liber din România. URL: <https://epochtimes-romania.com/news/cat-de-tare-iubea-ceausescu-poporul-roman-prigoana-comunistilor-impotriva-primului-sindicat-liber-din-romania---213136>.

¹³⁵ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

¹³⁶ 15 noiembrie 1987 – Revolta muncitorilor de la Brașov împotriva regimului comunist. URL: <https://www.rotalianul.com/15-noiembrie-1987-revolta-muncitorilor-de-la-brasov-impotriva-regimului-comunist/>.

від холоду та замерзали в своїх оселях через відсутність опалення; про високу смертність немовлят в пологових будинках, а деякі до півроку свого життя не отримували свідоцтво про народження оскільки більшість таки помирали та про загальну відсталість системи охорони здоров'я, про безпритульних дітей та кинутих напризволяще людей похилого віку тощо.

У грудні 1989 року засідання Європарламенту засудило систематичні порушення права людини в Румунії, а невдоволення авторитарним режимом Н. Чаушеску охопило майже всі прошарки румунського суспільства, активно поширювалося дисиденство. Розмови про усунення румунського “вождя” велися вже у найвищій ланці комуністичного керівництва, але були придушені як і будь-які опозиційні настрої^{137,138}.

Новий етап у правлінні Н. Чаушеску та у розвитку Румунії почався вже в другій половині грудня 1989 року з публічного виступу священика в Тімішоарі Ласло Тьокеша (угор. *László Tőkés*). Наступного дня протести проти позбавлення його парафії переросли в бурхливу демонстрацію. 17 грудня учасників протесту зустріли в центрі міста частини “Секурітате” та військові підрозділи, що застосували проти демонстрантів панцерники і танки. У ході сутичок між мирно налаштованими протестувальниками і військовими загинуло понад 100 осіб, декілька сотень було поранено. Але вже 19 грудня військові підрозділи перейшли на бік протестувальників.

Правляча верхівка намагалася змінити хід подій та організувала мітинг у центрі Бухареста. Під час виступу Н. Чаушеску, молодь несподівано почала голосно викрикувати своє невдоволення диктаторським режимом. Промова Чаушеску завершилася під крики натовпу, який почали розганяти загони міліції. Застосувавши зброю, площа була звільнена, а тіла загиблих прибрані. Проте, вже вранці 22 грудня протестувальники знову зібралися на тому ж місці. Опівдні Чаушеску з'явився і спробував говорити, але натовп увірвався до партійного будинку.

¹³⁷ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

¹³⁸ В. Н. Шевелев. Диктаторы и Боги: сборник. Ростов н/Д: Феникс, 1999. 320 с.

Н. Чаушеску разом зі своєю дружиною Єленою довелося покинути Бухарест. Після переслідувань, подружжя Чаушеску було заарештовано неподалік Тирговіште (рум. *Târgoviște*). На території військової частини відбулося засідання таємного двогодинного трибуналу під керівництвом Гіки Попа (рум. *Gică Popa*). Подружжя Чаушеску звинуватили в геноциді проти власного народу, підриві економіки Румунії та завданні величезних матеріальних збитків, переказі мільярдів доларів на свої особисті банківські рахунки за кордоном та спробі втечі з країни. Вирок суду було виконано відразу після його закінчення, 25 грудня 1989 року Ніколае та Єлену Чаушеску було розстріляно. Гіка Попа загинув через 2 місяці після суду над Чаушеску за загадкових обставин, хоча офіційною версією смерті було названо самогубство¹³⁹.

25 грудня у Бухаресті розгорнулися вуличні бої; за підтримки частини військових підрозділів повсталі захопили теле- та радіоцентр, будинок ЦК РКП та інші важливі об'єкти. Подібні сутички відбулися й в інших містах: Тімішоарі, Сібіу (рум. *Sibiu*), Брашові (рум. *Brașov*). Всього під час збройних зіткнень загинуло понад тисячу осіб, а майже 3 тис. було поранено^{140,141,142,143}. Так закінчилася “золота епоха” Чаушеску і розпочався шлях Румунії до демократії.

2.3. Україна та Румунія в міжнародній системі захисту прав людини

Термін “механізми міжнародного захисту прав людини” вживається для опису системи міжнародних організацій та органів, метою яких є нагляд за дотриманням міжнародних стандартів основних прав людини або їх

¹³⁹ Dosarul sinuciderii lui Gică Popa, magistratul care i-a condamnat pe Ceaușești. Documente și fotografii în premieră. URL: <https://www.mediafax.ro/social/dosarul-sinuciderii-lui-gica-popa-magistratul-care-i-a-condamnat-pe-ceausesti-documente-si-fotografii-in-premiera-18678535>.

¹⁴⁰ Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

¹⁴¹ В. Н. Шевелев. Диктаторы и Боги: сборник. Ростов н/Д: Феникс, 1999. 320 с.

¹⁴² Twenty-Five Years After: Romania and Its Uncertain Past. URL: <https://eu.boell.org/en/2014/11/19/twenty-five-years-after-romania-and-its-uncertain-past>.

¹⁴³ Cronologia ultimelor 100 zile ale regimului Ceaușescu. URL: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cronologia_ultimelor_100_zile_ale_regimului_Ceau%C8%99escu.

відновлення у разі порушення¹⁴⁴. Ст. 55 Конституції України надає право “після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна”¹⁴⁵, а пункти 1 і 2 ст. 20 Конституції Румунії гарантує право громадянам, що “конституційні положення про права і свободи громадян тлумачитимуться і застосовуватимуться відповідно до Загальної декларації прав людини, пактів та інших договорів, однією зі сторін яких є Румунія. Якщо існують невідповідності між пактами і договорами про основні права людини, стороною яких є Румунія, і внутрішніми національними законами, то пріоритет надається міжнародному регулюванню”¹⁴⁶.

Міжнародне право – сукупність міжнародно-правових принципів та норм, що створені суб’єктами міжнародного права та які регулюють відносини між державами, народами, що борються за свою незалежність, міжнародними організаціями, державоподібними утвореннями, а у деяких випадках відносини за участю фізичних та юридичних осіб¹⁴⁷.

Крім міжнародних договорів та звичаїв, що є основними джерелами міжнародного права поряд існують також принципи міжнародного права – основоположні норми, що регулюють поведінку суб’єктів міжнародного права, перелік та роль яких є незмінними. Один з принципів, а саме принцип поваги прав людини, був доданий до загального переліку після Другої світової війни і закріплений у пункті 3 ст. 1 Статуту ООН та закликає “здійснювати міжнародне співробітництво у вирішення міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру і в заохоченні та розвитку прав людини і основоположних свобод для всіх,

¹⁴⁴ Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. URL: <https://pl.dns.gov.ua/ua/Tizhden-prava/17041.html>.

¹⁴⁵ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁴⁶ Constituția României. URL: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.

¹⁴⁷ В. Е.Теліпко, А. С. Овчаренко. Міжнародне публічне право: навч.посіб. Київ, 2010. 608 с.

без різниці раси, статі, мови чи релігії”¹⁴⁸. Пізніше принцип поваги прав людини знайшов своє відображення у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, більш відомому як Гельсінський заключний акт¹⁴⁹. Проте, існувала додаткова необхідність у конкретизації прав людини, стосовно яких би і діяв Статут. Так з’явилася Загальна декларація прав людини, що прийнята 10 грудня 1948 року. Декларація складається з 30 статей та була першим універсальним вираженням невід’ємних прав кожної людини¹⁵⁰. Її положення лягли в основу не одного міжнародного договору чи національної конституції. Незважаючи на те, що Декларація не є юридично обов’язковим документом, дотримання її положень стало міжнародним порядком, недотримання яких призводить країну-порушницю до санкцій з боку міжнародного співтовариства.

З метою розширення прав, що викладені у Загальній декларації та надання їм юридичної сили в рамках міжнародного договору, було прийнято Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. Обидва пакти набрали чинності у 1976 році. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права також був доповнений двома Факультативними протоколами: про процедуру розгляду повідомлень про порушення державами-учасниками пакту від 16 грудня 1966 року та про скасування смертної кари від 15 грудня 1989 року. Разом із Загальною декларацією прав людей вони становлять Міжнародний білль про права¹⁵¹.

Крім цього, Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято й низку інших міжнародних договорів у галузі захисту прав людини:

- Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року;

¹⁴⁸ Статут Організації Об’єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

¹⁴⁹ Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.

¹⁵⁰ Загальна декларація прав людини (рос/укр). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

¹⁵¹ Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро, 2019. 184 с.

- Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року;
- Конвенція про митні пільги для туристів від 4 червня 1954 року;
- Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 року;
- Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року;
- Міжнародна конвенція про ліквідація всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 року;
- Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації щодо жінок від 3 вересня 1981 року разом з Факультативними протоколами до неї;
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження і покарання або Конвенція ООН проти катувань від 10 грудня 1984 року;
- Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року;
- Конвенція про захист прав усіх працівників-мігрантів і членів їх сімей від 18 грудня 1990 року;
- Конвенція Європейської Економічної Комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля або Організація конвенція від 25 червня 1998 року;
- Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року;
- Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року;
- Декларація ООН про права корінних народів від 13 вересня 2007 року;
- Декларація ООН з питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності від 18 грудня 2008 року^{152,153} тощо.

¹⁵² Conventions & Selected Declarations Adopted by General Assembly Resolutions. URL: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick>.

¹⁵³ Юридичний захист прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>.

Крім універсальних міжнародних договорів у галузі захисту прав людини не менш важливе місце відводиться і регіональним міжнародно-правовим актам. Їхня мета – сформулювати стандарти і механізми захисту прав і свобод людини на регіональному рівні часто посилюючи гарантії і механізми системи ООН. Європейська система захисту прав людини функціонує в рамках Ради Європи, що відіграє ключову роль у просуванні та захисті прав людини в Європі. До складу РЄ входить 47 держав, а головним документом є Європейська конвенція про права та захист прав людини та основних свобод, прийнята у 1950 році та Протоколи до неї. ЄКПЛ охоплює політичні та цивільні права та має особливий механізм реалізації положень Конвенції – Європейський суд з прав людини. Як і в системі ООН, в Європі соціальні та економічні права розглянуті в окремому документі – Європейській соціальній хартії, яка набрала чинності у 1965 році¹⁵⁴.

Крім вищеназваних регіональних документів, РЄ було прийняті наступні:

- Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року;
- Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу від 12 листопада 1953 року;
- Європейська культурна конвенція від 19 грудня 1954 року;
- Європейська конвенція про мирне вирішення спорів від 29 квітня 1957 року;
- Європейська угода про скасування віз для біженців від 20 квітня 1959 року;
- Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року;
- Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24 листопада 1977 року;
- Європейська конвенція про компенсацію жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 року;

¹⁵⁴ Там само.

- Європейська конвенція про запобігання катування та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року;
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 травня 1992 року;
- Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року;
- Європейська хартія про здійснення прав дитини від 25 січня 1996 року;
- Конвенція про захист людини та гідності людини щодо застосування біології та медицини щодо заборони клонування людей від 4 квітня 1997 року;
- Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року;
- Конвенція Ради Європи про протидію торгівлю людьми від 16 травня 2005 року;
- Конвенція Ради Європи про запобігання та протидію насильству над жінками та домашньому насильству від 5 листопада 2011 року;
- Конвенція Ради Європи про підробку медичних виробів та подібні злочини, пов'язані із загрозою здоров'ю населення від 28 жовтня 2011 року^{155,156} та інші.

Крім міжнародно-правових актів у галузі захисту прав людини, Україна та Румунія є членами міжнародних організацій, до компетенції яких входить захист прав людини. Як і міжнародно-правові документи, схематично міжнародні правозахисні організації можна розподілити на універсальні та регіональні.

До універсальних слід віднести ООН, її спеціалізовані установи та комітети:

¹⁵⁵ By member States of the Council of Europe - Romania. URL: [https://www.coe.int/en/web/conventions/by-member-states-of-the-council-of-europe?module=treaties-full-list-signature&CodePays=ROM&CodeSignatureEnum=&DateStatus=&CodeMatiere=.](https://www.coe.int/en/web/conventions/by-member-states-of-the-council-of-europe?module=treaties-full-list-signature&CodePays=ROM&CodeSignatureEnum=&DateStatus=&CodeMatiere=)

¹⁵⁶ By member States of the Council of Europe - Ukraine. URL: [https://www.coe.int/en/web/conventions/by-member-states-of-the-council-of-europe?module=treaties-full-list-signature&CodePays=U&CodeSignatureEnum=&DateStatus=&CodeMatiere=.](https://www.coe.int/en/web/conventions/by-member-states-of-the-council-of-europe?module=treaties-full-list-signature&CodePays=U&CodeSignatureEnum=&DateStatus=&CodeMatiere=)

- Генеральна Асамблея ООН та її комітети;
- Третій комітет ГА ООН;
- Рада Безпеки ООН;
- Економічна і Соціальна Рада ООН;
- Комісія ООН з прав людини;
- Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав;
- Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації;
- Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок;
- Комітет ООН проти катувань;
- Комітет ООН з прав дитини;
- Комітет ООН з прав трудящих-мігрантів;
- Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю;
- Комітет ООН щодо насильницьких зникнень;
- Верховний комісар ООН з прав людини та його регіональні відділи;
- Верховний комісар ООН у справах біженців;
- Робоча група з прав людини Групи ООН з питань розвитку;
- Спеціальні процедури Комісії ООН з прав людини;
- Спеціальний радник із запобігання геноциду;
- Генеральний секретар та його представники з питань дітей і збройних конфліктів; з питань сексуального насилля під час збройних конфліктів; з питань насилля щодо дітей;
- Постійний форум ООН з питань корінних народів;
- Комісія ООН щодо статусу жінок;
- Спеціальні операції ООН з підтримки миру
- Міжнародний суд ООН тощо.

Крім вищеназваних структур, важливу роль у просуванні та реалізації стандартів прав людини у світі відіграють і спеціалізовані установи ООН, діяльність яких має пряме або опосередковане відношення до захисту прав людини. Серед них:

- Міжнародна організація праці;
- Всесвітня організація охорони здоров'я;
- Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, культури і науки;
- Організація Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок;
- Організація Об'єднаних Націй протимінної діяльності;
- Фонд народонаселення ООН;
- Продовольча та сільськогосподарська організація ООН;
- Дитячий фонд ООН тощо.

Також сюди можна додати партнерів ООН, які беруть участь у просуванні та захисті прав людини і програми ООН, які переслідують ту ж саме мету:

- Бюро з координації гуманітарних питань;
- Спільна програма з ВІЛ/СНІДу;
- Програма розвитку ООН;
- Програма ООН з населених пунктів¹⁵⁷ та інші.

Крім міжнародних міжурядових організацій, членами та у діяльності яких беруть участь Україна та Румунія, існує ряд міжнародних універсальних та регіональних неурядових організацій і об'єднань, основною метою яких також виступає просування та захист прав людини. Серед них:

- Організація непередставлених націй та народів;
- Міжнародна амністія;
- Спостерігач за правами людини (Human Rights Watch, HRW);
- Міжнародна група з прав меншин;
- Міжнародна федерація з прав людини;
- Міжнародний комітет Червоного Хреста;
- Європейський центр з прав народності ромів;
- Global Witness¹⁵⁸ та інші.

¹⁵⁷ UN System. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-system>.

¹⁵⁸ Активістська діяльність в області прав людини та роль неурядових організацій. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/human-rights-activism-and-the-role-of-ngos>

До міжнародних регіональних організацій, в сферу діяльності яких повністю або частково входить просування та захист прав людини можна віднести:

Організацію з безпеки і співробітництва в Європі – найбільшу регіональну організацію, що об'єднує 57 держав та слугує центром розвитку діалогу у трьох вимірах: військово-політичному, економіко-екологічному та людському. Людський вимір включає наступні напрямки:

- демократизація (ОБСЄ підтримує держави у розбудові та консолідації демократичних інститутів);
- права людини (повага до прав людини та основних свобод є ключовим елементом концепції безпеки ОБСЄ);
- демократичні вибори (спостереження та надання технічної допомоги державам у проведенні виборів);
- свобода та розвиток ЗМІ;
- національні меншини (ОБСЄ пропагує та захищає права осіб, що належать до нацменшин, виявляючи та вирішуючи проблеми етнічної напруженості);
- роми (ОБСЄ пропагує права ромів шляхом участі в сфері політики, освіти, житла, боротьби з расизмом);
- верховенство права;
- толерантність та недискримінація (для протистояння посилення виявів расизму, ксенофобії та іншим формам нетерпимості);
- протидія торгівлі людьми;
- гендерна рівність;
- захист молоді та сприяння її участі у політичній, економічній та соціальній сферах¹⁵⁹.

ОБСЄ має ряд установ та структур, що допомагають їй нормально функціонувати:

- Парламентська асамблея ОБСЄ;

¹⁵⁹ Human dimension. URL: <https://www.osce.org/what-we-do>.

- Секретаріат ОБСЄ;
- Верховний комісар ОБСЄ з питань національних меншин;
- Бюро ОБСЄ з питань демократичних інститутів та прав людини;
- Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ;
- Мінська група;
- Арбітражний суд¹⁶⁰.

Румунія, будучи повноправним членом Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, бере на себе додаткові зобов'язання щодо просування та захисту прав людини. Права людини, верховенство права та демократія – головні цінності ЄС. Права людини належать кожному і є неподільними, тому ЄС активно просуває та захищає їх та не обмежується кордонами європейського об'єднання. Політика ЄС у галузі прав людини зосереджується на захисті політичних, громадянських, економічних, соціальних, культурних прав. Особлива увага приділяється заходам щодо захисту прав жінок, дітей та меншин¹⁶¹.

Основним документом, що визначає права та свободи людини і громадянина, крім установчого договору ЄС, є Хартія основних прав, що була офіційно прийнята 7 грудня 2000 року на саміті в Ніцці. У ній затверджені права, що впливають із загальних державно-правових правил, міжнародних обов'язків держав-членів ЄС, усіх установчих договорів європейського співтовариства, судової практики Суду ЄС та Європейського суду з прав людини. Конвенції й пакти ООН з питань захисту прав людини слугували основою для створення каталогу основних прав Хартії¹⁶².

Значна увага в Євросоюзі приділена також проблемі прав біженців і мігрантів, боротьби з расизмом, ксенофобією та іншими формами дискримінації. Відповідно до Програми дій Співтовариства у боротьбі з дискримінацією ЄС фінансує діяльність у боротьбі з расизмом, ксенофобією

¹⁶⁰ Institutions and structures. URL: <https://www.osce.org/institutions-and-structures>.

¹⁶¹ Human rights and democracy. URL: https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_en.

¹⁶² EU Charter of Fundamental Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

тощо у межах Союзу, створюючи мережу неурядових організацій, що спеціалізуються у вирішенні проблеми та посилюючи міжнаціональні обміни відповідних спеціалістів¹⁶³.

Оскільки охорона основних прав людини і громадянина є однією з головних цілей ЄС, виникла потреба у формуванні дієвої системи захисту цих прав. Загалом, можна виділити судові та позасудові способи захисту прав людини в ЄС. До судових належить Суд Європейського Союзу, що захищає права людини від зазіхань на них з боку міжнародних інституцій. До позасудових належать:

- Омбудсмен ЄС;
- Агентство основних прав ЄС;
- Європейський інститут гендерної рівності;
- Консультативний комітет з питань рівних можливостей для чоловіків та жінок;
- Європейський соціальний та економічний комітет;
- Комітет регіонів;
- Європейський інвестиційний банк;
- органи ЄС (Комісія ЄС та Рада ЄС)^{164,165} тощо.

ЄС також впроваджує ряд програм, що стосуються захисту прав людини та окремих категорій населення. Однією з найбільших є програма “Європейська ініціатива для демократії та прав людини”. Програма функціонує в чотирьох напрямках:

- зміцнення демократії та верховенства права (сприяє розвитку політичного плюралізму в державах, вільних ЗМІ та якісної та неупередженої судової системи);
- боротьба за скасування смертної кари у тих країнах, де вона існує та застосовується на офіційному рівні;

¹⁶³ Human rights and democracy. URL: https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_en.

¹⁶⁴ EU institutions and bodies in brief. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_en.

¹⁶⁵ Коваленко Я.І. Аналіз діяльності органів Європейського Союзу до компетенції яких входить захист прав людини. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2018. №1 (3). С. 184-190.

- боротьба із застосування катувань за допомогою превентивних (наприклад, навчання працівників поліції) і репресивних (створення міжнародних трибуналів, карних судів) мір;
- боротьба з расизмом та будь-якими іншими формами дискримінації за допомогою роз'яснювальних робіт, навчання та виховання поваги до прав людини¹⁶⁶.

Програмою ЄС фінансуються різноманітні проекти у вищезазначених напрямках, а також спільні проекти з іншими міжнародними організаціями: ООН, РЄ, ОБСЄ, Міжнародним комітетом Червоного Хреста та іншими.

Україна та Румунія в системі Ради Європи. Рада Європи – провідна міжнародна регіональна організація із захисту прав людини, просуванні демократії та верховенства права, заснована 5 травня 1949 року Лондонським договором.

Членом РЄ може стати будь-яка європейська держава, яка:

- визнає принцип верховенства права;
- зобов'язується забезпечувати права та свободи всім особам, що знаходяться під її юрисдикцією;
- зобов'язується ефективно та тісно співпрацювати з іншими державами для досягнення цілей РЄ;
- повинна бути (або вже є) учасником Європейської конвенції з прав людини.

Сьогодні РЄ налічує 47 держав-членів та поки що не практикує поширення членства на інші регіони. Штаб-квартира організації знаходиться у Страсбурзі (Франція); офіційними мовами є англійська та французька (в якості робочих мов можливе використання німецької, італійської та російської).

Основна структура Ради Європи наступна:

¹⁶⁶ European Union priorities for 2019-2024. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/priorities_en.

- Генеральний Секретар (який очолює та представляє організацію);
- Комітет міністрів (складається з міністрів закордонних справ кожної країни-учасниці або їх постійного представника);
- Парламентська Асамблея, ПАРЕ (виступає у ролі форуму для дебатів та вирішення актуальних питань);
- Комісар з прав людини (проводить розслідування, дає оцінку та привертає увагу до порушень прав людини);
- Конгрес місцевих та регіональних влад (відповідає за зміцнення демократії на місцевому та регіональному рівнях);
- Європейський суд з прав людини - постійно діючий судовий орган, що покликаний захищати права всіх громадян держав-членів, які закріплені в ЄКПЛ¹⁶⁷.

Саме тому європейська система захист прав людини, яка діє в рамках Ради Європи вважається найрозгалуженішою та найефективнішою та відіграє ключову роль у просуванні та захисті прав людини в Європі.

Головним документом правозахисної організації є Європейська конвенція про права та захист прав людини та основних свобод, прийнята у 1950 році та Протоколи до неї. ЄКПЛ охоплює політичні та цивільні права та має особливий механізм реалізації положень Конвенції – Європейський суд з прав людини. Як і в системі ООН, в Європі соціальні та економічні права розглянуті в окремому документі – Європейській соціальній хартії, яка набрала чинності у 1965 році¹⁶⁸.

Крім вищеназваних регіональних документів, РЄ було прийняті наступні:

- Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року;
- Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу від 12 листопада 1953 року;

¹⁶⁷ Structure. URL: <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure>.

¹⁶⁸ Complete list of the Council of Europe's treaties. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>

- Європейська культурна конвенція від 19 грудня 1954 року;
- Європейська конвенція про мирне вирішення спорів від 29 квітня 1957 року;
- Європейська угода про скасування віз для біженців від 20 квітня 1959 року;
- Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року;
- Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24 листопада 1977 року;
- Європейська конвенція про компенсацію жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 року;
- Європейська конвенція про запобігання катування та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року;
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 травня 1992 року;
- Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року;
- Європейська хартія про здійснення прав дитини від 25 січня 1996 року;
- Конвенція про захист людини та гідності людини щодо застосування біології та медицини щодо заборони клонування людей від 4 квітня 1997 року;
- Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року;
- Конвенція Ради Європи про протидію торгівлю людьми від 16 травня 2005 року;
- Конвенція Ради Європи про запобігання та протидію насильству над жінками та домашньому насильству від 5 листопада 2011 року;

- Конвенція Ради Європи про підробку медичних виробів та подібні злочини, пов'язані із загрозою здоров'ю населення від 28 жовтня 2011 року¹⁶⁹ та інші.

7 жовтня 1993 року Румунія стала 32-ю державою-членом РЄ, Україна – 37-ю державою-членом 9 листопада 1995 року.

Україна представлена в Комітеті міністрів МЗС України – Дмитром Кулебою, а Постійним представником України при РЄ є Борис Тарасюк. В ПАРЕ Україну представляє делегація із 12 представників та 12 заступників. У Конгресі місцевих та регіональних влад Україну так само представляє 12 представників та 12 заступників.

Румунія представлена в Комітеті міністрів МЗС Румунії - Богданом Ауреску (рум. *Bogdan Aureescu*) і Постійним представником Румунії при РЄ є Резван Руссу (рум. *Răzvan Rusu*). В ПАРЕ Румунію представляє делегація із 10 представників та 10 заступників, там само і в Конгресі місцевих та регіональних рад.

Співпраця РЄ з Україною та Румунією відбувається в галузях:

- запобігання катувань (місця ув'язнення, імміграційні центри, відділи поліції, психіатричні лікарні тощо);
- боротьба з расизмом та нетерпимістю;
- захист соціальних прав;
- захист національних меншин;
- боротьба з корупцією;
- боротьба з відмиванням грошей;
- оцінка відповідності проектів законодавчих актів європейським стандартам та цінностям за допомогою Європейської комісії “За демократію через право” (Венеціанська комісія);
- боротьба з торгівлею людьми;
- підвищення ефективності функціонування системи правосуддя.

¹⁶⁹ Там само.

За виконанням взятих зобов'язань Україною та Румунією стежить Уповноважений з прав людини РЄ, який здійснює візити з метою моніторингу ситуації та ведення діалогу з національною владою і громадянським суспільством.

У жовтні 2006 року свою роботу розпочав Офіс РЄ в Україні; мета – сприяння реалізації місії РЄ в Україні щодо захисту прав людини, підтримки демократії та верховенства права; координація і забезпечення реалізації проектів і програм співпраці. Для цього було розроблено План дій РЄ для України на 2018-2021 роки, загальний бюджет – 30 млн. євро для реалізації різних тематичних проектів.

У 2013 році в Бухаресті було відкрито Офіс програми РЄ по боротьбі з кіберзлочинністю. Тому зараз Румунія є відповідальною за надання допомоги країнам по всьому світу у зміцненні здатності їхніх систем реагувати на виклики, що пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами на основі стандартів Будапештської конвенції про кіберзлочинність. Діяльність Офісу включає:

- посилення законодавства щодо кіберзлочинності та електронних доказів відповідно до верховенства права та прав людини (включаючи захист даних);
- навчання суддів, прокурорів, правоохоронців;
- створення спеціальних підрозділів у сфері боротьби з кіберзлочинністю та судової експертизи;
- сприяння державному/приватному співробітництву;
- захист дітей від сексуального насильства в Інтернеті;
- підвищення ефективності міжнародного співробітництва тощо.

Офіс доповнює роботу Комітету Конвенції про кіберзлочинність, через який держави-учасниці слідкують за дотриманням та виконанням положень Будапештської конвенції^{170,171}.

¹⁷⁰ Ukraine // 47 States, one Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/ukraine>.

¹⁷¹ Romania // 47 States, one Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/romania>.

Особливу увагу потрібно приділити Європейському суду з прав людини, що вже більше 60-ти років успішно функціонує в рамках Ради Європи. ЄСПЛ – це постійно діючий судовий орган, що покликаний гарантувати права, захищені Європейською конвенцією з прав людини. Суд відкритий для держав та окремих осіб незалежно від національності 47-ми держав-членів РЄ, які є підписантами Конвенції (понад 820 млн. осіб). Згідно з початковою редакцією Європейської Конвенції, ЄСПЛ був частиною триланкового механізму, що крім Суду включав Європейську комісію з прав людини та Комітет міністрів РЄ. У 1994 році було прийнято Протокол №11 до ЄКПЛ (набув чинності у 1998), а попередня триланкова система замінена єдиним органом – Європейським судом з прав людини у тому вигляді, у якому він функціонує дотепер^{172,173}.

У компетенції Суду – розгляд індивідуальних та міждержавних скарг щодо порушення положень Європейської Конвенції, а от розгляд справ Судом з власної ініціативи, на жаль, неможливий. ЄСПЛ не виконує функції вищої судової інстанції по відношенню до національних судів держав-членів і не має права скасовувати прийняті ними рішення, надавати нову оцінку обставинам справ заявників, доказам винуватості чи невинуватості, показанням свідків чи іншим матеріалам справ заявників; не виправляє фактичні чи юридичні помилки національних судів (якщо такі не спричинили порушення прав і свобод людини закріплених в Європейській Конвенції); не скасовує та не вимагає скасування законів, постанов, наказів, розпоряджень чи будь-яких інших нормативно-правових актів держав-членів¹⁷⁴ тощо.

Розділ II ст. 20 Європейської Конвенції передбачає, що Суд повинен складатися з кількості суддів, що відповідає кількості Високих Договірних Сторін (тобто 47 суддів). Розділ II ст. 27 ЄКПЛ передбачає створення трьох типів органів у Суді:

¹⁷² The Court in brief. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c=>.

¹⁷³ Юридична енциклопедія / редкол.: Ю.С. Шемшученко. Київ: “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 1999. Т. 2. 744 с.

¹⁷⁴ Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ: ВАІТЕ, 2015. 136 с.

- комітет (3 судді);
- палата (7 суддів);
- Велика палата (17 суддів).

Наявні також і “унікальні судді”, що засідають одноособово та судді “ad hoc”. Європейський Суд складається з 5 секцій (адміністративних ланок), які в свою чергу складаються з президента, віце-президента та декількох суддів, що обираються терміном на 9 років. Секції створюються на 3 роки та є збалансовані “географічно” і за ознакою статі та відображають різні правові системи Високих Договірних Сторін^{175,176}. Суддею Європейського суду з прав людини від України є Ганна Юріївна Юдківська з 2010 року (V секція), а суддею Європейського суду з прав людини від Румунії – Юлія Антоанелла Моток (рум. *Iulia Antoanella Motoc*) з 2013 року (IV секція)¹⁷⁷.

Згідно офіційної та відносно недавньої статистики Європейського Суду, станом на кінець 2020 року в Суді перебувало 10 408 заяв громадян, відповідачем у яких зазначена Україна та 7 561 заява громадян, відповідачем у яких зазначена Румунія (загальна кількість заяв в Суді за рік – 62 000). Останніми роками, скарги проти п’яти держав-членів РЄ становлять понад 70% завантаженості Суду: Російська Федерація – 22%, Туреччина – 19%, Україна – 16,8%, Румунія – 12,2% та Італія – 5,6%¹⁷⁸ (див. Додаток А.). Станом на 31 серпня 2021 року в ЄСПЛ вже зареєстровано понад 70 000 скарг, а статистика для п’яти “лідерів” залишається практично без змін¹⁷⁹ (див. Додаток Б.).

Згідно офіційних даних Європейського Суду, найчастіше індивідуальні скарги українських громадян стосуються порушення таких прав як: нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження; відсутність ефективного розслідування; право на свободу та безпеку; право на

¹⁷⁵ European Convention on Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/convention>.

¹⁷⁶ Rules of Court. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/rules&c=>.

¹⁷⁷ Judges of the Court. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/judges&c=>.

¹⁷⁸ Pending applications. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2021_BIL.pdf.

¹⁷⁹ Pending applications. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2021_BIL.PDF.

справедливий суд; тривалість провадження; право на ефективний засіб правового захисту; захист приватної власності тощо. Індивідуальні скарги румунських громадян найчастіше стосуються порушення наступних прав: відсутність ефективного розслідування; нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження; право на справедливий суд; право на повагу до приватного та сімейного життя; право на свободу самовираження; захист приватної власності¹⁸⁰ тощо (див. Додаток В.).

Висновки до РОЗДІЛУ 2. Незважаючи на те, що і СРСР, і УРСР були одними із засновників ООН, з якої власне і розпочалося формування сучасної системи захисту прав людини, керівництво жодної з них не дотримувалося положень Загальної декларації прав людини. Навіть більше, Декларація в СРСР вважалася забороненою літературою, а її поширення серед населення каралося ув'язненням або засланням в Сибір. Права людини, а тим більше, права населення УРСР благополучно ігнорувалися протягом всього часу існування Радянського Союзу, незважаючи на те, що останній був учасником не одного міжнародного акту з прав людини. На рахунок СРСР понад 10 млн. жертв¹⁸¹ (див. Додаток Г.). Штучні голодомори, репресії, ув'язнення, виправничо-трудові табори, вбивства, арешти, депортації, насильницькі переселення, колективізація, ліквідація церкви, обмеження свободи пересування (особливо селян) – політика радянської влади стосовно не тільки населення УРСР, але й інших союзних республік.

Не кращою ситуацією могла похвалитися Румунія, яка тинялася від військової диктатури до монархії, а згодом і взагалі перейшла до рук тих самих радянських комуністів. І злочини знову повторювалися: насильницька колективізація, депортації, насильницькі переселення, виправничо-трудові табори, будівництво мегаломанських проектів, ліквідація церкви, арешти, залякування населення румунськими спецслужбами, стеження, прослуховування, раціоналізація продуктів харчування, насильницька

¹⁸⁰ Analysis of statistics 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf.

¹⁸¹ Дослідники кажуть про мільйони жертв комуністичних репресій в Україні від 1919 по 1991 рік. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/den-pamyati-gertv-represi%D0%BD/30616759.html>.

румунізація, авторитарний режим влади. У 2006 році був опублікований Звіт президентської комісії з аналізу комуністичної диктатури в Румунії, де перелік злочинів комуністичного режиму займає 666 сторінок (!). Деякі злочини не розкриті дотепер, а їх виконавці – не покарані.

Принцип поваги прав людини – один з основоположних принципів міжнародного права, який юридично закріплений у Статуті ООН та на основі якого прийнята Загальна декларація прав людини. Для кращого забезпечення дотримання даного принципу були розроблені і інші міжнародно-правові акти, найменування яких частково висвітлені у цьому розділі. І навіть більше, існують певні міжнародні організації, спеціалізовані установи та цілі підрозділи, основна мета яких – підтримка та захист прав людини у світі. Україна та Румунія – демократичні країни, які поважають права людини та визнають верховенство права, є учасниками більшості міжнародно-правових актів та міжнародних організацій у галузі прав людини.

Велика увага приділена і європейській регіональній системі захисту прав людини яку представляє Рада Європи. Головним документом організації є Європейська конвенція з прав людини та Протоколи до неї, а також Європейський суд з прав людини, що стежить за дотриманням положень країн-членів РЄ. Не зважаючи на активну співпрацю з Радою Європи у просуванні прав людини, як і Україна, так і Румунія протягом останніх років є “лідерами” невтішної статистики ЄСПЛ про порушення цих прав і свобод людини. Станом на кінець 2020 року, кількість скарг громадян, де Україна та Румунія зазначені відповідями складає 17 969, що становить 29% від загальної завантаженості Суду.

РОЗДІЛ 3. ДОТРИМАННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

3.1. Забезпечення прав румунської, угорської та ромської нацменшин в Україні

Національне законодавство України спрямоване на забезпечення основних прав та свобод національних меншин. Права та свободи нацменшин гарантуються статтями 10, 11, 22, 53 та 119 Конституції України¹⁸², а також Законами України “Про мови”, “Про національні меншини”, “Про освіту” тощо. Крім національних засобів забезпечення прав нацменшин, Україна є учасником міжнародних документів, що захищаються права та свободи нацменшин та вже згадувалися в роботі. Положення щодо забезпечення та захисту прав і свобод національних меншин стали невід’ємними частинами міжнародних двосторонніх договорів про добросусідство та співробітництво, що Україна уклала із державами-сусідами.

Фактом залишається те, що в національному складі України переважають українці, чисельність яких згідно Всеукраїнського перепису населення 2001 року становить 77,8% (37 699 546 осіб) від загальної кількості населення України. Решта 22,2% (10 757 456 осіб) становлять представники інших етнічних меншин. Загалом, в Україні проживають представники понад 100 націй.

Румунська національна меншина є сьомою за своє кількістю представників в Україні та згідно даних Всеукраїнського перепису населення 2001 року налічує 151 тисячу осіб (0,31%). Румуни переважають у частці населення у тих регіонах України, які межують з Румунією: Чернівецька область (114,6 тис. осіб), Закарпатська (32,1 тис. осіб), Одеська та інші регіони (4,3 тис. осіб).

¹⁸² Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Угорська національна меншина за даними перепису населення 2001 року є трохи більшою ніж румунська та нараховує 156 600 осіб. Абсолютна більшість угорців – 96,8% (151 500) компактно проживають в Закарпатській області, яка межує з Угорщиною та становлять 12,5% від загальної кількості населення області, решта угорців – жителі інших регіонів України.

Представників ромської національної меншини в Україні згідно з даними перепису налічується 47 587 осіб. Більша частина з них зосереджена в Закарпатській (понад 14 тис.), Донецькій (4 тис.), Дніпропетровській (4 тис.), Одеській (4 тис.) та інших областях¹⁸³. В Україні проживають різні групи ромів, серед них виділяють: сервів, кримів, словацьких циган, руських циган, волохів, ловарів та інших.

З часу проведення Всеукраїнського перепису населення минуло 20 років, тому цілком логічно, що теперішні дані відрізнятимуться. Так, за даними Генерального консульства Румунії в Чернівцях, на території України проживає понад 400 тис. представників румунської нацменшини¹⁸⁴. Представників угорської нацменшини також зараз більше, особливо якщо враховувати активну паспортизацію етнічних угорців Закарпаття, яку проводить останніми роками Угорщина. Щодо ромського етносу, то згідно даних Офісу омбудсмана “в Україні проживає від 150 до 400 тисяч ромів”¹⁸⁵.

Румунська національна меншина в Україні. На підставі положень ст. 13 Договору про добросусідство та співробітництво між Україною та Румунією підписаного 2 червня 1997 року була створена Спільна міжурядова українсько-румунська комісія з питань захисту осіб, що належать до національних меншин, що виступає у ролі основної платформи для двосторонніх консультацій та з метою виконання взятих зобов’язань щодо збереження та розвитку етнічної, мовної, релігійної та культурної

¹⁸³ Всеукраїнський перепис населення України 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

¹⁸⁴ Comunitatea românească din Ucraina. URL: <https://cernauti.mae.ro/node/286>

¹⁸⁵ В Україні проживає до 400 тисяч ромів — Офіс омбудсмана. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3223558-v-ukraini-prozivaie-do-400-tisac-romiv-ofis-ombudsmana.html>

ідентичності осіб, що належать до національних меншин¹⁸⁶. Комісія організовує засідання в Румунії та Україні. Останнє засідання відбулося у грудні 2018 в Бухаресті.

Забезпечення інформаційних прав. Інформаційні права нацменшини забезпечуються у повному обсязі, оскільки на національному рівні це питання належить до компетенції ПАТ “Національне суспільне телерадіомовлення України” (ПАТ НСТУ), яка згідно своїм статутним положенням повинна сприяти “розвитку і зміцненню статусу насамперед української мови як державної та її культури; та сприяти розвитку мов і культури національних меншин”. Саме для належного виконання цих положень був створений проект “Концепції мовлення з тематики національних меншин Національної суспільної телерадіокомпанії України”. У складі Чернівецької регіональної дирекції НСТУ функціонує лише одна редакція мовою нацменшин – румунська, яка задовольняє всі інформаційні потреби румуномовної меншини регіону та виготовляє 5 теле- і 8 радіопрограм, що транслюються румунською без субтитрів чи перекладу.

У складі Закарпатської регіональної дирекції “Тиса-1” працюють редакції, що транслюють теле- та радіопроеграми румунською, угорською та іншими мовами; а також об’єднана редакція теле- і радіопрограм російською та ромською мовами.

У складі Одеської регіональної дирекції НСТУ “UA:ОДЕСА” працюють редакції, що транслюють програми болгарською, молдовською та гагаузькою мовами. Місцеві ЗМІ, зокрема “Придунайские вести”, “Ренийский вестник”, “Дунайський берег” практикують публікації мовами нацменшин.

У Чернівецькій області видається ряд румуномовних газет: “Конкордія” (рум. “*Concordia*”), “Аркашул” (рум. “*Arcaşul*”), “Лібертатя кувинтулуй” (рум. “*Libertatea cuvântului*”), “Зоріле Буковіней” (рум. “*Zorile*

¹⁸⁶ Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003#Text

Viscovinei”), “Газета де Герца” (рум. “*Gazeta de Herța*”) та інші¹⁸⁷. На Закарпатті румуномовні видання представлені газетами “Апша” (рум. (“*Apșa*”), “Марамурешені” (рум. “*Maramureșeni*”), “Ла норд де Тіса” (рум. “*La Nord de Tisa*”), “Ватра стремошяска” (рум. “*Vatra Strămoșească*”)¹⁸⁸ тощо.

Забезпечення культурних прав. З українського боку для румунської громади в Україні функціонує достатня кількість різноманітних національно-культурних товариств та розгалужена мережа закладів культури, що сприяють збереженню традицій та духовної культури румунів. Наприклад, у 2006 році відкрито Румунського культурного інституту в Києві. В Чернівцях діють наступні товариства: Товариство румунської культури ім. М.Емінеску, товариство “Голгофа”, медичне товариство “Ісідор Бодя” (рум. “*Isidor Bodea*”), культурно-спортивний клуб “Драгош-Воде” (рум. “*Dragoș Vodă*”), ліга румунської молоді “Жунімя” (рум. “*Junimea*”), Народна школа традиційного румунського мистецтва та цивілізації імені Чіпріана Порумбеску¹⁸⁹ та інші. На Закарпатті діють: Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Джорджа Кошбука, Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Іоана Міхалі де Апша, Закарпатська обласна руумнська спілка “Дачія” (рум. “*Dacia*”), організація “Надія”, спілка “Центр захисту національних меншин”¹⁹⁰. В одеському регіоні: Одеська обласна національно-культурна румунська асоціація “Бессарабія”, Християнсько-демократичний альянс в Україні, Національно-культурна асоціація румун

¹⁸⁷ Румунська та молдовська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці : зб. наук.-експерт. матеріалів / за наук. ред. Ю. А. Тищенко. Київ: НІДС, 2019. 112 с.

¹⁸⁸ Тарас Дацьо про громадську активність румунів Закарпаття. URL: <https://mediavista.com.ua/archives/2809>.

¹⁸⁹ Громадські організації Чернівців. URL: <https://list.in.ua/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97?category=76>.

¹⁹⁰ Національно-культурні товариства. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>.

“Троянський вал”¹⁹¹ тощо. Щороку проводяться різноманітні культурно-мистецькі заходи, що об’єднують румунів з усіх регіонів: “Флоріле далбе” (рум. “*Florile dalbe*”), “Мерцішор” (рум. “*Mărțișor*”), “Лімба ноафра чя ромине” (рум. “*Limba noastră cea română*”), Красноільська Маланка, Драгобете (рум. “*Dragobete*”)¹⁹² та інші.

Забезпечення науково-освітніх прав. Згідно записів Державної служби України з етнополітики та свободи совісті в Україні діє 61 заклад дошкільної освіти з румунською мовою виховання. Функціонує 69 закладів загальної середньої освіти в яких румунською мовою навчається 16 302 учні, ще 2 427 вивчає її як предмет, а 274 – факультативно або в гуртках. За кошти Державного бюджету України видаються і підручники для учнів. Наприклад, у 2020 році видано майже 30 тис. примірників підручників румунською мовою¹⁹³.

Педагогічні кадри для вищезазначених закладів готуються в закладах вищої освіти, які розташовані в місцях компактного проживання румунської спільноти, зокрема це: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Ужгородський національний університет, Ізмаїльський державний гуманітарний університет.

Але існують і деякі суперечності між країнами щодо забезпечення права на освіту Україною. Гостро це питання постало в 2017 році коли на порядку денному постало голосування Верховної Ради України про Закон “Про освіту”. Найбільшої критики зі сторони Румунії та Угорщини зазнали положення статті 7 Закону, де зазначалося, що “мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова... Особам, що належать до національних меншин України гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною

¹⁹¹ Національно-культурні товариства Одеської області. URL: <https://culture.odessa.gov.ua/naconalno-kulturn-tovarisstva-odesko-oblast/>.

¹⁹² Румунська та молдовська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці : зб. наук.-експерт. матеріалів / за наук. ред. Ю. А. Тищенко. Київ: НІДС, 2019. 112 с.

¹⁹³ Реалізація прав осіб, які належать до національних меншин і корінних народів України: загальний огляд. URL: <https://dcss.gov.ua/realising-rights-of-national-minorities-in-ukraine/>.

мовою, мовою відповідної національної меншини. Дане право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів чи груп з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою та не поширюється на класи чи групи з навчанням українською мовою”¹⁹⁴.

Закон став причиною всезагального обговорення в сусідній Румунії, Польщі, Угорщині та в прикордонних областях України (найбільше в Закарпатській та Чернівецькій), де румунські та угорські громадські організації наголошували на здійсненні політики асиміляції в результаті подібних дій. Парламент Румунії швидко зреагував на цю подію та затвердив декларацію, де висловив протест щодо прийняття Закону “Про освіту”, а на додачу і прохання до тодішнього Президента України Петра Порошенка щоб той не підписував Закон і направив його на доопрацювання¹⁹⁵.

У вересні 2017 року скандальний Закон “Про освіту” таки було підписано Президентом. Об’єднавши зусилля, Румунія та Угорщина почали вимагати направити законопроект для експертизи до Венеціанської комісії та Ради Європи. У відповідь, П. Порошенко виступив із заявою, що прохання Румунії та Угорщини буде задоволене і законопроект таки відправлять до вищезазначених структур і, що рекомендації експертів врахуються при прийнятті нового закону. Тоді, на знак протесту, Президент Румунії Клаус Йоганніс (рум. *Klaus Iohannis*) скасував запланований візит в Україну на кінець жовтня 2017 року¹⁹⁶.

Хоч і офіційний Бухарест проявляє невдоволення щодо Закону, але залишається відкритим для переговорів, про що свідчать зустрічі міністрів освіти та міністрів закордонних справ України та Румунії. Наприклад, у січні 2018 році у Червоній залі ЧНУ ім. Ю.Федьковича мала місце зустріч

¹⁹⁴ Закон України Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

¹⁹⁵ Barbuța S. Președintele Petro Poroșenko promite să modifice Legea educației pe baza concluziilor Comisiei de la Veneția. URL: <http://lyberti.com/presedintele-ucrainean-petro-porosenko-promite-sa-modifice-legea-educatiei-pe-baza-concluziilor-comisiei-de-la-venetia/>.

¹⁹⁶ Mitu R. Iohannis: Mi-am contramandat vizita în Ucraina. URL: https://www.dcnews.ro/iohannis-mi-am-contramandat-vizita-in-ucraina_559107.html.

тодішнього МЗС України Павла Клімкіна та МЗС Румунії Теодора Мелешкану (рум. *Teodor Meleşcanu*), Міністра освіти і науки України Лілії Гриневич та Міністра національного виховання Румунії Лівіу-Маріана Попа (рум. *Liviu-Marian Pop*). На зустрічі Міністр освіти Лілія Гриневич зауважила, що рекомендації комісій експертів враховуватимуться та наголосила, що подібні зустрічі демонструють всю важливість України в зовнішній політиці Румунії, яка готова на пошуки дипломатичного виходу із ситуації¹⁹⁷.

Угорська національна меншина в Україні. Угорщина була першою країною яка на основі Декларацію про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей від 31 травня 1991 року, пункт 16 якої передбачав створення Змішаної комісії із представників державних установ і національних меншостей України та Угорщини¹⁹⁸.

Забезпечення інформаційних прав. Як вже зазначалося вище, забезпечення інформаційних прав знаходиться у компетенції ПАТ НСТУ. На Закарпатській державній телерадіомовній компанії “Тиса-1”, поряд з українськими редакціями працюють угорська, румунська та інші редакції, що забезпечують щотижневе транслювання програм мовами національних меншин регіону. Правда, жанровий перелік іншомовних програм потребує урізноманітнення. Також Закарпатська телерадіокомпанія проводить міжнародні фестивалі народної творчості для національних меншин “Мій рідний край”.

Щодо друкованих ЗМІ, то для угорців видається понад 30 періодичних видань угорською мовою, зокрема: “Карпаті ігаз со” (угор. *“Kárpáti igaz szó”*), “Берегі гірлап” (угор. *“Beregi Hírlap”*), “Унгварі відекі гірек” (угор. *“Ungvári vidéki hírek”*), “Нодьсевлеш відекі гірек” (*“Nagyszőlős-vidéki*

¹⁹⁷ Teodor Meleşcanu, în vizită la Cernăuți. URL: http://www.politicaromaneasca.ro/teodor_melescanu_in_vizita_la_cernauti-34740.

¹⁹⁸ Декларація про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_322#Text.

Hírek”), “Карпатолої сіймле” (угор. “*Kárpátaloi szemle*”), “Карпаті модьор кроніко” (угор. “*Kárpati Magyar kronika*”) та інші. Проте, спостерігається брак кадрів: журналістів, версальників, коректорів, перекладачів та брак фінансів, оскільки видання національних меншин мають недостатню фінансову державну підтримку. Відповідно, у такій ситуації не може гарантуватися чітка періодичність видань¹⁹⁹.

Забезпечення культурних прав. На Закарпатті функціонує не менш розгалужена мережа національно-культурних товариств угорської громади ніж румунської. Їх можна навіть класифікувати за наступними ознаками: політичні (Товариство угорської культури Закарпаття; Демократична спілка угорців України); професійні (Спілка угорських журналістів; Спілка угорських бібліотекарів; Союз русинських письменників); наукового спрямування (Угорськомовне наукове товариство; Русинське науково-освітнє товариство); освітнього спрямування (Угорське мовне педагогічне товариство); молодіжні товариства (Угорська асоціація скаутів; Демократична спілка угорської молоді “Гордіус”; Угорське мовне товариство студентів та молодих дослідників); мега-товариства (Сойм Підкарпатських Русинів; Форум угорських організацій Закарпаття; Народна рада Русинів Закарпаття); угорськомовні, але етнічно неугорські товариства (Товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття; Товариство угорськомовних євреїв)²⁰⁰ та інші.

У місті Берегове також діє Закарпатський обласний угорський драматичний театр імені Дьюлі Йїєша, який вистави граються угорською мовою. В області функціонує 97 бібліотек, що задовольняють культурні запити національних меншин, фонд яких нараховує понад 5,8 млн.

¹⁹⁹ Інформаційно-аналітичні та довідково-статистичні матеріали про виконання Рамкової конвенції про захист національних меншин у Закарпатській області. URL: [http://centerkyltyr.pp.ua/2016/10/07/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-](http://centerkyltyr.pp.ua/2016/10/07/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2/)

²⁰⁰ Національно-культурні товариства. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>.

примірників, з них угорською мовою – 370 тис. примірників. Діють 94 клубні установи, що обслуговують населення національних меншин, серед них 76 установ – угорські, де нараховуються 387 колективів угорської меншини (з них 206 – дитячі)²⁰¹.

Щороку представниками угорської нацменшини проводяться наступні заходи: вшанування пам'яті жертв сталінського терору; Дні угорської культури; заходи присвячені визвольній революції 1848-1849 рр., Дню Св. Іштвана, традиційного свята “Турул” (угор. “*Turul*”) та інших заходів (наукових конференцій, семінарів, фестивалів, художніх виставок)²⁰².

Забезпечення освітньо-наукових прав. Згідно записів Державної служби України з етнополітики та свободи совісті в Україні діє 76 закладів дошкільної освіти з угорською мовою виховання. Функціонує 73 заклади загальної середньої освіти з угорською мовою викладання, де угорською поряд із державною мовою навчається 17 601 учнів. Ще 2 353 вивчають угорську як предмет, а 1 091 – факультативно або в гуртках. За кошти Державного бюджету України видаються і підручники. Наприклад, у 2020 році було видано понад 31 тис. примірників підручників угорською мовою²⁰³.

Для задоволення науково-освітніх потреб угорської нацменшини існуюча мережа освітніх закладів постійно вдосконалюється та розширюється. Щодо вищої освіти угорською, то її здобувають в Ужгородському національному університеті, Гуманітарно-педагогічному коледжі Мукачівського державного університету, Берегівському медичному коледжі, Ужгородському коледжі культури і мистецтва та Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II (приватний університет),

²⁰¹ Інформаційно-аналітичні та довідково-статистичні матеріали про виконання Рамкової конвенції про захист національних меншин у Закарпатській області. URL: <http://centerkylyt.rp.ua/2016/10/07/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%B0%BD%D0%B0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2/>.

²⁰² Центр культур національних меншин Закарпаття. URL: <http://centerkylyt.rp.ua/2016/10/19/>.

²⁰³ Реалізація прав осіб, які належать до національних меншин і корінних народів України: загальний огляд. URL: <https://dcss.gov.ua/realising-rights-of-national-minorities-in-ukraine/>.

засновником якого є Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту²⁰⁴.

Але, українсько-угорські суперечності також існують. Причина, як і для офіційного Бухаресту, так і офіційного Будапешту одна – скандальний Закон “Про світу” 2017 року. З позицією Румунії все вже зрозуміло - країна готова до конструктивного діалогу та обговорень в спокійній обстановці, чого не скажеш про Угорщину. “Україна встромила Угорщині ножа в спину, внівши зміни до закону про освіту, який сильно порушує права угорської меншини”, – саме таку реакцію викликав Закон у прем’єр-міністра Угорщини Петера Сіярто (угор. *Péter Szijjártó*). Також у своїй заяві він пообіцяв, що уряд Угорщини блокуватиме будь-які подальші рішення ЄС, що спрямовуватимуться на зближення з Україною²⁰⁵. Крім того, на знак протесту Угорщина блокує будь-які рішення, що пов’язані зі співпрацею НАТО та України, зокрема проведення засідань Комісії Україна-НАТО з вересня 2017 року. Більше того, МЗС Угорщини Петер Сіярто повідомив, що Угорщина звернулася до ОБСЄ з проханням направити моніторингову комісію для розслідування²⁰⁶. Зараз ситуація залишається без змін. За ці чотири роки сторони так і не знайшли порозуміння, а навпаки, своїми діями та звинуваченнями один одного завели конфлікт у глухий кут²⁰⁷.

Ромська національна меншина в Україні. Хоч ромське населення не є численним в Україні, проте є надзвичайно різноманітним. Їхня різноманітність тісно пов’язана зі складною та трагічною історією народу. Взагалі, немає достовірних даних щодо точної кількості ромських представників в Україні,

²⁰⁴ Інформаційно-аналітичні та довідково-статистичні матеріали про виконання Рамкової конвенції про захист національних меншин у Закарпатській області. URL: <http://centerkylytr.pp.ua/2016/10/07/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2/>.

²⁰⁵ Будапешт, Бухарест і Варшава, а також Софія та Афіни стали епіцентрами критичних зауважень і навіть погроз на адресу Києва. URL: <https://hromadske.ua/posts/movnyi-zakon-naskilky-obureni-budapesht-bukharest-ta-varshava>

²⁰⁶ Угорщина звернулася до ОБСЄ щодо ситуації на Закарпатті. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1905690-ugorschina-zvernulas-do-obsye-schodo-situatsiyi-na-zakarpatti>.

²⁰⁷ Конфлікт надовго: чи можливо зупинити протистояння України та Угорщини. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/05/13/7123095/>.

але числа варіюються від 150 до 400 тис. осіб, більшість яких проживає на Закарпатті. Згідно перепису населення 2001 року, ромська нацменшина на Закарпатті становить лише 14 тисяч, але логічно, що кількість проживаючих там представників є в рази більшим. Решта – розкинуті по всій Україні. Питання прав людини, з якими стикаються роми також відрізняються та залежать від регіону проживання. Але, можна сказати одне – роми залишаються найбільш вразливою національною меншиною не тільки України, але й решти держав.

Основними проблеми з якими вони стикаються на сучасному етапі є: тривала дискримінація ромів на всіх рівнях суспільства; антиромські виступи у ЗМІ чи заяви політиків, поширення мови ворожнечі²⁰⁸; насильство проти ромів та їх поселень (підпали будинків, насильницьке та незаконне виселення, напади та побиття осіб, що належать до ромської громади); недостатня інтегрованість ромів в українське суспільство; географічна та соціальна ізоляваність ромів; бідність; високий рівень неписьменності; обмежене представництво ромів у суспільному житті^{209, 210} тощо.

Для вирішення існуючих проблем ромської нацменшини Указом Президента України від 8 квітня 2013 року було прийнято Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року. Реалізація Стратегії повинна була принести наступні результати: забезпечити інтеграцію в українське суспільство ромів; запобігти дискримінації ромів; підвищити їхній освітній рівень; покращити стан здоров'я ромів; поліпшити житлово-побутові умови ромів; сприяти зайнятості ромів; розв'язати проблеми, пов'язані з отриманням документів.

²⁰⁸ Роми в Україні. “Абсурдно спочатку виганяти ромських дітей зі шкіл, а потім жалітися, що вони неосвічені”. URL: <https://rubryka.com/article/romy-ukraine/>.

²⁰⁹ Роми в Україні – Час для дій: Пріоритети та шляхи ефективної політики інтеграції. URL: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2019/05/MRG_Rep_Ukraine_UKR_Apr19.pdf.

²¹⁰ Захист національних меншин, в тому числі Ромів, та мов меншин в Україні. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/national-minorities/-/asset_publisher/IML3JaesMzYe/content/discussion-of-the-future-roma-strategy-in-ukraine?_101_INSTANCE_IML3JaesMzYe_viewMode=view/.

що посвідчують особу чи підтверджують громадянство та ін., забезпечити збереження та розвиток культурної самобутності ромів²¹¹.

Таке поспішне прийняття Стратегії зазнало критики, а собою зі сторони громадських об'єднань із захисту прав ромів. Вони скаржилися, що не були залучені до процесу розробки Стратегії. Також, через брак фінансування, завдання Стратегії не було реалізовано повною мірою, а прогрес реалізації був незначним. Тому, врахувавши попередній досвід, Міністерство культури та інформаційної політики разом з Державною службою з етнополітики та свободи совісті та представниками ромських громадських організацій розробили новий проект Стратегії сприяння реалізації прав та можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року. Стратегія є більш обширною ніж попередня та передбачає створення міжвідомчої робочої групи для сприяння забезпеченню реалізації Стратегії, а також План заходів з реалізації Стратегії на період до 2023 року²¹².

Захистом прав ромського населення також займається ряд ромських громадських організацій: “Правозахисний Ромський Центр”, Закарпатське обласне ромське об'єднання “Романі Черхень”, Молодіжна агенція з адвокації ромської культури “АРКА”, Запорізький ромський центр “Лачо Дром”, Ромський жіночий фонд “Чіріклі”, “Романо Бахтало Дром”²¹³ та інші. Унікальним явищем можна назвати ромську сім'ю Кондур: Юлія Кондур – громадська активістка, мисткиня, засновниця й очільниця Ромського жіночого фонду “Чіріклі”; Володимир Кондур – керівник Правозахисного ромського центру, Земфіра (Зола) Кондур – віцепрезидентка фонду “Чіріклі”. У цьому ж фонді юристкою працює і Ліна Кондур, активістами є Юліан та

²¹¹ Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#n10>.

²¹² Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-spriyannya-realizaciyi-prav-i-mozhliivostej-osib-yaki-nalezhat-do-romskoyi-t280721>.

²¹³ Громадські організації закликають не ліквідувати підрозділи органів влади з питань етнополітики та міжнаціональних відносин. URL: <https://zmina.ua/statements/gromadski-organizacziyi-zaklykayut-ne-likviduvaty-pidrozdiily-organiv-vlady-z-pytan-etnopolityky-ta-mizhnacziionalnyh-vidnosyn/>.

Капітоліна, а Федір Кондур - журналіст, який очолює ромське інтернет-радіо “Чірікло”. Усі вони діти Юлії Кондур²¹⁴.

Забезпечення інформаційних прав. Оскільки більшість ромського населення проживає на Закарпатті, тут для них діє змішана редакція у складі Закарпатської телерадіокомпанії “Тиса-1”, яка і забезпечує ромів щотижневою телепрограмою “Романо Джівіпен” (по понеділках і п'ятницях) та “Романо лав”, що виходить на приватному телеканалі “TV 21 Ungvár”. З 2015 року працює ромське інтернет-радіо “Chiriklo”, де 75% контенту подається українською мовою, а 25% - ромською²¹⁵. Ресурс “Українська правда. Життя” має окрему підрубрику “Ромське мистецтво”, де публікує різного роду матеріали проекту “CultuROM”, організатором якого є фонд “Відродження”. Певною мірою медіаресурсами можемо вважати офіційні сторінки громадських організацій ромів у соцмережах. Також до друкованих ромських ЗМІ можна віднести: газету “Романі Яг” (з 2003 року стала всеукраїнською), газета “Ром сом”, газета “Романіпе”, журнал “Мірікля”²¹⁶ та інші.

Забезпечення культурних прав. Найбільше культурно-просвітницьких товариств ромів діє на Закарпатті: Товариство циган Закарпаття “Рома” засноване у 1991 році, його мета – розвиток соціальної активності ромів, сприяння відродженню ромської культури і традиційних ремесел; товариство “Романі Яг” (1993 р.), мета створення – інформаційно-просвітницька діяльність та підвищення культурного і освітнього рівня ромів краю; Конгрес ромів Закарпаття “Праліпе”; Закарпатський обласний благодійний фонд “Романо Лунго Трайо” (2002 р.); Товариство музичної культури циган Закарпаття “Лаутарі”, Товариство ромів “Романі чгіб” (2003 р.), що діє з метою забезпечення координації дій між іншими громадськими

²¹⁴ Мати родини ромських правозахисників Юлія Кондур: “Головне для ромської нації – це освіта”. URL: <https://zmina.info/articles/romska-aktivistka-yuliya-kondur-u-kozhnomu-z-nas-ye-nevycherpni-syly/>.

²¹⁵ В Україні розпочинає мовлення ромське радіо Chiriklo. URL: <http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/novini/item/142-v-ukraini-rozpochynaie-movlennia-romske-radio-chiriklo>

²¹⁶ Ромські медіа - наскільки “ромські”, наскільки “про ромів” і наскільки “для ромів”. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/romski-media-naskilky-romski-naskilky-pro-romiv-i-naskilky-dlya-romiv-i37032>.

організаціями ромів щодо питань інтеграції ромів в громадянське суспільство та інші товариства ромів в Україні: “Романі черхень”, “Ром сом”, “Рома Дром”, “За майбутнє ромів”, “Рома культура”, “Романо кхам”, “Романі рота”, громадська організація “Ром Арт”, створена у 2017 році. Головна мета – збереження та популяризація ромської духовної спадщини, реалізація творчого потенціалу представників ромської меншини та створення умов для їхньої реалізації²¹⁷. Знаковою подією є створення Міжнародного ромського джазового фестивалю “Пап-джаз-фест”, що проводиться щорічно починаючи з 1998 року та збирає учасників зі всього світу (Україна, Угорщина, Словаччина, Росія, Австрія, США ті інші країни).

Важливим для всіх ромів та ромської культури України було видання ромської історико-романтичної повісті “Кало ром” у 2001 році, автор – Володимир Федишинець. Повість написана на основі спогадів Віллі Папи-старшого – заслуженого працівника культури України та засновника музичного фестивалю “Пап-джаз-фест”. У 2011 році вийшла енциклопедія “Ромські музиканти Закарпаття”, де Бейл Горват-старший та Олександр Горват висвітлили детальний біографічний матеріал про ромських музикантів Закарпаття. Варто згадати і Міху Козимиренка – відомого українського ромського поета, перекладача та засновника товариства “Романо кхам”. Писав та перекладав він і українською, і ромською мовами. А недавно на Закарпатті презентували збірку поезій та перекладів ромської поетеси Раїси Набаранчук (ромський псевдонім – Рані Романі) “Мирє дрога, мануша, ке туме мирє лава” (укр. “*Народе мій, до тебе я звертаюсь*”)²¹⁸.

Забезпечення освітньо-наукових прав. На відміну від румунської чи угорської мов, ромську мову не вивчають як предмет чи факультативно, нею

²¹⁷ Національно-культурні товариства. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/category/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/page/3/>.

²¹⁸ Центр культур національних меншин Закарпаття. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/2020/12/19/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%94%D0%B2%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%8F-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2/>.

не ведеться навчальний процес у закладах дошкільної чи загальної середньої освіти, нею не видаються підручники чи посібники. У сфері вищої освіти ромська мова також не представлена. Тобто ромологію в Україні не поставлено в науковому основу, чого не можна сказати про сусідні країни. Але ситуація потроху набирає інших обертів. Українські і ромські лінгвісти роблять перші кроки до кодифікації ромської мови. А в Закарпатській та Одеській областях інститути післядипломної педагогічної освіти регулярно проводять семінари з питань освіти ромських дітей та популяризації знань з мови, історії, культури та традицій ромської громади. Однак, відсутність необхідних наукових та педагогічних кадрів, які займалися б дослідженням ромології робить проведену роботу недостатньо результативною²¹⁹. Зайвим у такій ситуації не був би досвід сусідніх зарубіжних країн.

Питання освіти – одне з дискусійних в ромських громадах. Наприклад, лише у Закарпатській області діє близько 20 відокремлених ромських шкіл. Проте, всі вони розташовані в старих будівлях, в них немає елементарних зручностей, вже не кажучи про укомплектовані спортивні зали, їдальні чи майданчики. Існують і приклади прогресивних ромських шкіл, як ромська початкова школа у м. Свалява, що на Закарпатті. Учні навчаються українською мовою, а відсоток дітей, що здобули загальну середню освіту доволі високий, що дозволяє їм отримати вищу професійну освіту та здобути певний фах²²⁰. Такий підхід до навчання ромських дітей дає надію на перспективне майбутнє.

Реалізуюються також і окремі проекти з підвищення рівня освіти ромських дітей. Наприклад, дошкільна підготовка при Центрі “Рома” (Закарпаття) для запобігання інтелектуальній дискримінації дітей-ромів в початковій школі; дошкільна підготовка в Соціальному центрі в м. Ужгород,

²¹⁹ Сучасний стан щодо кодифікації ромської мови в Україні. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/2020/12/19/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%94%D0%B2%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%8F-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2/>

²²⁰ Освіта ромів: вирватися із замкнутого кола. URL: https://www.irf.ua/osvita_romiv_virvatisya_iz_zamknenogo_kola/

де надаються освітні послуги дітям 6-7 років та де вони забезпечуються канцелярським приладдям та харчуванням. Пізніше діти набагато легше адаптуються до навчального процесу вже в міських школах Ужгорода та мають мотивацію для подальшого навчання²²¹. Також в Закарпатській області функціонує ряд ромських недільних шкіл, де діти вивчають ромську мову, історію та традиції свого народу. В Ужгородському національному університеті за підтримки Міжнародного фонду “Відродження” та ромської організації “Романі черхень” діє інтегрована сертифікована програма “Ромські студії” (660 год., 22 кредити ЄКТС) з 2016 року. Програму проводять фахівці ромології, а також лідери ромських громадських організацій Закарпаття. Мета програми - забезпечення знань слухачів про історію, культуру, етнографію ромів; подолання негативних стереотипів стосовно ромів та налагодження діалогу між ромськими і неромськими громадами Закарпаття. Учасниками програми можуть бути студенти всіх спеціальностей даного ЗВО або ті, хто вже здобув вищу освіту, але прагне вдосконалення та подальшого професійного розвитку²²².

3.2. Проблема дотримання прав українців, угорців та ромів у Румунії

Національне законодавство Румунії спрямоване на забезпечення основних прав та свобод національних меншин, зокрема це: статті 4, 6, 20, 29, 30, 31, 32, 33, 34 Конституції Румунії²²³, інші Закони Румунії, міжнародні документи, учасником яких є Румунія, міжнародні двосторонні договори про добросусідство та співробітництво, підписані Румунією з країнами-сусідами та окремі документи Європейського співтовариства, що створюють додаткову відповідальність для Румунії у сфері дотримання та захисту прав людини.

²²¹ Пріоритети та шляхи ефективної політики інтеграції ромів в українське суспільство: проблеми, виклики, перспективи (на прикладі Закарпатської області). URL: <http://centerkylytr.pp.ua/category/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>

²²² Ромські студії в УЖНУ. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/deps-ndi_centeurope/roma_studios.

²²³ Constituția României. URL: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.

В етнічному складі Румунії за даними Всерумунського перепису населення у 2011 році переважають румуни, які становлять 16 792 868 осіб (83,4%) від загальної кількості населення (20 121 641 особа). Другою за кількістю представників в країні є угорська національна меншина, яка становить 1 227 623 особи (6,1%) та яка компактно проживає у регіонах: Харгіта (рум. *Harghita*), Ковасна (рум. *Covasna*), Муреш (рум. *Mureş*), Сату Маре (рум. *Satu Mare*), Бігор (рум. *Bihor*), Селаж (рум. *Sălaj*), Клуж, Арад (рум. *Arad*), Брашов, Марамуреш (рум. *Maramureş*), Тиміш (рум. *Timiş*), Бістріца-Несеуд (рум. *Bistrița-Năsăud*), Алба (рум. *Alba*), Хунедоара (рум. *Hunedoara*), Сібіу. Третє місце за кількістю представників займає ромська національна меншина, яка становить 621 573 особи (3,1%). Роми компактно проживають у регіонах: Бігор, Клуж, Димбовіца (рум. *Dâmbovița*), Муреш, Калараш (рум. *Călărași*), Долж (рум. *Dolj*). Понад 62% від загальної кількості ромів в Румунії – сільське населення. На четвертому місці за кількістю представників в країні знаходиться українська національна меншина, яка становить 50 520 осіб (0,3%). Українці компактно населяють такі регіони: Марамуреш, Тиміш, Сучава (рум. *Suceava*), Караш-Северін (рум. *Caras-Severin*), Тульча (рум. *Tulcea*), Сату Маре, Арад, Ботошань (рум. *Botoșani*)²²⁴.

Наступний Всерумунський перепис населення був запланований на 2021 рік та перенесений на 2022 у зв'язку з пандемією COVID-19. Зараз точну кількість представників меншин важко назвати, але кількість угорців коливається від 1,2 мільйона до 1,3 мільйона осіб; а от кількість ромів в країні, за оцінками Ради Європи, явно більша – 1,85 мільйона осіб, що становить 8,32% від загальної кількості населення²²⁵. Українців, за неофіційними підрахунками Союзу українців Румунії, налічується понад 200 тисяч осіб²²⁶.

²²⁴ Ethnic composition of Romania 2011. URL: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

²²⁵ Facts and figures. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-inclusion-eu-country/roma-inclusion-romania_en.

²²⁶ Українці в Румунії. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/ro/about-ukraine/205-ukrajinci-v-rumuniji>.

Українська національна меншина у Румунії. Як вже зазначалося, для збереження та розвитку етнічної, мовної, культурної та релігійної ідентичності осіб, що належать до національних меншин було створено Спільну міжурядову українсько-румунську комісію, яка, з перервами, але функціонує та робоча група Комітету з питань співпраці у сфері культури, освіти, національних меншин та інформування громадськості, що діє у складі Спільної українсько-румунської президентської комісії. Зі сторони Румунії мовні, культурні, інформаційні та духовні потреби української громади задовольняються, щоправда, не так широко як румунської в Україні, що пояснюється нашим досить ліберальним законодавством.

Забезпечення інформаційних прав. Інформаційні права українців Румунії забезпечуються шляхом випуску радіопрограм українською мовою та транслюються на регіональних радіостанціях в містах: Ясси (рум. *Iași* ; 15 хвилин та тиждень); Сігету Мармаціей (50 хвилин на тиждень), Тімішоара (одна година на тиждень). Телевізійні шоу чи іншого роду програми українською мовою, на жаль, відсутні. Але, на національному телеканала “TVR-2” транслюється програма “Разом до Європи” (рум. *Împreună către Europa*), яка готує передачі про життя української спільноти²²⁷.

Щодо друкованих ЗМІ, то під чітким керівництвом СУР щомісяця виходить шість газет та журналів: “Вільне слово”, “Український вісник”, “Наш голос” – українською мовою, “Український кур’єр” (рум. *Curierul ucrainean*), “Українське відлуння” (рум. *Ecouri ucraïnene*) – румунською. Видається газета українською і для дітей – “Дзвоник”. Загалом, протягом року видається приблизно 35 тисяч друкованих примірників названих видань які розповсюджуються до повітових філій СУР. Тематика видань різноманітна, але загалом спрямовується на збереження національної свідомості українців, життя українців в Румунії, діяльність СУР, освітні

²²⁷ Там само.

питання, роль сім'ї, культурні традиції та збереження і розвиток рідної мови²²⁸.

Забезпечення культурних прав. З румунської сторони для українців Румунії існує ряд національно-культурних товариств. Поворотним моментом в українсько-румунських відносинах стало відкриття Культурно-інформаційного центру у складі Посольства України в Бухаресті у 2006 році та Будинку української культури у Тімішоарі у 2009 році. Посольством України в Бухаресті та в місцях компактного проживання українців в Румунії регулярно проводяться заходи, присвячені визначним датам та подіям: відзначенню загальнонаціональних свят, історичних дат та подій, культурно-мистецьким акціям, вшануванню видатних діячів української історії та культури, презентаціям книг українських авторів та представників української громади Румунії, тематичним фото- та художнім виставкам²²⁹ тощо. У повіті Сучава, наприклад, активно діє вокально-інструментальний колектив “Негостинські струни” (рум. *Strunele Negostinei*) та вокальний гурт “Свекри” (рум. *Soacrele*), а у Бухаресті – ансамбль “Зірка” (рум. *Steaua*), що успішно виступає на міжнародних фестивалях та гуртує навколо себе українську молодь²³⁰. Відповідно до чинного законодавства Румунії, в країні діють і дві українські громадські організації: Союз українців Румунії та Національний форум українців Румунії, заснований у 2009 році.

Союз українців Румунії був заснований у 1990 році. Зараз організацію очолює Микола-Мирослав Петрецький з 2015 року. Основна мета Союзу – захист прав стосовно утвердження етнічної, культурної, мовної та релігійної ідентичності осіб, що належать до української національної меншини; відродження та формування національної свідомості, захист індивідуальних та колективних прав членів СУР і зміцнення румунсько-українського

²²⁸ Publicațiile UUR. URL: <https://uur.ro/publicatii/>.

²²⁹ Культурно-гуманітарне співробітництво. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/204-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju>.

²³⁰ Comunitatea ucraineană din România. URL: http://buktolerance.com.ua/?page_id=5146&lang=ro.

співробітництва. А в рамках Союзу діють: Організація українських жінок Румунії та Організація української молоді Румунії.

Згідно румунського законодавства, СУР має право на представництво у Парламенті Румунії. У нинішньому скликанні Палати депутатів українську громаду представляє депутат Микола-Мирослав Петрецький – президент СУР²³¹.

Забезпечення науково-освітніх прав. Зараз діти, що належать до української меншини мають можливість вивчати рідну мову як предмет у 64 закладах освіти у тих населених пунктах, де українці становлять значну частку населення. Загалом, українською мовою в Румунії навчається близько 1600 учнів, а українську мову та літературу як предмет вивчають близько 6 000 учнів. В Румунії є лише один заклад, де викладання ведеться українською – українська середня школа імені Т.Г. Шевченка в Сігету-Мармацієй²³².

Посольством України також надається сприяння у вирішенні проблемних питань українського шкільництва в Румунії та у тих закладах вищої освіти, де функціонують відділення української мови та літератури; організації та проведенні Національної олімпіади з української мови; участі української молоді у Міжнародному мовно-літературному конкурсі української мови ім. Тараса Шевченка; забезпеченні навчальних закладів навчально-методичною літературою та необхідними посібниками²³³.

В університетах Бухареста, Клуж-Напоки та Сучави, де функціонують українські секції на філологічних факультетах, можна отримати вищу освіту. Також в українців Румунії, згідно спільних домовленостей країн, є можливість безкоштовно отримати вищу освіту у закладах вищої освіти в Україні²³⁴.

²³¹Українські громадські організації. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/ro/about-ukraine/205-ukrajinci-v-rumuniji>.

²³² Învățământ. URL: <https://uur.ro/invatamant/>.

²³³ Культурно-гуманітарне співробітництво. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/204-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju>.

²³⁴ Українці в Румунії. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/ro/about-ukraine/205-ukrajinci-v-rumuniji>.

Угорська національна меншина у Румунії. Забезпеченням прав угорської нацменшини в Румунії присвячено ст. 15 Договору про взаєморозуміння, співпраці та добросусідства між Румунією та Угорською Республікою від 16 вересня 1996 року, що також передбачає створення міжурядового комітету експертів для розгляду питання двостороннього співробітництва щодо питання національних меншин та перевірки виконання зобов'язань щодо захисту національних меншин, що містяться у підписаних Договірними Сторонами документах міжнародних організацій²³⁵.

Забезпечення інформаційних прав. Інформаційні права угорців забезпечуються більш ніж у повному обсязі. Щодо друкованих угорських ЗМІ в Румунії, то можна назвати наступні:

- газети: “Bihari Napló”, “Erdély”, “Erdélyi Napló”, “Harghita Népe”, “Kronika”, “Nepújság”, “Reggeli Újság” та інші;
- журнали: “Helikon”, “Korunk”, “Repere Transilvane”, “Tudományos fantasztikus elbeszélések” та інші.

Загалом, найменувань друкованих угорських ЗМІ в Румунії налічується понад 30.

Існують онлайн-видання: “Erdély.ma”, “Erdély Online”, “Filmtett”, “Impulzus.ro”, “Kakukk.ro”, “Manna.ro”, “Plusz Portál”, “Transindex” та інші.

Існує ряд радіостанцій:

- державні: “Radio București”, “Radio Cluj”, “Radio Târgu Mureș”, “Radio Timișoara”, “Agnus Radio”, “Erdély FM”, “Mix FM”, “Partium” та інші;
- приватні: “Rádló”, “Radio Blaj”, “Radio Transilvania”, “Star Radio” та інші.

Загалом на території Румунії діє понад 20 радіостанцій з програмами угорською або частково угорською мовами.

Діє розгалужена мережа телеканалів:

²³⁵ Tratat din 16 septembrie 1996 de înțelegere, cooperare și buna vecinătate între România și Republica Ungara.
URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/39628>.

- державні: “TVR 1”, “TVR 2”, “TVR 3”, “TVR Cultural”, “TVR Cluj”, “TVR Târgu Mureş”, “TVR Timișoara”;
- приватні: “Televiziunea Maghiară din Transilvania”;
- регіональні: “Alfalu TV”, “Csiki TV”, “Digital 3 TV”, “Fény Televízió”, “Gyergyó TV”, “Harghita Line TV”, “Polyp TV”, “Székely TV”, “Televiziunea Târgu Mureş”²³⁶.

Забезпечення культурних прав. Угорське населення Румунії може похвалитися і мережею культурних закладів та організацій, кількість яких значно зросла після падіння комуністичного режиму. Насамперед список містить:

- театральні установи та опери: Угорська державна опера в Клужі, Угорський державний театр в Клужі, Національний театр Тиргу Муреш, Угорський національний театр “Csiky Gergely” у Тімішоарі, Північний театр Сату Маре, Театр Томча Шандора, Театральна компанія “Aradi Kamaraszínház” (Арад), Угорський державний театр Szigligeti Ede (Орадя; рум. *Oradea*) та інші;
- музеї: Національний музей Секлера (Сфинту Георге; рум. *Sfântu Gheorghe*), Музей Секлера (Міеркуря-Чук; рум. *Miercurea Ciuc*), Бібліотека Телекі-Боляї (Тиргу Муреш; рум. *Târgu Mureş*);
- танцювальні колективи: Танцювальний ансамбль “Муреш”, Танцювальний ансамбль “Три стільці” (Сфинту Георге), Секлерський національно-популярний ансамбль “Харгіта” (Міеркуря-Чук), Ансамбль національностей Сату Маре;
- меморіальні будинки: Меморіальний будинок Еді Андре (Сату Маре), Меморіальний будинок Тамасі Арона (Харгіта), Меморіальний будинок Априлі Лайоша (Харгіта), Меморіальний будинок Петефі Шандора (Турда; рум. *Turda*).

²³⁶ Mass-media maghiară din România. URL: https://ro.wikipedia.org/wiki/Mass-media_maghiar%C4%83_din_Rom%C3%A2nia.

Перелік угорських історичних та культурних пам'яток є невичерпним. Зокрема, це: реформатські церкви, замки, палаци, заміські резиденції, укріплені церкви, фортеці, монастирі, монументи та інші пам'ятки, що переважно розташовані у регіонах Марамуреш, Банат, Сату Маре, Бігор та інших регіонах Румунії²³⁷.

Не меншим є і перелік угорських організацій, що діють по всій території Румунії: різноманітні асоціації, об'єднання, фундації, ансамблі, клуби, центри, групи, союзи тощо. Загалом, зареєстровано понад 1100 найменувань²³⁸. Крім того, існує ряд політичних партій та об'єднань угорців Румунії, які представляють інтереси своєї громади на національному та міжнародному рівнях. Так, це Демократичний союз угорців Румунії – політична партія, створена відразу після падіння комуністичного режиму – 25 грудня 1989 року для представництва інтересів угорського населення. З 1990 року члени Союзу присутні у Парламенті Румунії, з 1996 року – коаліційний партнер. З 2007 року, після вступу Румунії до ЄС, Союз має представників у Європейському парламенті²³⁹. Поряд з Демократичним союзом угорців Румунії діють інші політичні об'єднання: Угорська громадянська партія з 2008 року, Угорська народна партія Трансільванії з 2011 року, Національна рада секеїв з 2003 року, Національна рада угорців Трансільванії з 2003 року²⁴⁰.

Забезпечення освітньо-наукових прав. Загалом в Румунії функціонує 929 шкіл з повною чи частковою угорською мовою навчального процесу, де навчається близько 120 тисяч учнів. Заклади середньої освіти здебільшого зосереджені в округах, де переважає угорське населення. Близько двох третин учнів (65,7%) відвідують школи виключно з угорською мовою

²³⁷ România magyar emlékei, láttnivalói. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Rom%C3%A1nia_magyar_eml%C3%A9kei,_1%C3%A1tnival%C3%B3i.

²³⁸ Organizații minoritare: maghiară. URL: <http://adatbank.transindex.ro/regio/ispmn/institutii/?oldal=orgMin%7Cmaghiar%C4%83>.

²³⁹ Uniunea Democrată Maghiară din România. URL: <http://udmr.ro/page/despre-noi>

²⁴⁰ Listă de partide politice din România. URL: https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_partide_politice_din_Rom%C3%A2nia.

навчання, решту – змінші школи²⁴¹ в повітах Сату Маре, Брашов, Муреш, Бістріца-Несеуд.

Щодо вищої освіти, то в кількох університетах Румунії крім курсів румунської та інших мов, є курси угорської мови: Університет Клуж-Напоки Бабеш-Боляї, Університет медицини та фармації Тиргу Муреша та Університет мистецтв Тиргу Муреша. Функціонує також угорськомовний конфесійний університет, Протестантський богословський інститут у Клуж-Напоці, який незначною мірою фінансується румунською державою. Крім того, діють два акредитовані приватні університети з угорською мовою навчання та викладання: Угорський університет Трансільванії та Партійний християнський університет в Орадї²⁴². Наразі існує пропозиція місцевих угорців, підтримана Демократичний союзом угорців Румунії, відокремити кафедру угорської мови від Університету Бабеш-Боляї в Клуж-Напоці та створити новий, лише угорський Університет Боляї, оскільки колишній угорський Університет Боляї був розпущений у 1959 році комуністичною владою та об'єднаний з румунським Бабеша, який функціонує і сьогодні.

Проте, як і відносини України та Угорщини, румунсько-угорські відносини не позбавлені конфліктів. Хоч і права угорців широко задовольняються: право на навчання рідною мовою на всіх рівнях освіти; офіційний статус угорської мови у регіонах компактного проживання угорців в Румунії, право на подвійне громадянство; право на представництво в парламенті (в обох палатах) тощо. Але угорці прагнуть більше – територіальної автономії. Конкретно йдеться про прикордонний регіон Парціум (лат. *Partium*) та Секейський край (рум. *Ținutul Secuiesc*). Офіційний Будапешт повністю підтримує такі прагнення угорців, крім того було вже декілька спроб досягти цієї мети. Всі вони закінчилися невдало та і наступні спроби чекає така сама участь. Румунія – унітарна держава, а будь-які

²⁴¹ A romániai magyar iskolahálózat szerkezete. URL: <http://statisztikak.erdelystat.ro/cikkek/a-romaniai-magyar-iskolahalozat-szerkezete/67>.

²⁴² Románia oktatási rendszere. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Rom%C3%A1nia_oktat%C3%A1si_rendszere#A_fels%C5%91oktat%C3%A1s.

автономні утворення на її території суперечать Конституції Румунії²⁴³, а така поведінка не сприяє розвитку добросусідських відносин країн.

Ромська національна меншина у Румунії. Сьогодні Румунія є другою країною у світі за кількістю ромського населення після Туреччини. За підрахунками Ради Європи на території Румунії проживає близько 2 млн. ромів. Точну кількість назвати важко, оскільки значна частина ромського населення немає паспортів чи будь-якого іншого посвідчення особи або просто не бажає заявляти про свою етнічну приналежність. Причини такої поведінки: труднощі або неможливість отримати роботу, відсутність нормального доступу освіти чи надання медичних послуг, дискримінація зі сторони більшості населення, вороже ставлення до представників ромської громади²⁴⁴.

Забезпечення інформаційних прав. Незважаючи на таку велику кількість представників ромської нацменшини в Румунії, кількість друкованих ЗМІ, радіо- чи телеканалів є обмеженим. Щодо телебачення, то на Національній станції телебачення Румунії транслюються різні програми для ромів. Наприклад програма “Шоу ромської мови” в Бухаресті тривалістю 60 хвилин та 4 хвилини – в Тімішоарі. “Taraf TV” – румунський телеканал, започаткований у 2005 році бізнесменом Сільвіу Прігоане для трансляції ромських музичних відео. “Light Channel TV” – онлайн-телебачення для ромів²⁴⁵, онлайн-телебачення “Romanian Gypsy Reality”, започатковане у Клуж-Напоці у 2014 році²⁴⁶. Щотижня на телеканалі “Național TV” транслюється програма “Din viața romilor”, де представлено особливості ромської мови, звичаї, традиції, ремесла та історія ромського народу²⁴⁷. Ще

²⁴³ Вішати поруч із прапором: конфлікт Угорщини та Румунії та його 5 уроків для України. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/01/24/7076511/>.

²⁴⁴ Antițigănist. URL: https://ro.wikipedia.org/wiki/Anti%C8%9Bbig%C4%83nism#Anti%C8%9Bbig%C4%83nismul_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia.

²⁴⁵ Curs multimedia de limba romani pentru promovarea diversității lingvistice și îmbunătățirea dialogului social. Raport privind limba romani. URL: http://www.romaninet.com/ROMANINET_Linguistic_report_ru.pdf.

²⁴⁶ Prima televiziune online a romilor din România. URL: <https://www.mediafax.ro/cultura-media/prima-televiziune-online-a-romilor-din-romania-lansata-la-cluj-napoca-12427302>.

²⁴⁷ Din viața romilor. URL: <https://dinviataromilor.ro/>.

одне щотижневе шоу для кращого розуміння життя ромів – “Opre roma - Ora romilor” на каналі “TVR 1”²⁴⁸. З вересня 2021 року у Клуж-Напоці розпочало роботу “Pata Radio House”, де у розкладі будуть програми про ромську культуру, історії, традиції, інтерв’ю (з ромами, лідерами ромів, експертами ромології) та курси ромської мови²⁴⁹. Крім цього, передачі для ромів транслюються на радіостанції “Horion” в Крайові (рум. *Craiova*), на радіостанції “Meridian” в Римніку Вилчя (рум. *Râmnicu Vâlcea*) та на радіостанції “Radio Reșița”. Щодо друкованих видань ромів, то видаються наступні газети та журнали: “Asul de trefla”, “Glasul Romilor”, “Lomano Lil”, “Aven Amentza”, “Ethnos”, “Agero Stuttgart”, “Interactiuni etnice”, “Inforrom”, інформаційне агентство “Roma News”²⁵⁰.

Забезпечення культурних прав. Кращими результатами можуть похвалитися культурні справи ромів. У 2013 році в місті Бухарест відкрито перший Музей культури ромів в Румунії. Разом з тим, на території Румунії діє понад 100 ромських культурних товариств, об’єднань, асоціацій, груп чи фондаций, наприклад наступні: “Glasul romilor pro Europa”, “Asociația pentru Emanciparea Femeilor Rome”, “Asociația Studenților Romi Romano Suno”, “Asociația Lingurarii”, “Romani Criss”, “Asociația Femeilor Rome”, “Alianta Tinerilor Studentilor Si Licentiatilor Romi”, “Romano Euro-Drom Craiova”, “Rom-Star Bacau”, “Asociația Democratica A Romilor Liberi Sasa – Petroșani”, “Asociația Romano Butiq”²⁵¹ та інші. Діють і ромські танцювальні колективи: “Asul de Tefla”, “Fanfara”, “10 Prajini”, “Angle Promalen”. Проходять і різні фестивалі, де роми є учасниками або власне організаторами: Фестиваль солідарності Pakivalo, Фестиваль квітів та квіткових днів ромів Румунії, представництво ромської громади на Фестивалі національних меншин

²⁴⁸ “Opre roma - Ora romilor”. URL: http://tvr1.tvr.ro/emisiuni/opre-roma_4875.html.

²⁴⁹ Romii din Pata Rât au RADIO. Ce emisiuni conține grila programului RADIO PATA. URL: <https://cluj24.ro/romii-din-pata-rat-au-radio-ce-emisiuni-contine-grila-programului-radio-pata-80253.html>.

²⁵⁰ Curs multimedia de limba romani pentru promovarea diversității lingvistice și îmbunătățirea dialogului social. Raport privind limba romani. URL: http://www.romaninet.com/ROMANINET_Linguistic_report_ru.pdf.

²⁵¹ National seminars addressed to Roma and Traveller organisations. URL: <https://www.gitanos.org/socialinclusion/National%20Seminars/NS%20Romanial%20asistentes.htm>.

“Святкування Дельти” та інші регіональні фестивали ромського населення у окремих містах Румунії.

Крім культурних товариств, існують і інші, які займаються проблемами ромів та пошуком шляхів їх вирішення, представництвом ромів у суспільстві та захистом прав ромів: Асоціація ромського громадянського альянсу Румунії, Фондація ромського центру соціального втручання та досліджень (Romani CRISS), Ромська партія “Pro Europa” (PRPE), Національне агентство ромів, Партія демократичного альянсу ромів²⁵².

Забезпечення освітніх прав. Освітні права ромів в Румунії – велика проблема національного рівня. Ромські діти в шість разів менше за інших здобувають середню освіту, а дві третини ромів не закінчили жодного класу або середньої школи, що спричинено: дискримінацією ромів; неадекватним спілкуванням батьків та вчителів; недостатньою підготовкою вчителів та батьків, які не розуміють переваг освіти; відсутністю освіти у батьків тощо²⁵³. Особливо старі освітні проблеми загострилися з початку пандемії COVID-19 та впровадженням дистанційного навчання у закладах освіти на всіх рівнях. Ромські діти, сім'ї яких і так живуть за межею бідності не мають належних умов та не забезпечені пристроями для дистанційного навчання.

Приділяється увага і вивченню ромської мови. Протягом років ЮНІСЕФ спільно з Міністерством освіти Румунії розробили підручники ромської мови для 9-ти класів та підручники ромської мови для 1-4 класів та надали підтримку ромським авторам у публікації їхніх робіт, що послугували навчальними матеріалами. ЮНІСЕФ надав підтримку курсам ромської мови, які проводить Міністерство освіти. Разом з організацією “Amare Romentza” висунув ідею створення двомовного дитячого садочку (румуно-ромського), а разом з “Роми CRISS” – літній садочок. Співпрацюючи з агентством “Разом” підтримали впровадження інформації про рабство ромів та Голокост у

²⁵²

Organizații

minoritare:

romă.

URL:

<https://adatbank.transindex.ro/regio/ispmn/institutii/?oldal=orgMin%7Crom%C4%83>.

²⁵³ Mulți copii sunt încă în afara școlii. URL: <https://www.unicef.org/romania/ro/pachetul-educa%C8%9Bie-incluziv%C4%83-de-calitate>.

шкільну програму. ЮНІСЕФ співпрацював з Міністерством освіти над популяризацією ромської мови разом із професором Георге Сарау (рум. *George Sarau*), який вважається батьком стандартизованої ромської мови. За виданими підручниками ромською мовою в Румунії, ромську мову вивчають і в інших країнах²⁵⁴.

Для подолання всіх вищеназваних проблем, забезпечення прав ромів та їх поступової інтеграції в суспільство у кінці 2020 році було прийнято Стратегію уряду Румунії для інклюзії румунських громадян, що належать до ромської меншини на період 2021-2027 років²⁵⁵.

Висновки до РОЗДІЛУ 3. Національне законодавство України є досить ліберальним щодо забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин та таким, що дозволяє зберегти їхню національну ідентичність через розвиток мови, культури, освіти та релігії. Про це свідчить ситуація з правами румунської, угорської та ромської нацменшин. На території сучасної України функціонує розгалужена мережа закладів культури вищеназваних нацменшин та закладів освіти з рідною для них мовою викладання чи вивчення її як предмет. Існує ряд друкованих та Інтернет-видань для нацменшин рідною для них мовою; ряд теле- і радіопрограм, що забезпечують право на доступ до інформації у повному обсязі, а за дотриманням прав національних меншин стежать національні та міжнародні правозахисні організації.

Національне законодавство Румунії не характеризується такою ліберальністю як українське, але також у повній мірі забезпечує аналогічні права осіб, що належать до національних меншин як і Україна. Навіть більше, Румунія є прикладом парламентського захисту прав осіб, що належать до нацменшин. Тому майже кожна національна меншина, представники якої проживають на території Румунії мають свої політичні

²⁵⁴ Învățăm unii de la alții: voci rome, despre obstacole și victorii. URL: <https://www.unicef.org/romania/ro/pove%C8%99ti/%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m-unii-de-la-al%C8%9Bii-voci-rome-despre-obstacole-%C8%99i-victorii>.

²⁵⁵ Strategie Națională de Incluziune a romilor pentru perioada 2021-2027. URL: http://sgglegis.gov.ro/legislativ/docs/2020/11/152nftks6zbd3vpw8_jr.pdf.

партії та своїх представників у Парламенті Румунії. Звісно, обидві країни не позбавлені проблем, що впливають з провадження національної політики забезпечення прав нацменшин, проте, завжди налаштовані на конструктивний діалог та вирішення проблем, що постали.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань дослідження, опрацювавши та проаналізувавши відповідні, прямо чи опосередковано використання досліджуваної проблеми та відповідно до поставлених завдань дипломної роботи, можна зробити наступні висновки:

1. Права людини вважають універсальною формою взаємовідносин людей, суспільства та сучасної держави. Саме за допомогою прав людини визначаються межі можливостей людського суспільства, встановлюються системи та соціально-правові механізми реалізації цих можливостей. Проте, знайти найкращу золоту середину в термінологічних структурах, таких як права людини, пам'ятаючи при цьому, що природа людини є природним ("натуральним"), й також соціальним продуктом, результатом певної культури, яка зосереджується на моралі, політиці, законі, особистісних якостях, психолого-біологічних та інших можливостях певної людини в конкретному суспільстві – надзвичайно складне завдання.

Відносно України, то Конституція чітко визначає, що права і свободи людини захищаються навіть у державі під час війн чи надзвичайних ситуацій, а саме зберігається система загальнонаціональних та правових гарантій. Навіть за дуже складних умов в країні Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, органи внутрішніх справ, прокуратури та інші установи, діяльність яких залежить від захисту прав і свобод людини, мають продовжувати діяти. Що стосується Румунії, то за Конституцією ця держава – правова, демократична та соціальна, в якій гідність людини, права та свободи громадян, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм є найвищими цінностями і гарантуються. Громадяни користуються правами та свободами, зазначеними у Конституції та інших законах, та несуть передбачені ними обов'язки, а також вони є рівні перед законом та публічною владою без привілеїв та без дискримінації. Румунські громадяни, іноземні громадяни та апатриди повинні сумлінно здійснювати

конституційні права та свободи, не порушуючи прав та свобод інших осіб, тобто дотримання Конституції, її верховенства та законів є обов'язковим.

Джерельна база дослідження є широкою, достатньою для дослідження обраної теми та містить нормативно-правові акти; статистичні дані, опубліковані державними органами; звіти політичних ситуацій в Україні та Румунії, опубліковані міжнародними організаціями та дослідницькими установами, а застосування згаданих у роботі методів та підходів наукового пізнання гарантувало достовірність та об'єктивність у роботі для дослідження питання дотримання прав людини (на прикладі України та Румунії), а також реалізацію поставленого завдання.

2. Міжнародна система захисту прав людини бере свій початок із створення Організації Об'єднаних Націй та прийняття нею універсального документу – Загальної декларації прав людини у 1948 році. З цього моменту беруть свій початок і створення регіональних систем захисту прав людини, поповнення та вдосконалення міжнародної нормативно-правової бази у галузі прав людини.

Україна, будучи складовою Радянського Союзу у минулому, хоч і була засновницею вищезгаданої організації та учасником чималої кількості міжнародних документів у галузі прав людини, про права людини мало що знала. Взагалі, права і свободи людини та громадянина містилися в Конституції СРСР, але носили лише формальний характер і були порушені у ході постійно здійснюваних утисків та репресій зі сторони керівництва колишнього Союзу. Список прав, які порушувалися радянським керівництвом буде в разі більший ніж список прав, які забезпечувалися зі сторони керівництва Союзу та союзних республік.

На такий самий шлях звернула і Румунія, яка також певний час знаходилася під впливом Радянського Союзу та переймала всі методи управління від радянського керівництва, що згодом призвело майже до півстолітньої комуністичної диктатури в країні та порушенні всіх прав людини, які тільки можливі. Наслідки такої довготривалої політики, що спрямована на

знищення нації, для обох країн були передбачуваними: для України – ухвалення Акту про незалежність, для Румунії – революція та страта диктаторів.

Враховуючи гіркий досвід минулого та помилки керівництва, Україна та Румунія стали на шлях демократичних перетворень. Обидві країни проголосили своїми пріоритетами зміцнення демократії, повагу прав і свобод людини та громадянина, верховенство права, захист національних інтересів та проголосили курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. У 2004 році Румунія успішно приєдналася до НАТО, а у 2007 – до ЄС. Тепер, черга України.

3. Як вже зазначено вище, Україна та Румунія – демократичні держави, а повага прав і свобод людини та громадянина і верховенство права для них – основні пріоритети як внутрішньої, так і зовнішньої політики. На сучасному етапі обидві країни є активними учасниками міжнародних урядових та неурядових організацій, мета яких – просування та захист прав людини. Крім того, у роботі викладений детальний список універсальних та регіональних міжнародних договорів у галузі прав людини, учасниками яких є Україна та Румунія. Їхній список продовжує поповнюватися. Крім того, державами укладені окремі двосторонні угоди, які також покликані регулювати взаємовідносини у галузі забезпечення та захисту прав людини.

Особлива увага приділена європейській регіональній системі захисту прав людини, що функціонує в рамках Ради Європи. Головний документ організації – Європейська конвенція про права та захист прав людини та основних свобод та Протоколи до неї. Крім цього, існує цілий ряд інших регіональних документів, прийнятих РЄ, які покликані захищати права людини у будь-якій сфері діяльності людини. Особливістю цієї регіональної правозахисної системи є наявність Європейського суду з прав людини, у компетенції якого розгляд індивідуальних та міждержавних скарг про порушення положень ЄКПЛ.

Проте, тут ми можемо побачити сумну статистику. Незважаючи на всі зусилля України та Румунії у галузі прав людини, саме ці дві країни є лідерами скарг до ЄСПЛ, де вони зазначені відповідачами. Станом на кінець 2020 року сумарна кількість скарг проти України та Румунії становила понад 17 969 (29%) від загальної кількості (62 000). Крім того, невтішна статистика і щодо рівня виконання державами рішень Суду.

4. Україна та Румунія – моноетнічні держави і цілком зрозумілим є той факт, що права більшості забезпечуватимуться у будь-якому випадку. Але яка ситуація із забезпеченням прав тих осіб, які становлять меншість?

Розглядаючи приклад румунської, угорської та ромської нацменшин в Україні, то можна сказати, що мовні, культурні, інформаційні, освітньо-наукові (власне ті сфери, розвиток яких дозволить не втратити національну самобутність) забезпечуються повною мірою та навіть більше. Звісно, проблеми та суперечки щодо становища та прав нацменшин також існують.

Аналогічною є ситуація із забезпеченням прав національних меншин в Румунії. Більше того, українська, угорська та ромська меншини мають право на представництво своєї спільноти у Парламенті Румунії. Проте, в Румунії також існує ряд проблем та суперечок стосовно політики щодо національних меншин.

Особливу увагу слід звернути на ромську національну меншину як і в Україні, і в Румунії. Вважаємо, що особливість їхнього статусу та сучасного становища заслуговує на окреме та більш глибоке дослідження. Це дасть змогу детальніше визначити нагальні проблеми спільноти та можливі шляхи їхнього вирішення. По-особливому актуальною тема становища ромів є зараз, в час пандемії COVID-19, коли і без того уразлива група населення тривалий час перебувала у скрутному становищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави: праця / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ: Ніка-Центр, 2016. 796 с.
2. 55 років тому триумвірат Брежнєв — Косигін — Підгорний скинув Микиту Хрущова. URL: <https://babel.ua/texts/36813-55-rokiv-tomu-triumvirat-brezhnyev-kosigin-pidgorniy-skinuv-mikitu-hrushchova-zgaduyemo-pro-partiyni-intrigi-i-rol-v-nih-kerivnictva-ursr-v-arhivnih-foto>.
3. Арешти української інтелігенції 1965 року; Арешти української інтелігенції 1972-1973 років. URL: <http://museum.khpg.org>.
4. Белякович Н.Н. Права человека и политика: философско-правовые основы. Мінськ: Алмафея. 2009. 412 с.
5. Берлин И. Две концепции свободы. *Современный либерализм*. 1998. С. 19-43.
6. Большой юридический словарь / за заг. ред. А. Я. Сухарева та ін. Москва: ИНФРА-М, 1997. 790 с.
7. Будапешт, Бухарест і Варшава, а також Софія та Афіни стали епіцентрами критичних зауважень і навіть погроз на адресу Києва. URL: <https://hromadske.ua/posts/movnyi-zakon-naskilky-obureni-budapesht-bukharest-ta-varshava>.
8. В Україні проживає до 400 тисяч ромів — Офіс омбудсмана. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3223558-v-ukraini-prozivaie-do-400-tisac-romiv-ofis-ombudsmana.html>.
9. В Україні розпочинає мовлення ромське радіо Chiriklo. URL: <http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/novini/item/142-v-ukraini-rozpochynaie-movlennia-romske-radio-chiriklo>.
10. В. Е.Теліпко, А. С. Овчаренко. Міжнародне публічне право: навч. посіб. Київ, 2010. 608 с.
11. В. Н. Шевелєв. Диктаторы и Боги: сборник. Ростов н/Д: Феникс, 1999. 320 с.

12. Веклич В. Історичні передумови сучасної концепції прав людини і громадянина. *Віче*. 2010. № 18. С. 16-19.
13. Вішати поруч із прапором: конфлікт Угорщини та Румунії та його 5 уроків для України; конфлікт надовго: чи можливо зупинити протистояння України та Угорщини. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>.
14. Всеукраїнський перепис населення України 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.
15. Г. Я. Савчин. Система виконання покарань у західних областях України в період 1944–1953 рр.: монографія. Львів: ЛьВДУВС, 2016. 200 с.
16. Глухарева Л. Понятіе прав человека: многообразие подходов. Проблема универсальности прав человека. *История государства и права*. 2007. № 12. С. 32-36.
17. Горова О. Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 38-42.
18. Государственная власть. Учебное пособие. 2005. URL: <https://studfiles.net/preview/5250340/>.
19. Грицак Я. Й. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.: навч. посібник. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
20. Громадські організації закликають не ліквідувати підрозділи органів влади з питань етнополітики та міжнаціональних відносин. URL: <https://zmina.ua/statements/gromadski-organizacziyi-zaklykayut-ne-likviduvaty-pidrozdily-organiv-vlady-z-pytan-etnopolityky-ta-mizhnacziionalnyh-vidnosyn/>.
21. Громадські організації Чернівців. URL: <https://list.in.ua/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96->

- %D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97?category=76.
22. Декларація про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_322#Text.
23. Дніпров О. С. Теоретико-методологічні засади дослідження виконавчої влади. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*, 2016. № 845. С. 55-60. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4EKbcLu_ZfAJ:science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5630/vnulpurn2016855100.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.
24. Довбня О. Депортації населення Західної України (1939-1953 рр.): новітня вітчизняна історіографія. *СХІД. Історичні науки*. 2018. № 2. С. 70-77.
25. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003#Text.
26. Дослідники кажуть про мільйони жертв комуністичних репресій в Україні від 1919 по 1991 рік. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/den-ratuyati-gertv-represi%D0%BD/30616759.html>.
27. Енциклопедичний довідник: монографія / за заг. ред. О. Зінкевича. Київ: Смолоскип, 2010. 857 с.
28. Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. 688 с.;
29. Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6. 790 с.;
30. Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 8. 520 с.;
31. Енциклопедія історії України / редкол: В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10. 784 с.

32. Жив'юк А. А. Репресивна операція “Велика блокада” напередодні виборів 1946 р. у Західній Україні (на матеріалах Мізоцького району Рівненської області). *Військово-науковий вісник*. 2018. №30. С. 13-23.
33. Загальна декларація прав людини (рос/укр). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
34. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / А. М. Колодій та інші; за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
35. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.
36. Закон України Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
37. Истории инвалидов ВОВ, которых сослали на Валаам за «убогий вид». URL: <https://newtambov.ru/best/dedy-voevali-govorite-smotrite-chno-oni-poluchili-ot-vlasti/>.
38. История Румынии: монографія / за заг. ред. М. Роллера. Москва: Красный пролетарий, 1950. 564 с.
39. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
40. Класифікація прав людини. URL: https://ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=127413&base=1.
41. Коваленко Я.І. Аналіз діяльності органів Європейського Союзу до компетенції яких входить захист прав людини. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. №1 (3). С. 184-190.
42. Козюбра М. Принципи верховенства права у конституційному правосудді. *Закон і бізнес*. 2000. № 17. С. 10.
43. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, Ю. А. Олійник. Київ: Юрінком Інтер. 2003. 336 с.
44. Конституційне право України: підручник / В. Погорілко. 2-е вид., Київ: Наук. думка, 2000. 732 с.

45. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
46. Кравченко В. Конституційне право України: навч. посіб. 4-те вид., виправл. та доповн. Київ: Атіка, 2006. 568 с.
47. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб. / В.В. Кравченко. Київ: Атіка. 2004. 512 с.
48. Л. Місінкевич. Реабілітації жертв державного терору (середина ХХ – початок ХХІ століття): історіографія проблеми. *Історія України: маловідомі імена, події, факти: Збірник статей*. 2008. №35. С. 347-368.
49. Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро, 2019. 184 с.
50. Ломанн Г. та Госепат Ш. Вступ. Філософія прав людини: за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. 2-ге вид., Київ: Ніка-Центр, 2012. С.15-31.
51. Макар Ю. І., Гдичинський Б. П., Макар В. Ю., Попик С. В., Ротар Н. Ю. Україна в міжнародних організаціях: навч. посібник. Чернівці: Прут, 2009. 880 с.
52. Максимов С.І. Концепція прав людини Дж. Локка як вияв сили і слабкості класичної теорії природного права. *Проблеми правознавства і правотворчої діяльності*. 2002. № 1. С. 3–10.
53. Мати родини ромських правозахисників Юлія Кондур: “Головне для ромської нації – це освіта”. URL: <https://zmina.info/articles/romska-aktyvistka-yuliya-kondur-u-kozhnomu-z-nas-ye-nevycherpni-syly/>.
54. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. URL: <https://pl.dsns.gov.ua/ua/Tizhden-prava/17041.html>.
55. Національно-культурні товариства Одеської області. URL: <https://culture.odessa.gov.ua/nacionalno-kulturn-tovaristva-odesko-oblast/>.

56. Непотрібні герої. Розсекречені документи про долю героїв Другої світової війни. URL: <https://gordonua.com/ukr/specprojects/invalidy.html>.
57. Общая теория прав человека / заг. ред. Е.А. Лукашевой. Минск: Норма, 1996. С. 15.
58. Орзих М. Ф. Личность и права. Одесса: Юрид. литература, 2005. 3012 с.
59. Освіта ромів: вирватися із замкненого кола. URL: https://www.irf.ua/osvita_romiv_virvatisya_iz_zamknenogo_kola/.
60. Панчук Г., Голуб О., Обертас О., Трущенко М. Рух опору в Україні 1960-1990.
61. Пасічник М.С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. Київ: Знання, 2006. 735 с.
62. Про п'ятирічний план відбудови й розвитку народного господарства Української РСР на 1946-1950 рр. Закон УРСР від 28.08.1946. Відомості Верховної Ради УРСР. 1946. № 9-10. С. 22-57.
63. Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=402-12#Text>.
64. Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#n10>.
65. Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#n10>.
66. Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-spriyannya-realizaciyi-prav-i-mozhливостей-osib-yaki-nalezhat-do-romskoyi-t280721>.

67. Протокол осмотру дела “Союза борьбы за дело революции” (“СДР”).
URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/69222>.
68. Рабінович П. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні стандарти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2003. № 2-3 (33–34). С. 114-132.
69. Реалізація прав осіб, які належать до національних меншин і корінних народів України: загальний огляд. URL: <https://dess.gov.ua/realising-rights-of-national-minorities-in-ukraine/>.
70. Роми в Україні – Час для дій: Пріоритети та шляхи ефективної політики інтеграції. URL: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2019/05/MRG_Rep_Ukraine_UKR_Apr19.pdf.
71. Роми в Україні. “Абсурдно спочатку виганяти ромських дітей зі шкіл, а потім жалітися, що вони неосвічені”. URL: <https://rubryka.com/article/romy-ukraine/>.
72. Ромські медіа - наскільки “ромські”, наскільки “про ромів” і наскільки “для ромів”. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/romski-media-naskilky-romski-naskilky-pro-romiv-i-naskilky-dlya-romiv-i37032>.
73. Ромські студії в УжНУ. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/deps-ndi-centeurope/roma_studios.
74. Росіянин потребовал от ФСБ выдать тело прадеда, расстрелянного в 1938 году, и назвать имена палачей. URL: <https://republic.com.ua/article/42013-RossiYanin-potreboval-ot-FSB-vydat-telo-pradede-rasstrelYannogo-v-1938-godu-i-nazvat-imena-palachey.html>.
75. Румунська та молдовська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці : зб. наук.-експерт. матеріалів / за наук. ред. Ю. А. Тищенко. Київ: НІДС, 2019. 112 с.
76. Серпневий путч 1991 року: як Україна використала шанс на Незалежність. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27932236.html>.
77. Словничок юридичних термінів: навч. посіб. / за ред. В. П. Марчук. Київ: МАУП, 2003. 128 с.

78. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
79. Таємна доповідь Микити Хрущова. Минає 50 років від XX з'їзду КПРС; Українські дисиденти, яких народив Донбас: до річниці створення УГГ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>.
80. Тарас Дацьо про громадську активність румунів Закарпаття. URL: <https://mediavista.com.ua/archives/2809>.
81. Угорщина звернулась до ОБСЄ щодо ситуації на Закарпатті. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1905690-ugorschina-zvernulas-do-obsyeshodo-situatsiyi-na-zakarpatti>.
82. Центр культур національних меншин Закарпаття. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/category/%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b0/>.
83. Чорнобиль пришвидшив розпад СРСР, вважають історики. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/chornobyl-ussr-04-26-2011-120721109/240298.html>.
84. Шемшученко Ю. Конституція України і права людини. *Право України*. 2001. № 8. С. 13–15.
85. Ю. И. Кундиев. Дело врачей - 60 лет спустя. *Науковий журнал МОЗ України*. 2013. №2. С. 156-162.
86. Ювілей європейської безпеки: до 40-річчя ОБСЄ. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/yuvilei-evropeiskoi-bezpeki-do-40-richchya-obse>.
87. Юридична енциклопедія / редкол.: Ю.С. Шемшученко. Київ: “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 1999. Т. 2. 744 с.
88. Юридична енциклопедія: гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
89. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: підруч. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

90. "Opre roma – Ora romilor". URL: http://tvr1.tvr.ro/emisiuni/opre-roma_4875.html.
91. 15 noiembrie 1987 – Revolta muncitorilor de la Braşov împotriva regimului comunist. URL: <https://www.rotalianul.com/15-noiembrie-1987-revolta-muncitorilor-de-la-brasov-impotriva-regimului-comunist/>.
92. 35 de ani de la uciderea, prin tortură, a disidentului Gheorghe Ursu. Cum a fost modificat dosarul pe care i l-a făcut Securitatea. URL: <https://www.descopera.ro/istorie/14888376-35-de-ani-de-la-uciderea-prin-tortura-a-disidentului-gheorghe-ursu-cum-a-fost-modificat-dosarul-pe-care-i-l-a-facut-securitatea>.
93. 60 de ani de la revolta anticomunistă de la Vadu Roşca, înăbuşită în sânge. Nicolae Ceauşescu a ordonat personal deschiderea focului împotriva ţăranilor; Cele mai importante şapte construcţii de pe vremea lui Ceauşescu; Raţia lunară de alimente în comunism. Ce erau „adidaşii“ şi „calculatoarele“. Cât zahăr, carne, unt şi ulei trebuia să primească fiecare român. URL: <https://m.adevarul.ro/>.
94. A romániai magyar iskolahálózat szerkezete. URL: <http://statisztikak.erdelystat.ro/cikkek/a-romaniai-magyar-iskolahalozat-szerkezete/67>.
95. Ambasada Ucrainei în România. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/ro>.
96. Antiţigănist; Cronologia ultimelor 100 zile ale regimului Ceauşescu; Listă de partide politice din România; Mass-media maghiară din România. URL: https://ro.wikipedia.org/wiki/Pagina_principal%C4%83.
97. Barbuţa S. Preşedintele Petro Poroşenko promite să modifice Legea educaţiei pe baza concluziilor Comisiei de la Veneţia. URL: <http://lyberti.com/presedintele-ucrainean-petro-porosenko-promite-sa-modifice-legea-educatiei-pe-baza-concluziilor-comisiei-de-la-venetia/>.
98. Călin Bogdan Albu. Chiaburii în propaganda comunistă. Cercul de ideologii politice şi mentalităţi. 2012. №2.

99. Cât de tare iubea Ceaușescu poporul român: prigoana comuniștilor împotriva primului sindicat liber din România. URL: <https://epochtimes-romania.com/news/cat-de-tare-iubea-ceausescu-poporul-roman-prigoana-comunistilor-impotriva-primului-sindicat-liber-din-romania---213136>.
100. Comunitatea ucraineană din România. URL: http://buktolerance.com.ua/?page_id=5146&lang=ro.
101. Constituția României. URL: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.
102. Conventions & Selected Declarations Adopted by General Assembly Resolutions. URL: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick>.
103. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/home>.
104. Cum a confiscat Ceaușescu tragedia cutremurului din 1977. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/arhiva-cutremurul-din-1977-causec-radio-europa--libear/31396663.html>.
105. Curs multimedia de limba romani pentru promovarea diversității lingvistice și îmbunătățirea dialogului social. Raport privind limba romani. URL: http://www.romaninet.com/ROMANINET_Linguistic_report_ru.pdf
106. Deportările în Bărăgan. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/2170755.html>.
107. Din viața romilor. URL: <https://dinviataromilor.ro/>.
108. Disidentul Radu Filipescu: „Regimul Ceaușescu s-a bazat pe teroare”. URL: <https://romanalibera.ro/lifestyle/food/dizidentul-radu-filipescu-regimul-ceausescu-s-a-bazat-pe-teroare-209058/>.
109. Doina Cornea: „Voi nu puteți fi înfrânți. Nici o jertfă în istorie nu este de prisos”. URL: <https://romania.europalibera.org/a/scrisoarea-doinei-cornea--catre-muncitorii-de-la-brasov-arhiva-podcast-radio-europa-liber%C4%83/30474855.html>.
110. Dorin Tudoran și Securitatea. URL: <https://revista22.ro/dosar/dorin-tudoran-351i-securitatea>.

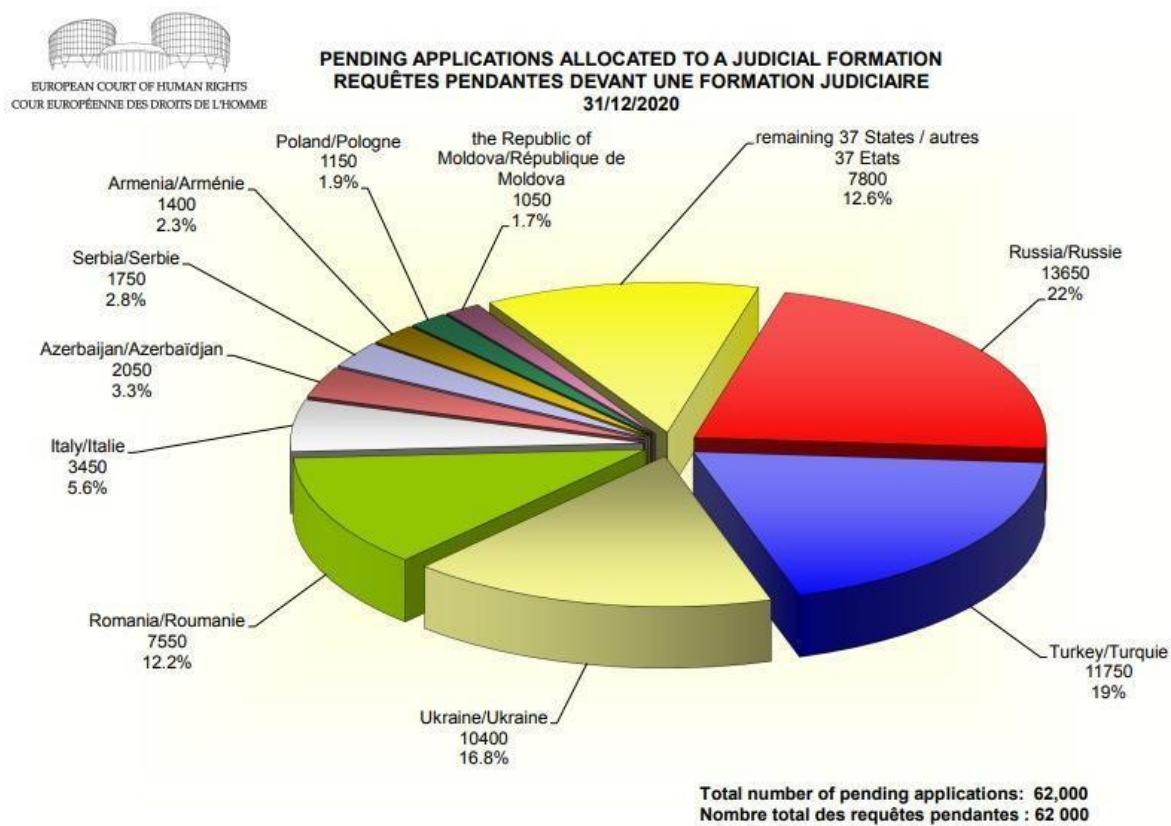
111. Dosarul sinuciderii lui Gică Popa, magistratul care i-a condamnat pe Ceaușești. Documente și fotografii în premieră. URL: <https://www.mediafax.ro/social/dosarul-sinuciderii-lui-gica-popa-magistratul-care-i-a-condamnat-pe-ceausesti-documente-si-fotografii-in-premiera-18678535>.
112. Ethnic composition of Romania 2011. URL: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>.
113. EU Charter of Fundamental Rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
114. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c=>.
115. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/index_en.
116. Fenomenul Pitești. Demascarea. URL: <https://evz.ro/fenomenul-pitesti-demascarea-917260.html>.
117. Inceputul sfarsitului – Miscarile studentesti din Romania. URL: <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/inceputul-sfarsitului-miscarile-studentesti-din-romania-7401.html>.
118. Învățăm unii de la alții: voci române, despre obstacole și victorii; Mulți copii sunt încă în afara școlii. URL: <https://www.unicef.org/romania/ro>.
119. Minunăție a României. Insula scufundată de Ceaușescu. URL: <https://sfaturi-idei-si-povesti-despre-viata.ro/minunatie-a-romaniei-insula-scufundata-de-ceausescu/>.
120. Mitu R. Iohannis: Mi-am contramandat vizita în Ucraina. URL: https://www.dcnews.ro/iohannis-mi-am-contramandat-vizita-in-ucraina_559107.html.
121. National seminars addressed to Roma and Traveller organisations. URL: <https://www.gitanos.org/socialinclusion/National%20Seminars/NS%20Romanial%20asistentes.htm>.

122. Nicolae Ceaușescu și sistematizarea localităților. URL: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/nicolae-ceausescu-si-sistematizarea-localitatilor>.
123. Organizații minoritare: maghiară; Organizații minoritare: romă. URL: <http://adatbank.transindex.ro/regio/ispmn/institutii/>.
124. Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/>.
125. Pitești: Genocidul sufletelor. URL: <https://evz.ro/pitesti-genocidul-sufletelor-838047.html>.
126. Prima televiziune online a romilor din România. URL: <https://www.mediafax.ro/cultura-media/prima-televiziune-online-a-romilor-din-romania-lansata-la-cluj-napoca-12427302>.
127. Raport final Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România / președinte: Vladimir Tismăneanu. București, 2006. 666 s.
128. Recensământul din anul 2011. URL: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>.
129. Roberto Panait. Politica externă a României: o comparație între anii 1980-1990. *Sfera publică*. 2020. №1. S. 26-39.
130. Románia magyar emlékei, láttnivalói; Románia oktatási rendszere. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kezd%C5%91lap>.
131. Romii din Pata Rât au RADIO. Ce emisiuni conține grila programului RADIO PATA. URL: <https://cluj24.ro/romii-din-pata-rat-au-radio-ce-emisiuni-contine-grila-programului-radio-pata-80253.html>.
132. Scurt istoric al închisorii din Sighet. URL: <https://www.memorialsighet.ro/scurt-istoric-al-cldirii-inchisorii-din-sighet/>.
133. Strategie Națională de Incluziune a romilor pentru perioada 2021-2027. URL: http://sgglegis.gov.ro/legislativ/docs/2020/11/152nftks6zbd3vpw8_jr.pdf.

134. Teodor Meleşcanu, în vizită la Cernăuți. URL: http://www.politicaromaneasca.ro/teodor_melescanu_in_vizita_la_cernauti-34740.
135. Tratat din 16 septembrie 1996 de înțelegere, cooperare și buna vecinătate între România și Republica Ungara. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/39628>.
136. Tributul scump al "Cetatilor Luminii". URL: <https://jurnalul.ro/campaniile-jurnalul/descoperirea-romaniei/tributul-scump-al-cetatilor-luminii-41194.html>.
137. Twenty-Five Years After: Romania and Its Uncertain Past. URL: <https://eu.boell.org/en/2014/11/19/twenty-five-years-after-romania-and-its-uncertain-past>.
138. United Nations. URL: <https://www.un.org/en>.
139. Uniunea Democrată Maghiară din România. URL: <http://udmr.ro/page/despre-noi>.
140. Uniunea Ucrainenilor din România (UUR). URL: <https://uur.ro/>.

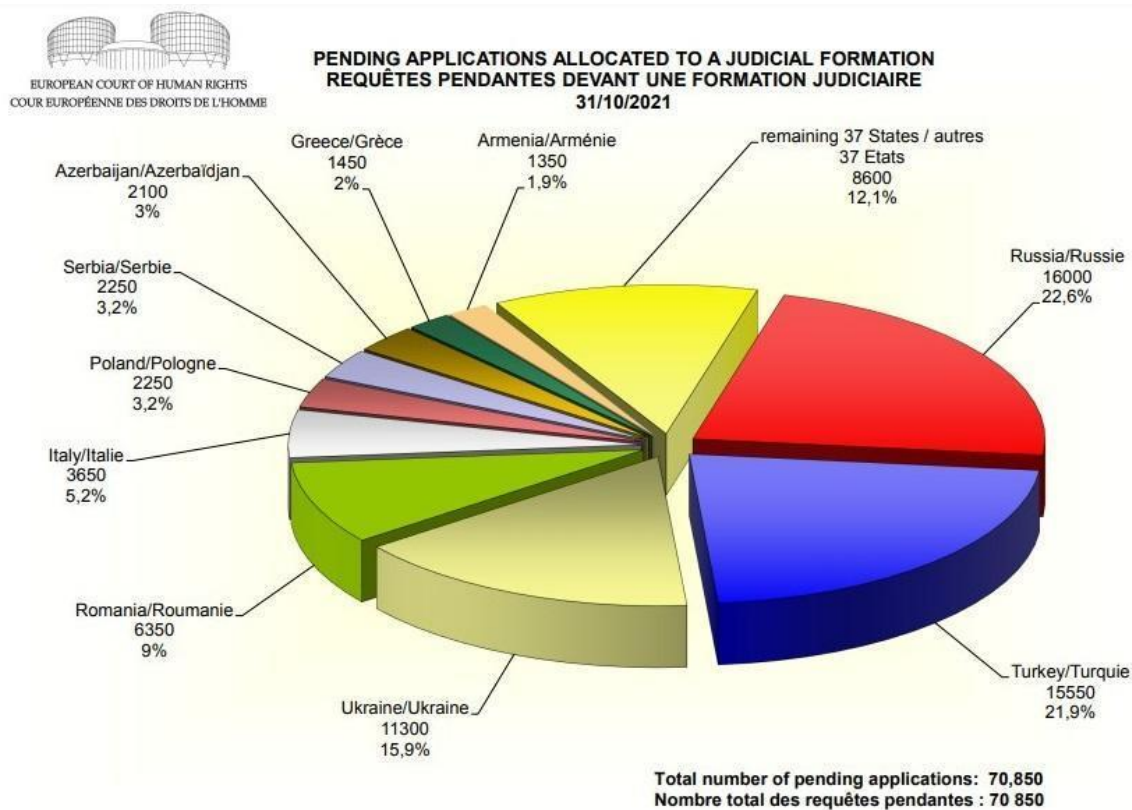
ДОДАТКИ

Додаток А. Заявки на розгляді ЄСПЛ (31.12.2020)

Джерело: [103;с. 68]

Додаток Б. Заявки на розгляді ЄСПЛ (31.10.2021)

Джерело: [103;с. 68]

Додаток В. Статистика порушень прав та винесених судових рішень
(31.12.2020)

2020	Judgments finding at least one violation					Other judgments ¹										Other Article of the Convention													
	Total	Total	Total	Total	Total	2	2	3	3	3	2/3	4	5	6	6	6	7	8	9	10	11	12	13	14	P1-1	P1-2	P1-3	P1-4	
Lithuania	13	6	5	1	1									1	2			1						1	1	1			
Luxembourg	0																												
Malta	10	9	1											1	4									5		9			
Republic of Moldova	32	28	2		2	1	1			5	4			2	10		5	2					2	1	15	1		1	
Monaco	1		1																										
Montenegro	10	10												1	7			1							1				
Netherlands	4		4																										
North Macedonia	14	14							1	3				3	1			3	1			1		3					
Norway	4	4																4											
Poland	19	18			1			2		2				2	3	2			4	2			2	1				2	
Portugal	5	5						1		1				4											1				
Romania	82	64	15	2	1	1	7			9	1			1	11	2	1	1	10	2	4		3	2	13			2	
Russian Federation	165	173	5	1	6	20	27	13	41	20				82	54	2	7	1	24	1	23	23	27	3	16			3	
San Marino	1	1												1															
Serbia	5	4	1														2		2						2				
Slovak Republic	12	10	1		1				2	2				2	5	2							1	1	1				
Slovenia	3	2	1											2							1								
Spain	10	9	1											6					1			1						1	
Sweden	0																												
Switzerland	14	6	8			1	1					1		1	1	1					1			1					
Turkey	97	85	6	1	5	0	2		2	4				16	21	1	1		3		31	11			14	1		1	
Ukraine	84	82	1		3	1	2			29	8			49	10	16	2		3	1	2			18	2	10		1	
United Kingdom	4	2	1	1															2										
Sub-total		762	84	6	24	30	54	14	123	56	2	1	208	190	66	31	4	93	9	80	45	0	85	15	122	0	3	7	
TOTAL ⁴					871																								

This table has been generated automatically based on the conclusions in the metadata for each judgment in the HUDOC database.

1. Other judgments: just satisfaction, revision, preliminary objections and lack of jurisdiction.

2. The figures in this column may include conditional violations.

3. Cases where the Court found there would be a violation of Article 2 and/or 3 if the applicant is removed to a State where he/she is at risk.

4. Five judgments are against more than one respondent State: Republic of Moldova and Russian Federation (2 judgments); Slovak Republic and Ukraine, Azerbaijan and Hungary, Azerbaijan and Turkey.

Джерело: [103; с. 69]

Додаток Г. Інфографіка: наслідки комунізму в Україні

Джерело: [26; с. 69]

REZUMAT

Drepturile și libertățile omului și cetățenilor sunt idei centrale care formează noi standarde democratice ale societății. Acestea sunt categorii care s-au schimbat în istorie cu dezvoltarea societății și a statului. Prin urmare, merită subliniat faptul că libertățile umane sunt valori naturale și inalienabile. Ideea și conceptul drepturilor omului au început să se formeze din momentele antice de dezvoltare a societății. Acest lucru este evidențiat de cele mai vechi timpuri, perioadele de Renaștere și Iluminare, revoluții burgheze, rezultatele războaielor mondiale, procesele democratice de construire a unei stadii de drept și determinarea evenimentelor de formare a societății civile.

Pentru întreaga perioadă a existenței omenirii, este posibil să se enumere multe exemple atunci când acestea sau alte drepturi și libertăți ale omului au fost încălcate: războaie, genocide, curățiri etnice, represiuni, deportări, crimă în masă etc. Este necesar doar să menționăm exemplul relativ recent – Primul și Al Doilea Războaie Mondiale, care au avut consecințe devastatoare pentru nu numai pentru Europa ca principalul teatru de ostilități, ci și pentru alte regiuni ale lumii și care au luat milioane de vieți omului. Astfel de consecințe teribile au dat un impuls omenirii pentru a crea un sistem internațional de conformitate și drepturile omului, precum și dezvoltarea sistemelor regionale de protecție a drepturilor omului și îmbunătățirea legislației naționale în drepturile și libertățile omului.

În ciuda garanției constituționale și a protecției drepturilor, există încălcări ale drepturilor și libertăților fundamentale ale unei persoane, care pot indica statisticile Curții Europene a Drepturilor Omului. Ucraina ocupă locul trei în clasamentul numărului de plângeri ale cetățenilor și după aceasta cu o ușoară separare – România.

Pentru un studiu mai detaliat al situației drepturilor omului în Ucraina și România, au fost stabilite următoarele sarcini: stabiliți abordări pentru înțelegerea drepturilor omului și a clasificării acestora; dezvăluiți condițiile istorice pentru crearea sistemelor naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului;

pentru a evidenția participarea Ucrainei și a României în sistemul de mecanisme internaționale de protecție a drepturilor omului; evaluați starea reală a drepturilor omului în Ucraina și România (cu privire la exemplul de protejare a drepturilor minorităților naționale).

În conformitate cu sarcinile tezei, pot fi trase următoarele concluzii: drepturile omului consideră o formă universală a relațiilor dintre oameni, societate și un stat modern. Este cu ajutorul drepturilor omului, sunt stabilite limitele capacităților societății umane, se stabilesc sistemele și mecanismele socio-legale de realizare a acestor oportunități.

Un sistem internațional de protecție a drepturilor omului provine din înființarea Organizației Națiunilor Unite și adoptarea unui document universal – Declarația Universală a Drepturilor Omului în 1948. Ucraina, ca o componentă a Uniunii Sovietice în trecut, nu știa puțin despre drepturile omului. În general, drepturile și libertățile omului au fost cuprinse în Constituția URSS, dar au fost doar un caracter formal și au fost încălcate în cursul unor crime constante din partea conducerii privind populația. Lista drepturilor care au încălcat conducerea sovietică va fi mai extinsă decât o listă a drepturilor furnizate. Astfel a fost România, care a fost sub influența Uniunii Sovietice, care, ulterior, a condus la aproape jumătate de secolului de dictatură comunistă în țara și încălcarea tuturor drepturilor omului, care sunt numai posibile. Luând în considerare experiența amară a trecutului și a greșelii de conducere, Ucraina și România au început să transformări democratice. Ambele țări și-au proclamat prioritățile de consolidare a democrației, respectarea drepturilor și libertăților omului și a cetățenilor, statul de drept, protecția intereselor naționale și a proclamat un curs privind integrarea europeană și euro-atlantică.

Ucraina și România sunt state democratice, însă respectarea drepturilor și libertăților omului și a unui cetățean și a statului de drept pentru aceștia sunt principalele priorități ale politicii interne și externe. În stadiul actual, ambele țări sunt participanți activi la guvernul internațional și organizațiile neguvernamentale al căror scop este de a promova și proteja drepturile omului. O atenție deosebită

este acordată sistemului regional european al protecției drepturilor omului, care operează în cadrul Consiliului Europei. Principalul document al organizației este Convenția europeană privind drepturile și protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor la aceasta. Particularitatea acestui sistem regional este existența unei Curții Europene a Drepturilor Omului, a cărei competență este luarea în considerare a plângerilor individuale și interstatale privind încălcările prevederilor CEDO. Cu toate acestea, în ciuda tuturor eforturilor Ucrainei și a României în domeniul drepturilor omului, aceste două țări sunt liderii plângerilor către CEDO, unde sunt indicate de inculpați. Statisticile dezamăgitoare sunt, de asemenea, la nivelul de executare de către statele membre.

Ucraina și România – statele monohethnic și destul de ușor de înțeles sunt faptul că drepturile majorității vor fi furnizate în orice caz. Dar care este situația cu drepturile celor care fac o minoritate? Având în vedere exemplul minorităților naționale românești, maghiare și romilor din Ucraina, atunci putem spune că drepturile de învățământ, culturale, informaționale, educaționale sunt oferite în întregime și chiar mai mult. Similare este situația cu furnizarea drepturilor minorităților naționale în România. Mai mult, minoritățile ucrainene, maghiare și romi au dreptul să-și reprezinte comunitatea în Parlamentul României. Desigur, problemele și litigiile legate de situația și drepturile minorităților naționale există, dar țările fac toate eforturile pentru a le elimina.